

**TÜRKİYE'DE KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞI
VE
1980 SONRASI KAMU KALKINMA VE YATIRIM
BANKACILIĞINDA PERFORMANS GELİŞİMİ**

Atila DÖLCÜBAŞ

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir 1998

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ •

TÜRKİYE'DE KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞI
VE
1980 SONRASI KAMU KALKINMA VE YATIRIM
BANKACILIĞINDA PERFORMANS GELİŞİMİ

Atila DÖLCÜBAŞ
Yüksek Lisans Tezi

İktisat (İktisadi Gelişme) Anabilim Dalı

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Muharrem AFSAR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Eskişehir - 1998

ÖZET

Kalkınma ve yatırım bankaları II. Dünya Savaşından sonra ekonomide belirli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulan ve özel işlevleri bulunan bankalardır. Kalkınma yatırım bankaları, deyim olarak birlikte söylenmesine karşın bu iki tür bankacılık farklı işlev ve faaliyetlere sahiptir. Dünyada ve Türkiye’de olduğu gibi sadece yatırım bankacılığı veya sadece kalkınma bankacılığı işlevlerini gören kurumlar yerine, her iki bankacılık faaliyetini bir arada yürüten ve genel anlamda sanayileşerek kalkınmayı destekleyen finansal kurumlar kurulmuştur.

Türkiye’de mali piyasalarda görülen önemli gelişmelerden birini de özellikle son 10-15 yıldan bu yana sermaye piyasasının oluşumu ve gelişimidir. Sermaye piyasasının gelişimine paralel olarak yatırım bankalarının bu piyasada hem arz hem de talep yönünden hizmet vermesi kaçınılmazdır. Türkiye gibi sermaye piyasasının etkinliğinin düşük düzeyde olduğu bir ülkede, yatırım bankalarının gelişimi sermaye piyasasının etkinliğini artırıcı bir faktördür. Ayrıca yatırım bankalarının gelişimi sermaye piyasasının kurumsallaşmasını yaşamsal ölçüde katkı sağlayarak hem fonların etkin bir şekilde dağılımını sağlayacak hem de sermaye piyasalarındaki küçük yatırımcıların korunmasını temin edecektir.

Türkiye'deki kamu kalkınma ve yatırım bankalarının performansları incelendiğinde, bu bankaların yönetimleri siyasi nedenlerle müdahale edilmesi, bankaların performanslarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle, kamu kalkınma ve yatırım bankaları Türkiye'nin iktisadi gelişimindeki işlevlerini yeterince yerine getiremedikleri gibi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin fonlanması rolünü etkin bir şekilde sağlayamamaktadırlar. Ayrıca bu bankalar, kamunun kendilerine aktardığı kaynakları etkin bir şekilde yönlendiremedikleri için kaynak israfına neden olmaktadır.

ABSTRACT

The Development and Investment banks which have the special functions are established to realize some certain purposes in the economy, after the World War II. Although the Development and Investment banks are mentioned collocatively, these two types of banking have different functions and activities. As it is in the world and in Türkiye, the foundations which carry out the both banking activities and help for the development by means industrialization are established instead of the foundations which has the only development banking or investment banking functions.

One of the most important developments in the money market is the establishment and the development of the capital market especially during the last decade. In the corresponding development of capital market it is inevitable for the investment banks to serve in respect of supply and demand in this market. The development of investment banking is a factor to increase the activity of the capital market in a country like Türkiye where the activity of the capital market is little. Additionally the investment banks will either provide the distributions of the funds or provide the saving of small investments in the the capital market vitally supplying the foundation of developed capital market.

When the performance of the Public Development and Investment banks are examined it is seen that the performances of these banks were effected negatively by the politic interventions to the managements of these banks Because of these interventions, The Public Development and Investment banks neither can realize their functions for the economic development of Türkiye nor can realise the role of funding of small and middle-sized companies. In addition these banks cause the waste of the source since they can not direct the sources that are transferred by the public.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞININ DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE İŞLEVLERİ

I. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞ NEDENLERİ	3
II. KALKINMA BANKACILIĞININ TANIM, İŞLEV VE FAALİYET ALANLARI	9
1. KALKINMA BANKACILIĞININ TANIMI	9
2. KALKINMA BANKACILIĞININ İŞLEVLERİ	10
2.1. Sanayi Sektörüne Orta ve Uzun Vadeli Kredi Sağlamak	10
2.2. Yurtiçi Kaynakları Harekete Geçirerek Sanayi Sektörünü Yönlendirmek	11
2.3. Sermaye Piyasasının Gelişmesine Katkıda Bulunmak	11
2.4. Girişimcilere Proje Düzeyinde Teknik Yardımda Bulunmak	12

2.5. Yeni Yatırım Alanlarında Öncülük Yapmak	13
2.6. Uygun Yatırım Olanak ve Alanları Konusunda İnceleme ve Araştırmalar Yapmak	14
2.7. Kalkınma Planlarının Uygulanmasını Kolaylaştırmak ve Saptanan Plan Hedeflerinin Gerçekleşmesine Katkıda Bulunmak	14
2.8. Dış Ülkelerden ve Uluslararası Finansman Kurumlarından Sağlanacak Döviz ve Teknik Yardımı Sanayi Sektörüne Yönelmek	15
2.9. Yerli ve Yabancı Yatırımcılara Ortak Bulmada Yardımcı Olmak	16
2.10. Ekonomide Yeni Fikirlerin Kabul Edilmesini Desteklemek	16
3. KALKINMA BANKALARININ FAALİYET ALANLARI	17
III. YATIRIM BANKACILIĞININ TANIM, İŞLEV VE FAALİYET ALANLARI	18
1. YATIRIM BANKACILIĞININ TANIMI	18
2. YATIRIM BANKACILIĞININ İŞLEVLERİ	19
2.1. Tasarrufların Yatırımlara Yönelmesini Sağlamak	19
2.2. Sermaye Piyasasının Gelişmesine Katkıda Bulunmak	20
2.3. Yeni İhraç Edilecek Menkul Değerlerin Geniş Halk Kitlelerine Dağılımını Sağlamak	21
2.4. Fon Arz ve Talep Sahiplerine Danışmanlık Hizmeti Yapmak	22
2.5. Menkul Değerlere Yatırım Yapan Tasarruf Sahiplerinin Çıkarlarını Korumak	23
3. YATIRIM BANKALARININ FAALİYET ALANLARI	24
3.1. Fon Sağlama	25
3.1.1. Yüklenimcilik (Underwriting)	26

3.1.2. Konsorsiyum (Syndication)	28
3.2. Danışmanlık Hizmetleri	28
3.3. Muhtelif Destekleyici Hizmetler	29
IV. YATIRIM BANKALARININ KALKINMA BANKALARINDAN FARKLILIKLARI VE BENZER YANLARI	31
V. KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞININ TARİHSEL OLARAK ULUSAL VE ULUSLARARASI BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ	36
1. DÜNYADA KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIK KESİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	36
1.1. Erken Dönemler	36
1.2. 1980'li Yıllar ve Sonrasındaki Gelişmeler	44
2. TÜRKİYE'DE KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIK KESİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	49
2.1. Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Kurulmasını Gerektiren Koşullar	49
2.2. 1980 Sonrası Dönemde Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Uygulamaları	51
2.3. Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Gelecekteki Rol ve İşlevleri	55

İKİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASI KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ MALİ PİYASALAR İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

I. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI VE GELİŞİMİ	59
1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ	59
1.1. Türk Bankacılık Sistemi Temelde Mevduat Bankacılığı Ağırlıklı Bir Yapıda Gelişme Göstermiştir	60

1.2. Türk Bankacılık Sistemi Çok Şubeli Bir Yapıya Sahiptir	62
1.3. Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı, Oligopolistik Piyasa Yapısına Uygun Bir Gelişme Göstermiştir . . .	65
1.4. Bankacılık Sisteminde Sanayi Sermayesi İle Bütünleşme Olgusu Söz Konusudur	66
1.5. Bankacılık Kesimi İşlevsel Olarak Karma Bir Yapıda Gelişim Göstermiştir	66
1.6. Türk Bankacılık Sistemi Finansal Kesimin En Önemli Öğesidir	67
1.7. Türk Bankacılık Sisteminde Yeterince Uzmanlaşmaya Gidilmemiştir	68
1.8. Özellikle Son Yıllarda Bankalar Büyük Ölçüde Açık Döviz Pozisyonu İle Çalışma Eğilimindedirler . . .	69
1.9. Türk Banka Sistemi Yeterince Dış Dünyaya Açılmamıştır	69
2. 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİM	70
3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BUGÜNKÜ DURUMU . . .	74
II. TÜRKİYE'DE MALİ KESİM İÇİNDE KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞI	77
III. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ	83
1. TBS KONSOLİDE BİLANÇOSU	86
2. BANKA GRUPLARIN SEKTÖR AKTİF PAYLARI	87
3. TBS ÖZKAYNAKLARI	87
IV. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ KATKILARI . . .	88
1. ÖNCÜLÜK GÖREVİ	88
2. İLKELİ, VASIFLI FİNANSMAN SAĞLAMA GÖREVİ . . .	89
3. BİLGİ ÜRETİMİ VE YAYIMI GÖREVİ	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMU KALKINMA VE YATIRIM
BANKALARINDA PERFORMANS ANALİZİ

I. KAMU KALKINMA VE YATIRIM BANKALARINDA BAŞARI	
DÜZEYLERİ	91
1. TÜRKİYE KALKINMA BANKASI AŞ.'DE PERFORMANS	
DÜZEYİ	91
1.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi	91
1.2. Bankanın Faaliyet Konuları	94
1.2.1. Proje Değerlendirme Faaliyetleri	94
1.2.2. Finansal Kiralama (Leasing) Faaliyetleri	95
1.2.3. İştirak Faaliyetleri	96
1.2.4. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF)	
Faaliyetleri	98
1.2.5. Menkul Kıymet Faaliyetleri	100
1.2.6. Teminat Mektupları, Sigortacılık İşlemleri, Dış	
İşlemler	102
1.2.7. Araştırma ve Müşavirlik Hizmetleri	102
1.2.8. Kredilendirme Faaliyetleri	103
1.2.8.1. Sanayi Kredileri	103
1.2.8.1.1. Normal ve Gelişmiş Yörelerdeki	
Kredileri	103
1.2.8.1.2. Kalkınmada Öncelikli Yöreler	
ve İşçi Şirketlerindeki Kredi	
Faaliyetleri	104
1.2.8.2. Turizm Kredileri	105
1.3. TKB AŞ.'nin 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının	
Analizi	107

1.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler	107
1.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler	110
1.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler	112
1.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler	114
1.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler . .	115
2. TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş. (TÜRK EXİMBANK)'DE PERFORMANS DÜZEYİ	118
2.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi	118
2.2. Bankanın Faaliyet Konuları	119
2.2.1. Kredilendirme Faaliyetleri	119
2.2.1.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri	119
2.2.1.1.1. Bankalar Aracılığı İle Kullandırılan Krediler	120
2.2.1.1.2. Türk Eximbank Tarafından İhracatçılara Doğrudan Kullandırılan Krediler	120
2.2.1.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler	122
2.2.1.3. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler	123
2.2.2. Ülke Kredi ve Garanti Programları	124
2.2.3. Proje Değerlendirme ve İzleme	126
2.2.4. İhracat Kredi Sigortası	127
2.2.4.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası	127
2.2.4.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası	128
2.2.5. Enformasyon Faaliyetleri	129
2.2.6. Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği	131
2.3. Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ.'nin 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının Analizi	132

2.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler	132
2.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler	134
2.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler	136
2.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler	137
2.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler . .	137
3. İLLER BANKASINDA PERFORMANS DÜZEYİ	141
3.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi	141
3.2. Bankanın Faaliyet Konuları	143
3.2.1. Harita İşleri	143
3.2.2. İmar Planlama İşleri	144
3.2.3. İçmesuyu İşleri	145
3.2.4. Kanalizasyon İşleri	145
3.2.5. Yapı İşleri	146
3.2.6. Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Faaliyetleri	147
3.2.7. Bankacılık ve Sigortacılık İşlemleri	148
3.2.8. Malzeme İşleri	148
3.3. İller Bankasının 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının Analizi	150
3.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler	150
3.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler	152
3.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler	154
3.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler	154
3.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler . .	155
SONUÇ	159
KAYNAKÇA	172

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	Türkiye'de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı (31.12.1996 Tarihi İtibarıyla)	62
2	Bankaların Yurtiçi Şube Sayıları (Yıl Sonları İtibarıyla)	64
3	Türk Bankacılık Sisteminde Yer Alan Kalkınma ve Yatırım Bankaları	84
4	Grupların Sektör Aktif Payları (%)	87
5	İştiraklerin Sektörel Dağılımı	98
6	1996 Yılında Değerlendirilen KKDF Projelerinin ve Prim Ödemelerinin Sektörel Dağılımı	100
7	Toplam Sermaye Piyasası İşlemleri	101
8	Normal ve Gelişmiş Yörelerdeki Sanayi Kredi Tahsislerinin Sektörlere Göre Dağılımı	104
9	KÖY'ler ve İşçi Şirketleri Sanayi Kredi Tahsislerinin Sektörlere Göre Dağılımı	105
10	1991-1996 Yılları Arasında Banka Kredi Tahsisleri İle Desteklenen Kapasite (Tüm Yöreler Turizm)	106
11	Yıllar İtibarıyla Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)	109
12	Yıllar İtibarıyla Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)	111

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
13	Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)	113
14	Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)	115
15	Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)	116
16	Yıllar İtibariyle Giderlerin Yapısı (%)	117
17	Yıllar İtibariyle Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)	133
18	Yıllar İtibariyle Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)	135
19	Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)	136
20	Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)	137
21	Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)	139
22	Yıllar İtibariyle Giderlerin Yapısı (%)	140
23	Yıllar İtibariyle Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)	151
24	Yıllar İtibariyle Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)	153
25	Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)	154
26	Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)	155
27	Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)	157
28	Yıllar İtibariyle Giderlerin Yapısı (%)	158

KISALTMALAR

IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IBRD	: Dünya Bankası
IDA	: Uluslararası Kalkınma Birliği
EIB	: Avrupa Yatırım Bankası
IDB	: İslâm Kalkınma Bankası
AID	: Uluslararası Kalkınma Ajansı
KYB	: Kalkınma ve Yatırım Banka(ları)cılığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
AGÜ	: Azgelişmiş Ülkeler
KFK	: Kalkınma Finans Kurumu
JDB	: Japonya Kalkınma Bankası
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TBS	: Türk Bankacılık Sistemi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MB	: Merkez Bankası
Interbank	: Bankalararası Para Piyasası
TPKK	: Türk Parasının Kıymetini Koruma
TÜRK EXIMBANK	: Türkiye İhracat Kredi Bankası
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
TKB	: Türkiye Kalkınma Bankası
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
KKDF	: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
DYB	: Devlet Yatırım Bankası
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülleri
SÖİK	: Sevk Öncesi İhracat Kredisi

GİRİŞ

Günümüzde pek çok ülkede olduğu gibi, Türkiye’de de sadece yatırım bankacılığı veya sadece kalkınma bankacılığı fonksiyonlarını gören kurumlar yanında, her iki bankacılık faaliyetini bir arada yürüten ve genel anlamda sanayileşerek kalkınmayı destekleyen finansal kurumlar kurulmuştur.

Ülkemizde özellikle 1950 yılından itibaren amaç ve görevi ülke kalkınmasına kaynak sağlamak olan kalkınma ve yatırım bankaları kurulmuş ve günümüzde de Türk Mali Sisteminin önemli bir bölümünü teşkil eder hale gelmişlerdir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Doğuşu, Gelişimi ve İşlevleri” başlığı adı altında kalkınma ve yatırım bankalarının ortaya çıkışı ve kuruluş nedenlerine değinilmiştir. Kalkınma ve yatırım bankacılığının ayrı ayrı tanım, işlev ve faaliyet alanlarına değinilmiştir. Bu bankaların farklılıkları ve benzer yanları ortaya koyulduktan sonra, kalkınma ve yatırım bankalarının dünyadaki ve Türkiye’deki tarihsel gelişimleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, “1980 Sonrası Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Mali Piyasalar İçindeki Yeri ve Önemi” başlığı adı altında Türk Bankacılık Sisteminin yapısı ve gelişimi incelenmiş, ardından da Türk mali kesimi içinde kalkınma ve yatırım bankacılığı konusuna değinilmiştir. Türkiye’de bankacılık sistemi ve sistemde yer alan kalkınma ve yatırım bankalarına değinilmiştir. Ardından kalkınma ve yatırım bankaları grubunun mali piyasalara olan katkıları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, kamu kalkınma ve yatırım bankaları ile ilgili analizlere geçmeden önce, bu bankaların kuruluşun tarihçesi ve gelişimi, bankanın faaliyet konuları hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Ardından da Türkiye Bankalar Birliği raporlarından yararlanılarak, TBS’nde 1980 sonrası dönemde kamu kalkınma ve yatırım bankalarının performans analizine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞININ DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE İŞLEVLERİ

I. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE KURULUŞ NEDENLERİ

Kalkınma bankaları esas itibariyle II. Dünya Savaşının yol açtığı ekonomik çöküntüyü gidermek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla ihtisas bankaları şeklinde kurulmuşlar ve özellikle hızlı bir biçimde kalkınma ihtiyacını hisseden azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkan finansal kuruluşlardır. II. Dünya Savaşından sonra, gelişmiş ülkelerde savaş sırasında zarar gören endüstrinin yeniden kurulmasını sağlamak, azgelişmiş ülkelerde ise ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere ticari bankacılık türünün dışında özel bir ihtisas kurumunun gerekliliğine ihtiyaç duyulmuştur.

Uluslararası alandaki bu gelişmeye paralel olarak ulusal düzeyde de kalkınma bankaları kurulmuş ve Dünya Bankası'nın katılımıyla da bu alandaki faaliyetler hızlanmıştır.

Kalkınma bankalarının çok büyük bir kısmı II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuşlardır. Bununla beraber 1940'dan önce de kurulmuş olanlara da rastlanılmaktadır. Bu ikinciler daha çok 1930 krizinden sonra hissedilen yeniden yapılandırma ihtiyacından doğmuştur. Yine bu ikinci gruba giren bazı bankalar ise sömürgelerin yatırım ihtiyaçlarına cevap verebilmek için gerçekleştirilmişlerdir.⁽¹⁾ Bunların sayısı fazla olmadığı gibi, kavradıkları alan ve gerçekleştirdikleri işlemler mütevazı ölçüde kalmıştır.⁽²⁾

II. Dünya Savaşı sonrasında az gelişmiş ülkelerde "kalkınma" ve "yoksulluğun kısır döngüsünü kırma" çabaları yoğunlaşmış ve kalkınma bankaları da bu süreci hızlandırabilecek mali araçlar olarak görülmüştür. Özellikle az gelişmiş ülkelerde hükümetler sermaye birikiminin artırılması ve bunların sanayi kesimine aktarılmasını sağlamak üzere bu tür bankaları bizzat kurmuşlar veya kurulmalarını desteklemişlerdir. Aynı dönemde Dünya Bankası kurularak, kalkınma ve imar sorunu olan ülkelere yardım ve önerilerde bulunması sonucu kalkınma çabaları uluslararası boyut kazanmıştır.

Az gelişmiş ülkelerde ekonomi hem talep hem de arz yönünden büyük sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Talep yönünden, kişi başına reel gelir düşük olunca, tasarruflar düşmekte o da yatırımları ve sermayeyi azaltmaktadır. Arz yönünden ise, reel gelir düşüklüğü satın alma gücünü azaltmakta, o da piyasa darlığına, piyasa darlığı da yatırım heveslerinin kırılmasına yol açmaktadır.

(1) Yaşar FINDIKÇIOĞLU, "Dünyada Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 27.

(2) Orhan DİKMEN, "Açış Oturumu Konuşması", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 7.

Bu ülkelerde yoksulluk çemberinin kırılması, artan nüfusa istihdam yaratılması, ekonominin kendi dengelerini oluşturması verimli yatırımlara girişilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Söz konusu ülkelerde adı geçen ekonomik zorluk ve “kısır döngülerle” bireysel tasarruflar çok yetersiz kalmaktadır. İşte bu koşullarda, devletler, hem iç fonları hem de dış kaynakları verimli yatırımlara yöneltecek uzmanlaşmış kalkınma bankalarının varlığına ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaç ise kalkınma bankalarının hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur.⁽³⁾

II. Dünya Savaşı sonrasında hakim paradigmasını şekillendiren devlet önderliğinde kalkınma/sanayileşme, genelde kamu mülkiyetindeki kalkınma bankaları veya daha geniş bir deyimle kalkınma finans kurumları ile karakterize edilmiştir. Bu kurumlar ve uygulamaları tarihsel olarak çok daha eskilere kadar gitmekle birlikte, savaş sonrasında ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının kaldırılması doğrultusunda hızla gelişme gösteren kalkınma iktisadına eşlik eden az gelişmiş ülke politikaları yanında gelişmiş ülkelerin imar ve yeniden yapılanma atılımları ile asıl gelişimini yaşadı.⁽⁴⁾

Az gelişmiş ülkelerde kalkınma bankası şeklinde bir kuruluşun gelişmesine zemin hazırlayan öğelerden biri de sınai yatırımların yapılması ile sınai işletmelerin yönetilmesi konusunda bilgi ve tecrübe yetersizliği, diğer bir deyişle teşebbüs kabiliyeti ruhunun gelişmemiş olmasıdır.

(3) Halit SUIÇMEZ, **Türkiye’de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik**, MPM Yayını, Ankara 1990, s. 35.

(4) Ahmet AKINCI, “Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihi Perspektifte Uluslararası Boyutu ve Günümüzde Yaşanan Dönüşümler”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994, s. 1.

Bu ülkelerdeki girişimciler yeni faaliyet alanlarını arayıp bulmakta ve bu yeniliğiyle bağlantılı olarak riskli alanlara yatırım yapmakta yeterli cesarete sahip değildirler. Böylece dış ülkelerde elde edilen teknolojik gelişmeleri takip ederek ülkeye aktarmakta destek sağlayacak güçlü kurumlara ihtiyaç doğmaktadır.

Tasarrufları verimli yatırımlara kanalize edebilecek etkin mekanizmaların eksikliği gelişmeyi engelleyerek kalkınma bankalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1950'li yıllarda Dünya Bankası'nın az gelişmiş ülkelere bu ülkelerin ihtiyaç ve potansiyellerini tesbit amacıyla göndermiş olduğu heyetler, bu ülkelerdeki en önemli problemin uzun vadeli kredi olanaklarının yetersizliği olduğunu saptayarak tümüne kalkınma bankalarının kurulmasını tavsiye ettiler. Dünya Bankası'nın bu tavsiye ve desteğinin etkisiyle kalkınma bankalarının sayısı 1960'lı yıllarda hızla artmıştır.⁽⁵⁾ Bu bankalar sanayiye, uzun vadeli, düşük faizli ve kur garantili döviz kredileri vererek kalkınmayı desteklemişlerdir.⁽⁶⁾ Kalkınma bankalarının esas amacı, Dünya Bankası başta olmak üzere, Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ve Avrupa Yatırım Bankası gibi kuruluşlardan yardım ve kredi sağlamak ve bu kaynakları ülke kalkınmasında kullanmaktır.⁽⁷⁾

Kalkınma bankaları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için yatırım sermayesi eksikliğini

(5) Kemalettin ÇONKAR, **Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 374, Eskişehir 1988, s. 50-51.

(6) **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 1.

(7) DİKMEN, a.g.e., s. 7.

(noksanını) gidermek ve teknik yardım sağlamak yoluyla müteşebbislerin (girişimcilerin) temel endüstrilere yatırım yapmak konusundaki endişe ve kaygılarını ortadan kaldırmak ve bu suretle endüstriyel gelişmeyi hızlandırmak amacını güden finansman kurumlarıdır. Kalkınma bankaları, özellikle II. Dünya Savaşından sonra gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkelerde endüstriyel gelişmenin hızlanmasında önemli rol oynamışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde, Kalkınma bankaları şu temel nedenlerle kurulmuşlardır:

a) Sermaye Yetersizliği:

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye yetersizliği sorunu vardır.

b) Teknik bilgi ve deneyim yetersizliğinin söz konusu olması, gerçek anlamda yeterli sayıda girişim ve girişimci olmaması geliştirmekte (kalkınmakta) olan ülkelerde sanayi sektörünün büyümesini sınırlayan en önemli engellerden biridir. Girişim yeteneğinin eksikliğinin yanısıra teknik bilgi ve deneyim eksikliği de birikimlerin (tasarrufların) sanayi sektörüne akışını sınırlandırmaktadır.

c) Hükümetlerin endüstriyel yatırım projelerini ele almak için bağımsız çalışan kurumlara sahip olmak istemeleri,

d) Gelişmekte olan ülkelerde pay sahipliğinin yaygınlaştırılmasına çalışılması,

e) Tasarrufları sanayi işletmelerine aktaracak etkili bir mekanizmanın mevcut olmaması,

Gelişmekte olan ülkelerde bir başka sorun ise kaynakların endüstriyel gelişimi hızlandıracak, verimli yatırım projelerine yönlendirilememesidir. Bir ülkenin kalkınma hızı yalnız yatırımların

hacmine değil, belki bundan daha fazla yatırımların dağılımına, kaynakların kalkınmayı gerçekleştirebilecek endüstriyel (sınai) yatırım projelerine, tahsisine bağlıdır. Gerçekten tasarruflar kalkınma hedeflerine uygun endüstriyel projelere tahsis edildiğinde, belirli yatırım hacmi ile daha yüksek kalkınma düzeyine ulaşmak mümkündür. Bu görev gelişmiş ülkelerde sermaye piyasası tarafından yerine getirilmektedir.⁽⁸⁾

Kalkınma bankaları esas olarak sermaye ve bilgi birikiminin yetersiz kaldığı azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, bu yoldan elde ettikleri olanak ve kaynakları, başta sanayi kesimindekiler olmak üzere ekonomik teşebbüslere uygun şartlı orta ve uzun vadeli krediler halinde aktarmışlardır.

Para ve sermaye piyasalarının, gerekli finansman ihtiyacını yeter ölçüde karşıladığı gelişmiş ülkelerde ise, kalkınma bankacılığına pek ihtiyaç duyulmamıştır. Bununla beraber, İtalya, Hollanda ve Belçika gibi bazı gelişmiş ülkelerde de kalkınma bankaları kurulmuştur.⁽⁹⁾

Yatırım bankaları ise sermaye piyasasının gelişmiş olduğu batı ülkeleriyle, sermaye piyasasının gelişmekte olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bu tip bankacılığın başlangıç aşamasını kalkınma bankaları oluşturmuştur.

Yatırım bankacılığı ilk olarak ABD'nde 18. yüzyıl sonlarından itibaren hazinenin borçlanma kağıtları ve demiryolu şirketlerine ait menkul kıymet ihraçlarının artması ile gelişen sermaye piyasası

(8) Erdal EKİNCİOĞLU, **Kalkınma Bankalarının Kuruluş Nedenleri ve Fonksiyonu**, TKB Yayını, Ankara 1989, s. 3, 4.

(9) DİKMEN, a.g.e., s. 7-8.

paralelinde ortaya çıkmıştır. Endüstriyel gelişme ile birlikte özel sektör menkul kıymet ihraçlarının artması, sermaye piyasasında ikincil piyasaların oluşması, şirketler arası birleşmelerin ve el değiştirmelerin yoğunluk kazanması, büyüyen şirketlerin yönetim ve mali konularda danışmanlık ihtiyaçlarının yoğunlaşması gibi faktörler bu ülkede yatırım bankacılığının hızla gelişmesine neden olmuştur.⁽¹⁰⁾

II. KALKINMA BANKACILIĞININ TANIM, İŞLEV VE FAALİYET ALANLARI

1. KALKINMA BANKACILIĞININ TANIMI

Dar manada “hem bankacılık hem de kalkınma fonksiyonlarını ifa etmek üzere kurulan kuruluşlar kalkınma bankasıdır” diyebiliriz.

Diğer bir deyişle kalkınma bankaları, “ekonominin bir veya birkaç sektöründeki sermaye noksanını gidermek ve kaynaklarını ekonominin gelişmesini azamiye çıkaracak şekilde kullanmak amacıyla kurulan kuruluşlar”dır.⁽¹¹⁾

Kalkınma bankaları, “tabii kaynakların değerlendirilmesini amaçlayan, tarımın ve sanayinin randımanını arttırmanın yollarını arayan, ticari kanalları daha etkin kılan, gerçekleşmesini kolaylaştırdığı yatırım projeleri kanallarıyla döviz gelirini yükselten, bu suretle daha adil dağıtmaya çalıştığı milli geliri arttıran, bunlara ulaşmayı en etkin biçimde sağlayacak projelerin doğmasını ve gerçekleşme yoluna

⁽¹⁰⁾ Elif KALAFAT, **Yatırım Bankacılığı**, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Yayını, İstanbul 1991, s. 7.

⁽¹¹⁾ Doğan YALIM, “50. Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız”, **Türk Bankacılığında 50. Yıl**, Banka ve Ekonomik Yorumlar Yayını, İstanbul 1974, s. 96-97.

girmesini teşvik eden, teknolojik araştırma ve teknoloji transferi projelerini değerlendiren ve finanse eden, hatta bazı hallerde bizzat proje hazırlayıp gerçekleştiren müesseselerdir” olarak da tanımlayabiliriz.⁽¹²⁾

Kalkınma bankalarının ortaya çıkış sebeplerinden anlaşıldığı gibi kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörüne orta ve uzun vadeli fon sağlayan, yatırım sermayesi ihtiyacını karşılayan, teknik ve idari konularda mevcut ya da kurulacak tesislere öncülük eden, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunan ve ekonomik gelişmeyi hızlandırma amacını güden finansal kurumlardır.⁽¹³⁾

2. KALKINMA BANKACILIĞININ İŞLEVLERİ

Temel kuruluş amacı, girişimcilere uzun vadeli fon aktarmak olan kalkınma bankalarının işlevlerini şu noktalar etrafında toplamak mümkündür:⁽¹⁴⁾

2.1. Sanayi Sektörüne Orta ve Uzun Vadeli Kredi Sağlamak

Kalkınma bankacılığı esas olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde temel işlevlerini (yatırımcılara kredi vermek ya da iştiraklerde bulunmak şeklinde) yerine getirirler.⁽¹⁵⁾

Kalkınma bankacılığının en önemli işlevi, ekonomik gelişmeye katkıda bulunacak projelere orta ve uzun vadeli fon teminidir.

⁽¹²⁾ FINDIKÇIOĞLU, a.g.e., s. 25.

⁽¹³⁾ Yasemin KABA, **Türk Bankacılık Sistemi ve Kalkınma Yatırım Bankaları Grubu'nun Karşılaştırmalı Kaynak Kullanım Analizleri (1980-88)**, TKB, Ekonomik Analiz Konjektür ve Sektör İzleme Müdürlüğü, Ankara 1990, s. 1.

⁽¹⁴⁾ SUIÇMEZ, a.g.e., s. 35.

⁽¹⁵⁾ SUIÇMEZ, a.g.e., s. 38.

Kalkınma bankalarının bir kısmı yalnız imalat sanayi sektörüne finanse ettikleri halde bazı kalkınma bankaları imalat sanayinin yanısıra ulaştırma, maden ve enerji sektörlerine de kredi vermektedir.⁽¹⁶⁾

Kalkınma bankalarının bazıları yalnız özel sektör yatırımlarını finanse etmekte, bazıları ise yalnızca kamu sektörü projelerine kredi sağlamaktadır. Uygulamada her iki sektör yatırımlarına da kredi veren kalkınma bankaları da vardır. Kalkınma bankaları sanayiinin finansmanını üstlenmiş durumdadır.

2.2. Yurtiçi Kaynakları Harekete Geçirerek Sanayi Sektörünü Yönlendirmek

Kalkınma bankalarının amaçlarından biri de ekonomide kaynakların akış yönünü değiştirerek, kalkınmaya hizmet etmeyecek olanlara akacak olan kaynakları, kalkınmayı sağlayacak şekilde sanayi sektörüne yönlendirmektir. Kalkınma bankaları, bu amaçlarını sanayi sektörüne yatırım yapacak işletmeleri finanse etmek yoluyla gerçekleştirebilecekleri gibi, sermaye iştirakinde bulunmak ve bazı hallerde işletmecilik yaparak, sanayi sektörüne yatırım yapacak işletmeler kurmak yoluyla da gerçekleştirebilirler.⁽¹⁷⁾

2.3. Sermaye Piyasasının Gelişmesine Katkıda Bulunmak

Kalkınma bankalarının işlevleri arasında çok önemli yer tutan bir diğeri ise sermaye piyasasının geliştirilmesidir.

⁽¹⁶⁾ KABA, a.g.e., s. 5.

⁽¹⁷⁾ EKİNCİOĞLU, a.g.e., s. 5-6.

En geniş anlamıyla sermaye piyasası, işletmelerin uzun vadeli ve devamlı fon ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlarını oluşturan menkul kıymetlerin (hisse senedi, tahvil) el değiştirdiği bir piyasadır.⁽¹⁸⁾

Kalkınma bankaları ekonomideki özel konumları nedeniyle sermaye piyasasının gelişmesine önemli katkılarda bulunabilir. Bir yandan kredilerin menkulleştirilmesi yoluyla açtıkları kredileri piyasanın istekleri doğrultusunda menkul kıymete dönüştürerek imkanlarını arttırırken, diğer yandan kredi ilişkisi içinde buldukları firmaların mali yapılarının biçimlenmesine katkıda bulunarak bunların zaman içinde kendilerini mali piyasalardan finanse eder hale gelmesine yardımcı olabilir.⁽¹⁹⁾

Etkin bir sermaye piyasası, bir yandan tasarrufları verimli yatırımlara dönüştürmek suretiyle ekonomik kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlarken, diğer yandan tasarruf sahiplerine en kârlı yatırım olanaklarını sunmaktadır.⁽²⁰⁾

2.4. Girişimcilere Proje Düzeyinde Teknik Yardımda Bulunmak

Girişimcilere teknik yardım sağlama işlevi, öncelikle bankanın kredi vermiş olduğu girişimcilerin projeyi gerçekleştirmeleri aşamasında karşılaştıkları teknik ve idari sorunları çözmelerinde onlara çeşitli biçimlerde yardımcı olmayı içermektedir.⁽²¹⁾

(18) ÇONKAR, a.g.e., s. 76.

(19) Ercan KUMCU, "Açış Oturumu Konuşması", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 12.

(20) ÇONKAR, a.g.e., s. 77.

(21) ÇONKAR, a.g.e., s. 112.

Gelişmekte olan ülkelerde girişimciler, genellikle yatırım projelerinin hazırlanmasında, uygulanmasında ve işletme aşamasında (yönetiminde) teknik yardıma gereksinme duyarlar.

Kalkınma bankaları, gerek proje aşamasında, gerekse uygulama ve işletme aşamasında girişimcilere teknik ve yönetsel (idari) yardımlarda bulunmak yoluyla, yatırım projelerinin gerçekleşmesine katkıda bulunurlar. Bir bakıma danışmanlık yaparlar.

2.5. Yeni Yatırım Alanlarında Öncülük Yapmak

Gelişmekte olan ülkelerde girişimciler, yeni sanayi alanlarına yatırım yapmak geleneğinden, alışkanlığından yoksundurlar. Çünkü yeni alanlara yatırım daha fazla sabit sermaye ve ayrıca teknik bilgiler gerektirmektedir. Risk daha fazladır.

Kalkınma bankaları, yeni yatırım alanlarının girişimciler açısından riskli olmasından dolayı bizzat kendileri sanayi işletmeleri kurarak veya bu işletmelerin sermayelerine iştirak ederek (katılarak) yeni yatırım alanlarında öncülük yapmakta ve o alanların kârlı olduğunu girişimcilere göstererek metod ve tekniklerin uygulanmasını teşvik etmekte ve özel sermayenin yeni yatırım alanlarına yönelmesi konusunda girişimcilere uyarıda bulunmaktadır.

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde kaynak yetersizliğinin yanısıra girişimciliğinde gelişmemiş olması nedeniyle kalkınma bankaları bu işlevi üstlenmişlerdir.

2.6. Uygun Yatırım Olanak ve Alanları Konusunda İnceleme ve Araştırmalar Yapmak

Kalkınma bankalarının gelişmekte olan ülkelerdeki işlevlerinden biri de uygun kârlı yatırım olanağı ve alanlarını araştırarak, bu konuda araştırmaları yayınlamak ve bu konudaki etüd ve araştırmaları girişimcilerin yararlanmasına sunmaktır.

Kârlı ve verimli yatırım alanları konusunda araştırmalar yapmak, fizibilite etüdüleri hazırlamak suretiyle girişimcilere yol göstererek (danışmanlık hizmeti vererek) sanayi yatırımlarına yöneltmektir⁽²²⁾

2.7. Kalkınma Planlarının Uygulanmasını Kolaylaştırmak ve Saptanan Plan Hedeflerinin Gerçekleşmesine Katkıda Bulunmak

Kalkınma planlarına uygun yatırımlar yapılmadığı sürece kalkınma planının uygulanamayacağı açıktır. Kalkınma bankalarının, büyük bir bölümü, özel sektörün plan hedeflerine uygun yatırımlarını finanse ederek (kredi ve ortaklık şeklinde), planın gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Özel sektörle kalkınma planı arasında bir köprü görevi görmektedir.

Kalkınma bankaları, bu işlevi yerine getirirken, her finansal aracının temel görevi olan sermayenin çeşitli kesimlere tahsisi işini, kalkınma planının hedeflere ulaşmasını temin edici tarzda yerine getirmeye çalışır.⁽²³⁾

(22) Tahsin EMEK, "Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı", **Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi II**, TKB Yayını, Ankara 1991, s. 5.

(23) ÇONKAR, a.g.e., s. 132, 134.

2.8. Dış Ülkelerden ve Uluslararası Finansman Kurumlarından Sağlanacak Döviz ve Teknik Yardımı Sanayi Sektörüne Yönelmek

Kalkınma bankalarına fon temin eden kuruluşlar, uluslararası kalkınma bankaları, uluslararası finans kuruluşları ve uluslararası finans birlikleri adı altında kurum ve kuruluşlardır. Bunların başlıcaları;

- i) Dünya Bankası Grubu
 - Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
(Dünya Bankası: IBRD)
 - Uluslararası Finans Kurumu (IFC)
 - Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)
- ii) Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
- iii) İslâm Kalkınma Bankası (IDB)
- iv) Uluslararası Kalkınma Ajansı (AID)'dır.

Bunlara gelişmiş ülkelerin uluslararası finans sahasında faaliyet gösteren finans kurumlarını da eklemek mümkündür.⁽²⁴⁾

Uluslararası finansman kurumları ile sürekli ilişki içinde bulunmak, bu kurumlardan ve gelişmiş ülkelerden sağlanacak döviz ve teknik yardımı, sanayi sektörüne yönelmek kalkınma bankalarının işlevlerinden biridir.

Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde sermaye yetersizliğinin yanısıra dövizin kıt faktör olması, sanayi sektörüne yapılacak yatırımları kısıtlamaktadır. Kalkınma bankaları uluslararası

⁽²⁴⁾ ÇONKAR, a.g.e., s. 152.

finansman kurumlarından ve gelişmiş ülkelerden sağladıkları dış kredilerden yararlanarak girişimcilere döviz kredisi vermekte ve bu sayede yatırım projelerinin dış finansmanını da sağlamaktadır.⁽²⁵⁾

2.9. Yerli ve Yabancı Yatırımcılara Ortak Bulmada Yardımcı Olmak

Yerli ve yabancı yatırımcılara ortak bulmaları konusunda danışmanlık hizmeti vererek, yabancı sermayenin yerli yatırımlara iştirakini teşvik eder.⁽²⁶⁾

2.10. Ekonomide Yeni Fikirlerin Kabul Edilmesini Desteklemek

Kamu otoriteleri ve kalkınma finans kurumlarının kuruluşuna iştirak edenler, bunların öncelikle ülkenin kalkınmaya yönelik çabalarının başarısı açısından önemli kurumlar olduğunu vurgulama eğilimindedirler. Kurucuların düşüncelerinin böyle olmasına karşılık kalkınma finansman kurumlarının yöneticileri, geliştirme işinin bu kurumların bütün işlemlerinin en maliyetlisi ve en risklisi olduğunu düşünürler. Bununla birlikte “yeni fikirler geliştirme” gibi bu türden bazı faaliyetler kurum açısından fazla maliyet ve risk taşımazlar ve kârlılık üzerinde doğrudan etkileri azdır.

Bütün geliştirme faaliyetleri bir fikirle başlar. Bir kalkınma finans şirketi gelişmeyi desteklemeye yönelikse, sürekli olarak yeni fikirler üretmeye gayret gösterecektir. Bu tür bir yöneliş, kurumun başarısı için emrine hazır bir sermaye miktarından daha önemli bir faktördür.⁽²⁷⁾

⁽²⁵⁾ KABA, a.g.e., s. 8.

⁽²⁶⁾ EMEK, a.g.e., s. 6.

⁽²⁷⁾ ÇONKAR, a.g.e., s. 120.

Kalkınma bankalarının kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmelerinin iki boyutu vardır:

Bunlardan birincisi, yatırım projelerinin değerlendirilmesinin doğru yapılması, finanse edilecek projelerin doğru seçilmesidir.

İkincisi ise, bugüne kadar çoğunlukla ve büyük ölçüde, devletten alınan fonlarla finansman yaratan kalkınma bankacılığının, artık bundan böyle kamu dışından, piyasalar yoluyla finansman kaynaklarını çeşitlendirilmesidir.⁽²⁸⁾

3. KALKINMA BANKALARININ FAALİYET ALANLARI

Kalkınma bankalarının kurulmasında hükümetlerin tesiri ve müdahalesi olmuştur. Bazı kalkınma bankaları kamu sektörün, bazıları ise özel sektörün kuruluşlarıdır. Bazıları hükümet teşebbüslerini, diğeri özel yatırımları teşvike yöneltmiştir. Bir kısmı her iki sahada faaliyet göstermektedir. Bazılarının geniş planlama fonksiyonları vardır. Bazıları sadece finanse ederler, bazıları hem kredi sağlar, hem sermayelere iştirak ederler. Bir kısmı ise kendi adına teşebbüs kurup işletirler. Bazıları bütün ekonomi ile, diğeri yalnız bir sektör ile ilgilenirler. Bazıları bölgesel, bazıları ise millidir.

Kalkınma bankaları yalnız mali fonları seferber eden kurumlar olmayıp müteşebbislerin noksanı olan teknik, iktisadi, mali ve idari bilgileri onların emrine kılan kurumlardır.⁽²⁹⁾

(28) KUMCU, a.g.e., s. 11.

(29) EKİNCİOĞLU, a.g.e., s. 1-2.

Kalkınma bankalarından bazıları finansman kurumu olarak önemli bir rol oynamakta, büyük bir kısmı ise sadece sanayi işletmelerini desteklemektedir. Bir kısmı sanayi işletmelerinin yanısıra büyük ölçekli tarımsal projeleri veya imalat projesi ile entegre olmuş tarımsal projeleri de finanse etmektedirler. Bir kısım bankalar hizmet sanayilerine veya konut sektörüne finansman sağlamaktadır. Bankaların çoğu faaliyetlerini orta ve büyük işletmeler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Buna karşılık sadece küçük sanayi ile meşgul olan kalkınma bankalarının sayısı sınırlıdır. Büyük kısmı proje ve işletmeleri sermayelerini iştirak etmek veya kredi temin etmek suretiyle finanse etmekte serbest oldukları halde bir kısmına iştirak yetkisi verilmemiştir. Birçok kalkınma bankası müşterilerine ayrıca teknik yardım da sağlamakta, bazıları ise finanse etmedikleri projelere bile müşavirlik hizmeti vermektedirler.

Bankalardan bazıları yeni yatırım sahaları arayıp bulmakta, yatırımcıların dikkatini bunlar üzerine çekmektedir. Bazıları bizzat kendilerinin hazırladıkları projeleri gerçekleştirmekte ve daha sonra bunların hisselerini piyasada satmaktadır. Sayıları az da olsa bir kısım kalkınma bankaları ülkeleri için ekonomik program hazırlamakla da görevlendirilmiş bulunmaktadırlar.⁽³⁰⁾

III. YATIRIM BANKACILIĞININ TANIM, İŞLEV VE FAALİYET ALANLARI

1. YATIRIM BANKACILIĞININ TANIMI

Dar anlamda yatırım bankacılığı, devlet kuruluşlarının ve özel şirketlerin menkul kıymetler ihracını başlatan, bunlara garanti veren ve bunların tedavülünü sağlayan kuruluşlardır.

⁽³⁰⁾ FINDIKÇIOĞLU, a.g.e., s. 26.

Geniş anlamda yatırım bankacılığı, mevcut servetlerin transferi, hisse senedi ve tahvillerin tedavülünü, menkul kıymetlerin yönetimi dahil sermaye oluşumunun gerçekleştiği tüm işlemleri ve kuruluşları içerir.⁽³¹⁾ Sermaye piyasasının en önemli aracı kurumlarından birisidir.

Yatırım bankaları, genellikle mevduat kabul etmeyen, ticari bankacılık yapmayan ve kalkınma bankacılığı fonksiyonunun dışında kalan alanlarda faaliyet gösteren mali kurumlar şeklinde de tanımlayabiliriz.⁽³²⁾

2. YATIRIM BANKACILIĞININ İŞLEMLERİ

Yatırım bankacılığı, sermaye piyasasının gelişmiş olduğu batı ülkeleriyle, sermaye piyasasının gelişmekte olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Yatırım bankalarının işleyebilmesi için sermaye piyasasının kurulup işlemesi zorunludur.⁽³³⁾

Yatırım bankalarının da kendilerine özgü birtakım temel işlevleri vardır. Yatırım bankalarının bu işlevlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

2.1. Tasarrufların Yatırımlara Yönelmesini Sağlamak

Uzun vadeli fonların yaratıldığı sermaye piyasasından sağlanan fonları, sanayi kuruluşlarının ihraç edeceği menkul kıymetlere kanalize etmek, yatırım bankalarının görevidir.⁽³⁴⁾

(31) YALIM, a.g.e., s. 95.

(32) FINDIKÇIOĞLU, a.g.e., s. 28.

(33) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 33-37.

(34) "Bankacılık Sisteminin Analizi", **Ekonomik Trend**, 1 Eylül 1996, s. 42.

✍ Yatırım bankalarının gelişmiş ülkelerdeki en önemli ekonomik işlevi; çok sayıdaki tasarruf sahibi ile menkul kıymet ihracı yoluyla uzun vadeli fon (kaynak) sağlamak isteyen özel ve kamu kuruluşları arasında aracılık yapmak⁽³⁵⁾, diğer bir ifadeyle tasarrufları, faaliyetlerini yürütebilmek için bu tasarruflara ihtiyaç duyan firma veya kamu kuruluşlara kanalize etmektir.

Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerde, çoğu firma yatırım bankaları aracılığı ile sermaye piyasasından uzun vadeli fon temin etme olanağına sahiptir.

Yatırım bankalarının başlıca temel işlevi, sermaye birikimine katkıda bulunmaktır. Yatırım bankaları, özel firmaların veya kamu kuruluşlarının faaliyetlerinin genişleyebilmesi ve ekonominin büyümesi için gerekli fonların tasarruf sahiplerinden sağlanmasında, tasarrufların yatırımlara yönelerek sermaye birikimi sürecinin hızlanmasında etkili rol oynayabilmektedir.⁽³⁶⁾

2.2. Sermaye Piyasasının Gelişmesine Katkıda Bulunmak

Yatırım bankalarının işlevleri temelde gelişmiş veya gelişmekte olsun tüm ülkelerde aynıdır. Ancak, bu ülkelerdeki sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi bu bankaların işlevlerinin sınırlarını belirleyen en önemli etkidir. Kısaca yatırım bankaları uzun vadeli kredilerle yatırımların finansmanında görev alan bankalar olarak faaliyette bulunurlar.⁽³⁷⁾

(35) EMEK, a.g.e., s. 9.

(36) KABA, a.g.e., s. 16.

(37) "Bankacılık Sisteminin...", **Ekonomik Trend**, s. 43.

Yatırım bankaları, sermaye piyasasının gelişebilmesi için gerekli uzmanlaşmış mali kurumların en önemlilerinden biridir. Yatırım bankaları faaliyetlerini dürüst, ekonomik ve etkin bir şekilde yürüterek, sermaye piyasasının gelişebilmesi için gerekli faktörlerden biri olan güven ortamını yaratarak, özel tasarrufların kamu kuruluşlarının çıkaracakları menkul değerlere yatırılmasını kolaylaştırdıkları ölçüde sermaye piyasasının gelişimine katkıda bulunurlar.⁽³⁸⁾ Yatırım bankaları aracılığı ile ihraç edilmiş menkul değerlere özellikle küçük tasarruf sahipleri daha fazla güven duyarlar. Sermaye piyasasında güven unsurunu oluşturmak amacıyla menkul değerlere yatırım yapan tasarruf sahiplerinin menfaatlerini korur.

2.3. Yeni İhraç Edilecek Menkul Değerlerin Geniş Halk Kitlelerine Dağılımını Sağlamak

Yatırım bankaları, yeni ihraç edilecek menkul değerlerin geniş halk kitlelerine dağılımını sağlayarak, mülkiyetin tabana yayılmasına katkıda bulunabilirler.⁽³⁹⁾

Menkul değerlerin tasarruf sahiplerine dağılımını sağlamak uzmanlaşmayı gerektiren bir konudur. Yatırım bankaları; mevcut menkul değerlerin el değiştirmesine olanak sağlayarak, kapalı aile şirketlerinin halka açılmasını kolaylaştırarak, yeni veya tevsi yatırımlara girişen işletmelerin (firmaların) ihraç edecekleri menkul değerlerin geniş halk kitlelerine dağılımını sağlayarak, mülkiyet transferi işlevini yerine getirirler.⁽⁴⁰⁾

(38) KABA, a.g.e., s. 16.

(39) KABA, a.g.e., s. 17.

(40) EMEK, a.g.e., s. 9-10.

2.4. Fon Arz ve Talep Sahiplerine Danışmanlık Hizmeti Yapmak

⇒ Yatırım bankaları gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerde yani sermaye piyasasının mali sisteme egemen olduğu devletlerde, fon arz ve talep sahiplerine aracılık ederek faaliyette bulunurlar.⁽⁴¹⁾

↪ Menkul kıymet yönetimi ve tasarruf sahibine tasarruflarını yönlendirmede danışmanlık hizmeti vermek yatırım bankalarının temel işlevlerinden biridir.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ise yatırım bankaları, zayıf olan sanayi sektörünü canlandırmak, girişimcilik ruhunu desteklemek ve teknik (teknoloji, yönetim, organizasyon gibi) konularda danışmanlık gibi görevler üstlenmektedir.⁽⁴²⁾

Yatırım bankaları, gerek menkul kıymet ihracı yoluyla sermaye piyasasından fon talep edenlere ve gerekse tasarruflarını menkul kıymetlere yatırarak sermaye piyasasına fon arz etmek isteyenlere danışmanlık yapar.⁽⁴³⁾

Yatırım bankaları, sermaye piyasasına başvuran veya başvurmak isteyen firmalara çıkarılacak menkul değerlerin türü, ihraç şekli gibi konularda tavsiyede bulunarak danışmanlık hizmeti sunarlar. Tasarruflarını menkul değerlere yatıracak olanlara da tavsiyelerde bulunurlar.

Danışmanlık hizmetleri çeşitli şekillerde olabilir:

(41) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 38.

(42) "Bankacılık Sisteminin...", **Ekonomik Trend**, s. 42.

(43) YALIM, a.g.e., s. 96.

- Tasarruf sahipleri yatırım bankasına başvurarak menkul değerler (hisse senedi ve tahvil) hakkında bilgi alabilirler.
- Müşterilerinin amaçları doğrultusunda çıkarılacak menkul değerler konusunda onları aydınlatırlar.
- Müşterilerine periyodik menkul değerler listesi gönderip, değişiklikler hakkında onları aydınlatırlar.
- Müşterileri için yeni çıkarılmış menkul değerlerin analizini yaparlar.⁽⁴⁴⁾

2.5. Menkul Değerlere Yatırım Yapan Tasarruf Sahiplerinin Çıkarlarını Korumak

⇒ Yatırım bankaları gerektiğinde yatırım yapan tasarruf sahiplerini koruyucu işlemlere girişerek, sermaye piyasasında güven unsurunu geliştirirler. Bu bankaların koruyuculuk işlevi ile ilgili faaliyetleri şöyle sıralanabilir;

- Yatırım bankaları, gerektiğinde kendi aracılıkları ile ihraç edilmiş menkul değerler için ikinci el piyasasını sağlayabilirler. Yani kendilerinin daha önce sattıkları menkul değerleri geriye aldıklarında menkul değerler için ikinci el piyasası oluşturmuş olurlar.
- Menkul değerlerin halka arzı esnasında, tümü piyasada satılincaya kadar menkul değerlerin fiyat istikrarını koruyucu önlemler alabilirler.
- Menkul değerlerin ihracından sonra mali durumu bozulan şirketlerin sermaye yapılarını düzeltmede, yeniden organize

⁽⁴⁴⁾ KABA, a.g.e., s. 17.

edilmelerinde yardımıda bulunarak, o şirketin menkul değerini almış olan bireylerin çıkarlarını korurlar ve bu tür faaliyetleri “koruyucu işlev” olarak nitelendirebiliriz.⁽⁴⁵⁾

3. YATIRIM BANKALARININ FAALİYET ALANLARI

Yatırım bankaları; sermaye piyasasında faaliyet göstermek, sermaye piyasası araçları kullanılarak sağlanan kaynaklarla yatırım yapmak, işletmelerin etkin bir yönetime ve sağlıklı bir mali yapıya kavuşmaları amacıyla devir ve birleşme konuları dahil danışmanlık hizmetleri vermek, mevduat kabulü hariç tüm bankacılık hizmetlerini yapmak üzere kurulurlar.⁽⁴⁶⁾ Bu saydıklarımız yatırım bankalarının aynı zamanda yapacakları görevleridir.

Sermaye piyasası gelişmiş ülkelerde firmalar finansman ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü menkul kıymet ihracı yoluyla karşılarken tasarruf sahipleri de birikimlerini büyük ölçüde bu piyasada değerlendirmektedir. Mali piyasalarda bu tür fon akışına aracılık etmek yatırım bankacılığının temel işlevini oluşturmaktadır. Ancak dünya çapındaki servet birikimi ve müşteri taleplerindeki artış paralelinde yatırım bankacılığının hizmet hacmi ve yelpazesi de genişlemektedir. Bugün mali piyasaları gelişmiş ülkelerde yatırım bankalarınca sunulan hizmetleri; fon sağlamak, danışmanlık yapmak, muhtelif destek hizmetleri sunmak şeklinde üç grupta toplamak mümkündür.⁽⁴⁷⁾

(45) KABA, a.g.e., s. 18.

(46) Yener ALTUNBAŞ - Ayhan SARISU, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**, TBB Yayını, İstanbul 1996, s. 11.

(47) KALAFAT, a.g.e., s. 2.

3.1. Fon Sağlama

Yatırım bankaları, sermaye piyasasının etkili bir şekilde çalışabilmesi için gerekli aracı kurumlarından en önemlisi olan hisse senedi ve tahvil çıkarmak yolu ile sermaye piyasasından uzun vadeli fon sağlamak amacıyla olan işletmelerle, tasarruflarını söz konusu menkul kıymetlere yatırarak değerlendirmek isteyen gerçek ve tüzel kişiler arasında aracılık yapmaktadırlar.⁽⁴⁸⁾

Yatırım bankaları uzun vadeli kredilerle yatırımların finansmanında görev alan bankalar olarak faaliyette bulunurlar.⁽⁴⁹⁾

Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ABD gibi ülkelerde şirketler artan dış finansman gereksinimlerinin karşılanmasında yatırım bankalarından önemli destek görmektedir. Yatırım bankaları, müşteri firmaların mali bilançolarını inceleyerek alternatif kısa ve uzun vadeli finansman seçenekleri sunmaktadır. Bu bankalar, genellikle sermaye piyasası kanalıyla fon sağlamayı içeren bu seçeneklerin gerçekleşmesinde önemli işlevler üstlenmektedir.⁽⁵⁰⁾

Yatırım bankacılığı sadece yatırımlara kredi veren bir bankacılık türü değildir. Bugün yatırım bankacılığının çalışma alanı alabildiğine genişlemiştir. Bu bankalar; müşterilerine her türlü teknik yardım, müşavirlik, mali danışmanlık ve mali mühendislik hizmetlerini sunan, kredi açan, şirket birleşmelerini ve özelleştirmelerini gerçekleştiren, leasing, factoring işlemlerini gerçekleştiren, pazar araştırması yapan, fon arz edenlerle fon talep eden kesimleri biraraya getiren, yerli ve

(48) EMEK, a.g.e., s. 8.

(49) "Bankacılık Sisteminin...", **Ekonomik Trend**, s. 43.

(50) KALAFAT, a.g.e., s. 2.

yabancı pazarlarda menkul kıymetleri pazarlayan kuruluşlar haline gelmiştir.⁽⁵¹⁾

3.1.1. Yüklenimcilik (Underwriting)

Yüklenimcilik, yatırım bankasının, şirketin finansman ihtiyacını karşılamak üzere çıkaracağı menkul kıymetleri belirlenen fiyat üzerinden satma yükümlülüğü altına girmesidir. Böylece yatırım bankası, ihraç edilecek, menkul kıymetlerin dağıtım süreci içinde belirlenen fiyat ile piyasa fiyatı arasında fark olması halinde bu riski de üstlenmiş olmaktadır. Bu bakımdan ihraç edilecek menkul kıymetin fiyatlandırılması büyük önem taşımaktadır.

Yatırım bankaları, bazı durumlarda, genellikle de küçük ve tanınmamış şirketlerin menkul kıymetlerinin pazarlanmasında, tüm ihraçların satışını kabul etmeyip, sadece bu konuda en iyi çabanın (best effort) gösterileceğine dair anlaşma yapabilir. Böyle durumlarda banka satış ve fiyat riski üstlenmemekte, sadece menkul kıymetlerin halka satılmasına aracılık hizmeti vermektedir.

Bazı durumlarda da firma tarafından arz edilecek olan menkul kıymetlerin bir kısmının pazarlanamaması halinde yatırım bankaları bu menkul kıymetleri önceden belirlenen fiyattan satın almayı kabul edebilmektedir. "Stand by" anlaşması denilen bu işlem ile firma, arzın daha önce satın alınacağı taahhüt edilmemiş kısmının satışını garanti etmiş olmaktadır.⁽⁵²⁾

(51) DİKMEN, a.g.e., s. 8.

(52) KALAFAT, a.g.e., s. 3.

Underwriter, ilk ihraçlarda aracılık rolü üstlenmektedir. Bir şirketin menkul kıymetini alan underwriter, böylece o menkul kıymetin belirtilen fiyattan satışını garanti etmiş olmaktadır. Eğer söz konusu fiyattan satamaz ve fiyatı düşürmek zorunda kalırsa, zararı şirket değil underwriter üstlenmektedir.

Underwriter şu üç işlemi yerine getirerek rolünü tamamlamaktadır; Danışmanlık yapmak, tavsiyede bulunmak ve şirketten yeni ihraçları satın alarak bunları piyasada satmak. Bu verdiği hizmetlerin karşılığı olarak da bir komisyon (spread) alır. Riskin yüksek olduğu durumlarda ise underwriter genellikle nakit olmayan extra bir prim daha alır. Bazen underwriter menkul kıymeti riskli bularak satış garantisi vermek istemeyebilir. Bu durumda satışa en iyi çaba (best efforts) veya hepsi ya da herbiri koşuluyla aracılık etmek isteyebilir.

Underwriter'ın görevi sadece satış ile bitmemektedir. Satış sonrasında ihraca konu menkul kıymetin fiyatın istikrarını sağlamak için alım-satım yapmak durumunda da kalabilmektedir. Birçok durumda riski üstlenen kurum olduğundan underwriter riski taşıma konusunda çok dikkatli olmalıdır. Bunun gerçekleşmemesi halinde piyasadaki itibarı zedeleneceğinden yeni ihraçlara aracılık etmesi zorlaşacaktır.⁽⁵³⁾

(53) Ahmet AKINCI, Semra PEKKAYA, Cahit YILMAZ, "TKB'nin Türk Finans Sistemi İçindeki Konumu, Üstlenebileceği Roller ve Ürün Yelpazesi Çerçevesinde Sonuç ve Öneriler", **TKB'na İlişkin Sorunların Genel Bir Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılandırmaya Yönelik Öneriler**, TKB APM Raporu, Ankara 1994, s. 31-32.

3.1.2. Konsorsiyum (Syndication)

Genellikle büyük firmaların fon talebinin, dolayısıyla menkul kıymet ihracının büyüklüğü karşısında yatırım bankaları işbirliğine giderek bir satın alma grubu, "konsorsiyum" oluşturmaktadır. Yatırımcı (firma) ve konsorsiyum arasında yapılan sözleşmenin yanısıra, yatırım bankaları da kendi aralarında bir sözleşme yapmaktadır. Bu sözleşme, konsorsiyumun oluşumu, bankaların iştirak payı gibi konuları içermektedir. Konsorsiyum anlaşmaları, bölümlenmiş ve bölümlenmemiş olmak üzere iki değişik şekilde yapılmaktadır. Bölümlenmiş anlaşmalarda, konsorsiyumdaki her bankanın sorumluluğu, arzın kendine tahsis edilmiş payı ile sınırlıdır. Buna karşılık bölümlenmemiş anlaşmalarda, her bir konsorsiyum üyesi kendisine tahsis edilen payların tümünü satsa bile, toplam arz içinde satılmayan paylar olduğunda sorumluluğu devam etmektedir. Konsorsiyum özellikle riskin dağıtılması yönünden önem taşımaktadır.

Yatırım bankaları ve konsorsiyumu pazarlanmasına aracılık yaptıkları menkul kıymetleri, halka arz fiyatından veya ona yakın bir fiyattan serbestçe alıp-satmak suretiyle fiyatlarını istikrarlı tutmaya çalışırlar. Böylece yatırım bankaları yüklenim risklerini asgari seviyede tutarken ihraç edilen menkul kıymetlerin yatırımcılar arasında kabul edilmesini de teşvik etmiş olmaktadır.

3.2. Danışmanlık Hizmetleri

Yatırım bankalarının danışmanlık hizmetleri aşağıda sıralanan konularda yoğunlaşmaktadır.

- Ele geçirmeler, elden çıkarmalar, ele geçirmeden koruma, birleşme konularında şirketlere stratejik kararlar almada ve bu işlemlerin gerçekleştirme aşamasında yardımcı olmak,

Birleşme ve ele geçirmeler yatırım bankacılığının yüksek kârlı faaliyet alanlarından biridir. Birleşme ve ele geçirmeler bir danışmanlık hizmeti olup, stratejik planlamayla ilgilidir. Firmaların birleşmeye gitmeleri halinde yol gösterici görevini üstlenerek, ortaya çıkan sorunların çözümüne yardımcı olurlar. Yatırım bankaları hangi şirketlerin elde edilebilir olduğu ve hangilerinin arzu edildiği hakkında düzenli bilgi elde ederler. Yatırım bankaları birleşme ve ele geçirmeleri kolaylaştırır, fiyatını belirler ve finanse eder. Gerçekleştirilen birleşme ve ele geçirmeler sonucunda, müşterilerin üstlenmek zorunda olacağı üretim riski hakkında bir danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca müşterilerin stratejilerinin değerlendirilmesi, varolan stratejileri geliştirecek yeni metod ve stratejiler sunulması bu bölümün başlıca görevleri arasındadır.

- Firmalara finansman planları ve fizibilite çalışmaları yapmak,
- Firma temsilcileri ile ilgili otoriteler ve müşteriler arasındaki ilişkileri güçlendirmeye yönelik toplantı vb. organizasyonlar düzenlemek,
- Mali piyasalardaki muhtemel gelişmeleri değerlendirip bu çerçevede firmaların finansman politikalarını yönlendirmede yardımcı olmak.

3.3. Muhtelif Destekleyici Hizmetler

Yatırım bankaları firmalar adına finansal kiralama görüşmeleri yapmak, proje hazırlama, denizaşırı finansmanı, nakit yönetimi,

yatırımın kârlılığının artırılması gibi spesifik konularda da danışmanlık hizmetleri verebilmektedir. Şirketlerin finans kadroları olduğu halde yatırım bankalarının danışmanlık hizmetlerine başvurmalarının temelinde, devamlı olarak bu tip faaliyetlerle ilgilenen yatırım bankalarının deneyim ve uzmanlaşmalarından yararlanma isteği yatmaktadır.

Yukarıda sıralanan fonksiyonlarından da anlaşılacağı üzere yatırım bankalarının başlıca uğraşı konusu menkul kıymet ticaretidir. Yatırım bankaları iyi organize oldukları ve ileri derecede uzmanlaştıkları sürece, sermaye piyasasında aracı kurumlara tanınan bütün görevleri rahatlıkla yapmakta ve bu nitelikleriyle tasarrufların teşviki ve yatırımlara yöneltilmesinde daha etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, sermaye piyasası alanındaki kurumsallaşma sürecinde yatırım bankacılığının gelişmesi de önem arz etmektedir.⁽⁵⁴⁾

Yatırım bankacılığı ekseninde geliştirilebilecek hizmet alanları başlıklar halinde aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a) Özelleştirmede aracılık

b) Geniş veya yapılanmanın imkan verdiği ölçülerde bir kapsama indirgenmek suretiyle belirlenecek danışmanlık, eğitim, yönlendirme faaliyetleri anlamında;

- Teknoloji edinimi, transferi ya da AR-GE kapsamında sunulabilecek bilgi temelli hizmet setleri sunma
- Proje geliştirme, fizibilite etüdü, expertiz raporu hazırlama

⁽⁵⁴⁾ KALAFAT, a.g.e., s. 3, 4, 5.

- Ulusal ve uluslararası kapsamda ürün/piyasa (pazar) veya sektör araştırmaları yapma.

c) Options, futures ve forward piyasalarda kapsam ve yoğunluğu detaylı ön çalışmalarla belirlenmek suretiyle faaliyet göstermek.

d) Birinci ve ikinci el sermaye piyasalarında her türlü bireysel, kurumsal hizmetleri sunmak (kollektif veya kendi adına portföy işletme, yatırım fonları/ortaklıkları kurma geliştirme dahil)

e) Finansal Kiralama, factoring vb. finansman hizmetleri sağlamak

f) Risk sermayesi kapsamında değişik alternatiflerle faaliyet göstermek

g) Kamusal finansman kapsamında komple ve /kısmi hizmet/ ürün setleri sunmak (Birincil sermaye piyasalarında halka arza aracılık ve bu çerçevede sunulacak alt hizmetler yanısıra sendikasyonlara katılma, birleşme ve satın almalara çeşitli düzeylerde katılma da bu çerçeve içinde düşünölmektedir.)⁽⁵⁵⁾

IV. YATIRIM BANKALARININ KALKINMA BANKALARINDAN FARKLILIKLARI VE BENZER YANLARI

Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı birbirlerini ikame eden değil, birbirlerini tamamlayan iki farklı bankacılık türüdür.⁽⁵⁶⁾

Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı arasında kesin bir ayırım yapmak kolay değildir. Bunlar hukuki varlık ve mali kurum olarak büyük

⁽⁵⁵⁾ Ahmet AKINCI, **TKB'nin Yapısal Dönüşümü İçin Sistematik Bir Çerçeve Önerisi ve Öncelikler**, TKB APM Raporu, Ankara 1996, s. 5, 6.

⁽⁵⁶⁾ KUMCU, a.g.e., s. 11.

benzerlikler arz etmektedirler. Ancak, kuruluş amaçları, konularına yaklaşımları bakımından, aralarında belirgin sayılabilecek bazı farklar bulunduğu söylenebilir.

Diğer bir ifadeyle, tarihi süreç içinde kuruluş amaçları ve sermaye terkipleri farklı olmakla birlikte, zamanla kalkınma bankalarının operasyonlarında zamanla meydana gelen değişimler ve yaklaşımlarındaki gelişmeler ile çeşitlenmeler, söz konusu iki müessese arasında kesin bir ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu durumda fark, sadece amaç ve bazı davranış şekillerine inkisar eder hale gelmiştir, diyebiliriz.⁽⁵⁷⁾

Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı (KYB), deyim olarak birlikte söylenmesine karşın, bu iki tür bankacılık (“Kalkınma”, “Yatırım”) benzer yönleri olmakla birlikte farklı işlevlerle ve amaçlarla tanımlanmaktadır. Tarihsel gelişimleri de bu iki tip bankacılığın farklı koşul ve konumlarda ortaya çıktıklarını göstermektedir.

Her iki tip bankacılık, ülkelerin sanayileşmesinde önemli ağırlığı bulunan mali aracı kurumlar olma işlevine sahiptir.

Kalkınma bankacılığı esas olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösterirken, yatırım bankacılığı ise sermaye piyasasının gelişmiş olduğu batı ülkeleriyle, sermaye piyasasının gelişmekte olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır.⁽⁵⁸⁾

Yatırım bankaları, özellikle, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankaları ile birlikte anılmaktadır. Gerek yatırım bankaları gerekse

(57) DİKMEN, a.g.e., s. 7.

(58) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 33.

kalkınma bankaları aynı amaca ağırlıklı olarak sanayinin finansmanına hizmet için kurulan bankalardır. Bu amaç birliğine rağmen yatırım bankaları kalkınma bankalarından kuruluş yapıları, faaliyet konuları ve yatırımları finanse ediş şekilleri (finansman biçimleri) açısından birbirlerinden farklıdır. Kalkınma ve Yatırım Bankaları piyasada fon fazlasına sahip kişi ve kurumlardan fon açığı olan kişi ve kurumlara doğru yapılacak transferlere aracılık etmektedirler. Gerçekten de, kalkınma bankaları, tabiatları gereği devlet tarafından veya devlet desteğiyle kurulmakta, yatırımların finansmanında kullanılan fonlar, özkaynaklarından veya yönetimi kendilerine bırakılan fonlardan ya da yurtdışından temin edilmekte, kâr sağlamak birincil gayeleri olmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, özel sektöre ait olsalar bile faaliyetleri ağırlıklı olarak ülkenin kalkınma politikasına göre şekillenmektedir. Yatırım bankaları ise genellikle özel sektör tarafından kurulmakta, yurtiçi ve yurtdışı mali piyasalardan temin edilen fonlarla yatırımları finanse etmekte ve serbest piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek mali hizmetler vermektedirler.⁽⁵⁹⁾

Yatırım bankaları, gelişmiş ve aktif sermaye piyasasına sahip ülkelerde tasarrufları sermaye piyasası aracılığı ile kaynak kullanıcılara aktaran mali aracı kuruluşlardır. Kalkınma bankaları ise, kalkınmakta olan ülkelerde yetersiz olan sermaye ve girişim unsurlarını desteklemek ve geliştirmek, kıt kaynakları kalkınma hedefleri doğrultusunda kaynak kullanıcılara aktarmak ve bunu yaparken de, gerekli teknik yardımı sağlamak suretiyle kalkınmaya katkıda bulunan mali aracı kuruluşlardır.⁽⁶⁰⁾

(59) Mehmet ÇEKİNMEZ, "Türkiye'de Mali Kesim İçinde Yatırım Bankacılığı", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 73.

(60) EMEK, a.g.e., s. 10.

Kalkınma bankalarının içinde çalıştıkları ülkenin ekonomik gelişmesine paralel olarak önemini kaybederek, Yatırım bankalarına dönüştükleri ve gelişmenin son aşamasında ise Yatırım bankaları olarak faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yani Yatırım ve Kalkınma Bankaları arasındaki iki temel fark;

a) O ülkenin gelişmişlik düzeyi,

b) Yatırım bankalarının fiziki (sınai-ekonomik) yatırımların yanısıra menkul kıymet portföyü işlemesine (mali yatırımlar yapmasına) karşılık, kalkınma bankalarının yalnızca sınai yatırımlara katılmasıdır.⁽⁶¹⁾

Yatırım bankalarının özel tasarrufları yatırımlara aktarmasına karşılık kalkınma bankaları kamu fonları ile uluslararası mali kurum fonlarını yatırımcılara yöneltmeye çalışmaktadır. Yatırım bankaları sermaye piyasası aracılığıyla yatırımcıya destek sağlarken kalkınma bankaları genellikle selektif ve uzun vadeli krediler aracılığıyla çeşitli projeleri finanse etmektedir.

Diğer önemli bir fark ise yatırım bankalarının fon aktarımını serbest piyasa şartları içinde yaparken kalkınma bankalarının daha çok planlı ve güdümlü piyasa mekanizması içinde gerçekleştirmeleridir. Bu nedenle serbest piyasa mekanizmalarının geliştiği ekonomilerde yatırım bankacılığı ortaya çıkarken kalkınma bankalarının fonsiyonları da bu yönde değişmektedir.⁽⁶²⁾

Kalkınma bankaları esas olarak sermaye piyasasının gelişmemiş olduğu azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde temel işlevlerini

(61) EKİNCİOĞLU, a.g.e., s. 3.

(62) KALAFAT, a.g.e., s. 6.

(yatırımcılara orta ve uzun vadeli kredi vermek ya da iştiraklerde bulunmak şeklinde) yerine getirebilirken, yatırım bankaları gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerde yani sermaye piyasasının mali sisteme egemen olduğu devletlerde, fon arz ve talep sahiplerine aracılık ederek faaliyette bulunurlar.⁽⁶³⁾

Kalkınma bankalarının en önemli mali işlevi işletmelere orta ve uzun vadeli kredi vererek iştiraklerde bulunarak, özellikle imalat sanayini finanse ettikleri halde; yatırım bankaları, sermaye piyasasında aracılık yapan finansman kurumlarıdır. Yani hisse senedi ve tahvil piyasasında alıcıdır, satıcıdır, bir cins tacirdir. Yatırım bankaları işletmelere doğrudan doğruya kredi vermezler ancak sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ekonomilerde işletmelerin bu piyasadan uzun vadeli fon bulmalarını sağlamalarında önemli rol oynarlar. Bu işi de menkul değerlerin pazarlamasını yaparak sağlarlar.

Yatırım bankaları aracılığıyla sanayi sektörüne yönlendirilen fonlar, sermaye piyasasından sağlanmasına karşın, kalkınma bankalarının verdikleri kredilerin kaynağını genellikle özsermayeleri ile yönetiminde bulunan fonlar oluşturmaktadır.⁽⁶⁴⁾ Buna ek olarak yatırım bankalarında kârlılık ön plânda olmasına karşın kalkınma bankalarında kârlılık ikinci plândadır.

Gelişmekte (kalkınmakta) olan ülkelerde kalkınma bankaları, sermaye piyasasının gelişmesini sağlamak amacıyla yatırım bankalarının bazı işlevlerini de üstlenmekte, yatırım bankalarına benzer faaliyetler göstermektedirler.⁽⁶⁵⁾

⁽⁶³⁾ SUIÇMEZ, a.g.e., s. 38.

⁽⁶⁴⁾ YALIM, a.g.e., s. 98.

⁽⁶⁵⁾ EMEK, a.g.e., s. 11.

Kalkınma yolunda ilerleyen ülkelerde, kalkınmanın finansmanında görev yapmak üzere ihtisas sahibi mali aracı kurumların olması gereğinden hareket edilerek kurulan Kalkınma ve Yatırım Bankaları, tasarrufların sermaye piyasasına yönlendirilmesi ve kaynakların etkin bir biçimde kullanılması amacına yönelik olarak faaliyette bulunurlar.

V. KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIĞININ TARİHSEL OLARAK ULUSAL VE ULUSLARARASI BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ

1. DÜNYADA KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIK KESİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Erken Dönemler

Kamu ağırlıklı finansal kurumların oluşturulması fikir ve uygulamalarını özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında az gelişmiş ülkelerinde beraberinde getirdi.

Kalkınmışlığı karakterize eden en önemli unsurlardan biri olarak algılanan modern teknolojilere dayalı sınai tesislere sahip olma, ekonominin yapısal bir dönüşümle tarıma dayalı geleneksel yapıdan sanayi ve hizmet ağırlıklı modern bir yapıya kavuşması sürecinde hızlı bir yatırım faaliyetini gerekli kılmaktaydı. Bu açıdan bakılınca “yatırımlar iktisadi kalkınmanın kalbidir” benzetiminin tamamlayıcısı da kalkınmayı finanse eden kurumların mekanizmaya eklenmesi oluyordu. Esasen bu tür kurumların tarihsel oluşumunun 19. yy.’ın ilk yarısına kadar uzandığı ve o dönemin sanayileşme sürecine girmiş ülkelerince tecrübe edildiği de bilinmekteydi.

Genel olarak teknik ve örgütlenme anlamında 18. yüzyıla kadar bankacılık alanında ciddi gelişmelerin yaşanmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte ticaret sermayesinin gelişimi ile birlikte bankalar, iktisadi yaşamın en önemli kurumları olma yolunda önemli mesafeler almışlardır. Bankacılığın ve daha sonra ki aşamalarda kamu önderliğinde ihtisas bankacılığına zemin hazırlayacak yeniliklerin hızla gelişme gösterdiği dönemin başlangıcı, 18. yüzyılda yaşanan sanayi devrimi ile çakışmaktadır.⁽⁶⁶⁾ Sanayi devrimi ile birlikte işletmelerin fon ihtiyacının artması, fon talebinde bulunan sınai ve ticari şirketlerle tasarruf mevduatı dışında gelir sağlamak isteyen fon arz edenlerin biraraya getirecek mali aracı kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yatırım bankacılığı ilk olarak ABD'nde 18. yüzyıl sonlarından itibaren hazinenin borçlanma kağıtları ve demiryolu şirketlerine ait menkul kıymet ihraçlarının artması ile gelişen sermaye piyasası paralelinde ortaya çıkmıştır. Endüstriyel gelişme ile birlikte özel sektör menkul kıymet ihraçlarının artması, sermaye piyasasında ikincil piyasaların oluşması, şirketler arası birleşmelerin ve el değiştirmelerin yoğunluk kazanması, büyüyen şirketlerin yönetim ve mali konularda danışmanlık ihtiyaçlarının yoğunlaşması gibi faktörler bu ülkede yatırım bankacılığının hızla gelişmesine neden olmuştur.⁽⁶⁷⁾

Bankacılığa öncülük eden uygulamalar, çeşitli coğrafya ve toplumlarda farklılaşabilen yapılarda gözlenmişse de sanayi devrimini başlatan İngiltere'nin aynı zamanda bankacılıkta da ileri bir düzeye geldiği ve çoğu açıdan diğer ülkelere model olacak banka yapısı ve tekniğini oluşturduğu görülmektedir. Böylece İngiltere I. Dünya

(66) AKINCI, **Kalkınma...**, s. 7.

(67) KALAFAT, a.g.e., s. 7.

Savaşına kadar dünya pazarlarında finansal açıdan hakim bir ülke konumunda olmuştur. 1694 yılında geleneklerine bağlılığı ile ünlü İngiltere Merkez Bankası'nın "Bank of England" kurulması ve birinci sanayi devrimini takiben Londra Bankerleri "Goldsmiths" ile yerel bankaların kazandığı ivme, İngiliz bankacılığında gelişmenin iki ana eksenini oluşturmuştur.

İngiliz sanayi devrimi bankacılık alanında köklü değişimleri başlatan bir iktisadi dönüşümün ilk örneğiydi. Bu değişim daha sonra dalga dalga Avrupa'ya yayılacaktır. Siyasi iktidarlar için bu değişimi hızla gerçekleştirerek güçlüler safında yer almak artık öncelikli bir hedef olmuş, politikalar da bu eksene oturtulmaya başlanmıştır. İşte kamu ve özel ihtisas bankalarının öncüleri böyle bir ortamda, genel anlamda iktisadi kalkınmayı (sanayileşmeyi), daha özelden ise özel sektörü finanse etmek, özendirmek ve yönlendirmek amacıyla devlet eliyle veya teşvikiyle oluşturulan kurumlar olmuşlardır.

Kıta Avrupası ülkelerinde 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde özellikle özel amaçlı bankalar sınai ve ticari girişimlerde aktif şekilde rol almaya başlamışlardı. 1822'de bu alandaki en önemli gelişme Belçika'da "Societe Generale pour Favoriser L' Industrie Nationale" adında, uzun bir hazırlık ve denemenin ürünü olan sermaye ortaklığına dayalı bir bankanın kurulması önemli bir başlangıç olmuştu. Yeni bir tekniğin ilk uygulaması olan bu banka, ticari ve sınai girişimleri finanse etmek için hisse senedi ve tahvil benzeri menkul kıymet düzenleyip satacaktı. 1930'lara gelindiğinde bu kurum Belçika sanayisinin ana teşvik ve destekçisi olmuştu.

19. yy.'da bu teknik asıl gelişimini Fransa'da yaşadı. İlk olarak Fransa'da 1852 yılında "Credit Foncier" ve "Credit Mobilier" adıyla

kurulan iki banka yatırıma katkıda bulunan bankaların öncülüğünü yapmıştır. İlki esas olarak uzun vadeli tarımsal krediler sağlamaya yönelik olmakla birlikte kentleşme ve sınai kalkınma alanlarına da girdi. Credit Mobilier ise altyapı ve sanayi yatırımları üzerinde yoğunlaşmaktaydı. İkisi de sermaye ortaklığına dayalı olup, bono, hisse senedi ve tahvil türü ürünler ihraç etme (çıkarma) yetkilerine sahiptiler. Credit Mobilier tamamen bir özel sektör girişimi olmasına rağmen, devlet politikalarıyla sıkı bir bağ içindeydi. Kamusal altyapı yatırımlarının en önemli finansörü ve destekçisi olduğu gibi kamu yardımı alan girişimlere de yatırım yapıyordu. Daha yakından bakıldığında bu bankanın kurucularının ünlü bir Fransız düşünürünün fikirlerini hareket noktası olarak almasına atfen Saint Simonian Hareketi diye adlandırılan bir ekole mensup kişiler oldukları görülür. Bu grup, sanayileşmenin esasında kitlelerin refahını yükseltmek anlamını taşıdığını, dolayısıyla devletin ve onun altında bankaların bu süreçte başat roller oynaması gerektiğine inanıyordu.

Belçika'da "Societe Generale pour Favoriser L'Industrie National", Fransa'da "Credit Mobilier" bu dönemde kalkınma-yatırım bankacılığı fonksiyonlarını ifa eden kuruluşlar olarak ülkelerinde sanayileşmeye önderlik etmiş ve özel sektör finansmanına destek sağlamışlardır. Başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri Credit Mobilier'in başarılı performansını örnek alarak benzer kurumlar oluşturdular. Credit Mobilier, sanayiye fon sağlayarak kalkınmada önderlik etmiş ayrıca Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, İtalya, İsviçre ve İspanya'da bu kurum niteliğinde kalkınma ve yatırım bankaları kuruldu. Credit Mobilier, kalkınma ve yatırım bankalarının kurulmasında önemli bir rol oynamış ve Kıta Avrupası'nda endüstriyel kalkınmada önemli bir rolü bulunmaktadır.

Credit Mobilier'in yöntem ve uygulamalarını temel alan bir banka sistemi, Avrupa ve Batı Rusya'da sanayileşme sürecinde İngiltere örneğinde görülmeyen bir rol oynadı. Credit Mobilier ve onu takip eden yenileri, planlayıcı, girişimci, finansör ve çoğu kez yönetici rolünde Avrupa'nın sanayileşme sürecinde ülkelerin ihtiyaçlarını ana hatlarıyla şu formlarda karşıladılar;

- a) Diğer banka ve kişilerden büyük miktarda sermayeyi mobilize etmek,
- b) Bu sermayeyi iştirak veya uzun vadeli kredi dağıtımında kullanmak,
- c) Altyapı, madencilik ve ikincil endüstrilerdeki yeni teşebbüsleri teşvik etmek,
- d) Kamu otoritelerine kredi vermek,
- e) Hisse senedi ortaklığına dayalı şirket tipinin kullanılmasını ve yaygınlaştırılmasını sağlamak,
- f) Bir sermaye piyasası için gerekli kurumların yaratılmasına yardımcı olmak.

Gerçekten de geniş ve aktif bir sermaye piyasası, bankaların sabit sermaye yatırım sürecine katılmalarının vazgeçilmez koşuluydu. Ancak bu şekilde fon sağlama, dağıtma ve likiditelerini korumayı sağlayabiliyorlardı.

Sonuç olarak "Societe Generale pour Favoriser L'Industrie National" ve "Credit Mobilier" kurumları hem 19. yüzyıl Avrupasında yatırım bankacılığının hem de 1950'li yıllar dünyasında ise kalkınma bankacılığının protipleri olmaktaydı.

I. Dünya Savaşı sonrasında itibaren Avrupa ülkelerinin tümünde kalkınma amaçlı ihtisas bankalarının oluşturulduğu görülmektedir. Bunların 19. yüzyıl bankalarına kıyasla en önemli özellikleri genelde devlet eliyle kurulmaları, finanse edilmeleri ve yönetilmeleri idi. ABD'de I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında benzer kurumların oluşturulduğu, Kanada'da da bu doğrultuda gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. ABD Banka Sistemine hakim olan ilkeler kabaca İngiliz sisteminin bir örneği olmakla birlikte sermaye birikimi ve sanayileşme sürecinde ABD'nin Kıta Avrupası'ndakine benzer bir tecrübe yaşadığı söylenebilir. I. Dünya Savaşının iktisadi zorluklarının aşılmasında da bu kurumlar ve kurulan yenileri görevler üstlendiler. 20. yüzyıla gelindiğinde temelde çoğu özel olan bankalar ve diğer sermaye piyasası kurumları önemli ölçülerde büyük ölçekli girişimlerde yoğunlaşmaya başlamışlardır.

Kalkınma amaçlı kamu banka vb. finans kurumlarının ilk oluşumlarının yalnızca Avrupa ve Amerika'ya özgü olmadığı, bu yüzyılın başlarında Japonya'nın günümüzde de büyük ölçüde devam ettirdiği kamu kalkınma ve yatırım bankacılığı anlayışının ilk somut örneği olarak devlet mülkiyetinde Japon Endüstri Bankası'nı (Industrial Bank of Japan) 1902 yılında kurduğu gözlenmektedir. Bugün dünya ölçeğinde bir banka olan Japon Kalkınma Bankası (Development Bank of Japan) da aynı anlayışın bir uzantısı olarak 1951 yılında kurulmuştur.⁽⁶⁸⁾

İkinci Dünya Savaşından sonra Japon Bankacılık Sisteminin yeniden düzenlenmesi çalışmaları içinde Amerikalılar kendi modellerini Japonlara da bir ölçüde kabul ettirmişlerdir. Japonya'da da mevduat bankalarıyla sermaye piyasası kurumları çok net olarak birbirlerinden

⁽⁶⁸⁾ AKINCI, **Kalkınma...**, s. 7, 9, 10, 11.

ayrılmışlardır.⁽⁶⁹⁾ Bu çerçevede Japonya'da yatırım bankacılığı başlı başına bir bankacılık türü olarak gelişme göstermiştir.⁽⁷⁰⁾

II. Dünya Savaşının sona ermesi, buna paralel olarak kolonial sistemin inişe geçmesiyle bağımsızlıklarını kazanarak dünya sahnesine çıkan yeni ulusal devletlerle birlikte 1940'lı yılların sonu yeni bir dönemin başlangıcı oluyordu. Söz konusu dönemin en önemli özelliği, savaştan çıkan erken sanayileşmiş (olgun) ekonomiler için bir yeniden inşa ve yapılanma dönemi, geri kalanlar için ise kalkınma/sanayileşme hamlelerine girişme dönemi olması ve nihayet bu süreçte hükümetlerin/ devletin girişimci, planlamacı ve korumacı olarak aktif iktisadi roller üstlenmesidir.

II. Dünya Savaşı sonrasında dramatik sonuçlarına reçeteler sunan hakim iktisadi anlayış ve yeni kalkınma paradigması çerçevesinde tasarruflar ve yatırımlar arasındaki açığı kapatmak, orta ve uzun vadeli finansman sağlamak için hızla yeni kurumlar mevcutlara eklenmeye başlandı.⁽⁷¹⁾

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan ekonomik sistem içerisinde bağımsızlığa kavuşmuş birçok gelişme yolundaki ülke ekonomik kalkınma çabasına girerken, gelişmiş ülkeler de bölgelerarası dengesizlikleri giderme ve barışı korumayı amaçlayan Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların oluşturulmasında öncü olmuşlardır.⁽⁷²⁾

Yeni uluslararası ekonomik düzeninin belirlenmesinde önemli bir dönemeç teşkil eden Bretton Woods (1944) ve bunun kurumsal

(69) Ahmet DEMİREL, "Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1990, s. 54.

(70) KALAFAT, a.g.e., s. 7.

(71) AKINCI, **Kalkınma...**, s. 11.

(72) KALAFAT, a.g.e., s. 8.

ikizlerinden birisi olarak uluslararası arenada yerini alan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD = International Bank Reconstruction of Development)'nin politikaları da bu anlayış üzerine kurulmuştu.⁽⁷³⁾ 1944 yılında Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)'nın kuruluşu ile kalkınma bankacılığı uluslararası boyut kazanmıştır. Günümüzde Dünya Bankası en büyük kalkınma bankası özelliğindedir. Dünya Bankası üye ülkelerin kalkınmalarını finanse etmeyi amaçlamaktadır.⁽⁷⁴⁾ Bugünkü modern anlamda kalkınma bankalarının kurulup gelişmesi Dünya Bankası iledir. Amacı ise 1929 ekonomik buhranı ve ardından 1940'larda başlayan II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik çöküntünün atlatılması, bu çöküntünün yaralarının sarılması, Avrupa'nın yeniden imar ve inşa edilip, kalkındırılması amacı güdüüyordu.

Savaş sonrasında bir tarafta yıkılmış, zayıflamış sanayileşmiş ülkeleri, diğer tarafta yoksulluk çemberinde geri kalmış ülkelerin oluşturduğu tablo, uluslararası finansal düzenlemeler ve parasal idare şeklinde iki ana eksen üzerine inşa edilen yeni bir düzen aracılığıyla değiştirilecekti.

Dünya Bankası ilk önce savaş yorgunu sanayileşmiş ülkelerin imar ve yeniden yapılanmasına yöneldi. Daha sonra az gelişmiş ülkelerin (AGÜ) problemlerine eğilen kurum, kalkınma yardımını iki strateji çerçevesinde belirledi;

a) Finansal kaynaklarını üye ülkelerin hükümetlerine kamu sektörüne ait kalkınma projelerinin finansmanında kullanılmak üzere imtiyazlı ve imtiyazsız şartlarla kanalize etmek,

(73) AKINCI, **Kalkınma...**, s. 11.

(74) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 34.

b) Bu ülkelerde özel sektör aktivitelerini finanse etmek amacıyla kurumlar oluşturma için uygun şartlarda kaynak transfer etmek.

Az gelişmiş ülkelerin bilinen koşullar dikkate alındığında özel sektör yatırımlarını finanse edecek kurumların oluşturulması, kaynak sağlanması ve desteklenmesi Dünya Bankası'nın ikinci ana stratejisini oluşturuyordu. Sonuçta bu kurumlar 1950'ler ve sonrasında buldukları pozisyon doğrultusunda ülkelerin kamusal fonlarını ve Dünya Bankası gibi multilateral kredi kurumlarının (MLIS) kaynaklarını bu ekonomilerin özel sektör faaliyetlerine kanalize eden kurumlar oldular.⁽⁷⁵⁾

1.2. 1980'li Yıllar ve Sonrasındaki Gelişmeler

II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen ekonomileri kalkınma hedeflerinin merkezini teşkil eden sanayileşme politikalarında sermaye piyasaları yerine kamu maliyesini tercih etmişlerdi. 1980'li ve takibeden yıllarda finansal baskı olarak adlandırılan bu politikaların somut ürünlerinden olan KFK'ların dönemin paradigması içinde merkezi bir rol oynadıkları açıktır.

1980'li yıllara gelindiğinde kalkınma çabaları umutsuzlukla sonuçlanmıştı. 1. Petrol şoku ile birlikte kalkınma çabasındaki ülkelerin ödemeler dengesi problemi çoğu için ağır bir dış borç krizinin kuvvetli sinyalleriydi. 2. Petrol şoku, daralan ticaret hacmi ve soğuk savaşın olumsuz etkileri eşliğinde AGÜ'ler yalnızca ekonomik değil, politik olarak da çıkmazlara girdi.

⁽⁷⁵⁾ AKINCI, **Kalkınma....**, s. 12.

Elde edilen sonuçlar karşısında kamu maliyesine dayalı bir finansman politikası ağır şekilde eleştirilmeye ve alternatifin para ve sermaye piyasalarına dayanan, özel tasarrufları teşvik edici faiz politikaları olduğu inancı gelişmeye başladı.

Şüphesiz kalkınma bankaları da AGÜ'lerdeki ekonomik ve sosyopolitik tıkanma sürecinde ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Kalkınma çabalarının başlarında kamu ve özel kalkınma bankalarının temel rolü nisbeten kolaydı. Temel görev, kaynakların öncelikli sektörlerle dağıtılmasıydı. Organizasyon, idare ve personel yapısı proje değerlendirme üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Dünya Bankası başta olmak üzere Asya Kalkınma Bankası gibi multilateral kredi kurumları önemli bir diğer fon kaynağı olmuştu. Elde edilen fonlar kolayca dağıtılabiliyordu. KFK'lar döviz sınırlamalarından muafiyet yanısıra ticari bankaların risk açısından sakıncalı buldukları bir alanda faaliyet göstermeleri nedeniyle rakipsiz bir ortamda rahat bir konumdaydılar. Bu konumları onları yeni hizmet ve teknikler geliştirme, kaynakları harekete geçirmede çeşitliliği sağlama gibi yenilikçi ve yaratıcı olma çabalarının hiç gözlenmediği kurumlar haline getirmişti.

Diğer taraftan, uluslararası kuruluşlar özellikle de Dünya Bankası'nın kalkınma politikalarına ve ulusal kalkınma finans kurumlarına yaklaşımı da gelişen yeni paradigma çerçevesinde değişmeye başlamıştır. 1970'lere kadar geçerli olan kurumsal kalkınma ve proje kredileri (KFK'lar aracılığıyla) yaklaşımı yerine proje-dışı, politika-tabanlı kredilendirme anlayışına bıraktı.⁽⁷⁶⁾

Bugün itibariyle başta Doğu Asya ülkeleri olmak üzere, çeşitli gelişen ülke tecrübeleriyle de iyice açığa çıkan oldukça önemli bir

⁽⁷⁶⁾ AKINCI, *Kalkınma...*, s. 15, 16, 17.

gerçeğin burada altının çizilmesi gerekmektedir. Başarılı kalkınma bankaları, örneğin Japonya, Kore, Singapur, Tayvan, Yeni Zelanda, Avusturalya vd., zaman içerisinde kendilerini kalkınma projelerini finanse eden birer kamu kurumu hüviyetinden kurtaran ve piyasalara daha da yakınlaştıran bir dönüşümü gerçekleştirebilmişlerdir.

Bu örneklerin önemli bir diğer özelliği ülke ekonomisine yaptıkları olumlu katkıların toplam kredi hacmi içindeki paylarına bağlı olmamasıdır. Teknik bir deyimle sinyal etkisi olarak adlandırılan bu olgunun temelinde söz konusu bankalara kurumsal, idari ve teknik donanım anlamında ekonominin bütün kesimlerince duyulan güven ve saygınlık unsurları yatmaktadır. Bunun bir uzantısı olarak gerek diğer finansal kuruluşlar gerekse özel girişimciler yatırım ve finansman kararlarında veya politikalarında söz konusu bankalardan önemli ölçüde esinlenme yolunu seçmektedirler. Bir örnek vermek gerekirse, sendikasyon veya benzeri türde diğer özel bankalarla işbirliğine dayanan bir kredilendirme işleminde böyle bir kalkınma bankasının yer alması diğer kuruluşların da tereddütsüz olarak hemen katılmalarını sağlayabilmektedir. Müşteri/firma seçimi veya sektörel tercihler anlamında kalkınma bankalarının kararları önemli birer sinyal veya bilgi olarak dikkate alınmaktadır.

Bütün bunlardan ortaya çıkan bir diğer genel sonuç, kalkınma bankalarınınca gerçekleştirilen kredilendirme faaliyetinin özel sektörün kendi kredilendirme kapasitesinin ya da kanallarının yerini almaktan ziyade onu tamamlamasının önemidir. Bu nokta devletin rolünü piyasaları dışlamak/yerini almaktan ziyade onları tamamlamak olarak tanımlayan bakış açısıyla uyumu bakımından da önem kazanmaktadır. Japonya Kalkınma Bankası'nın (JDB) belirtilen

anlamda sinyal etkisini irdelemek amacıyla Tokyo Borsası'na kayıtlı 477 orta-ölçekli firma üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları çarpıcıdır. Buna göre, JDB'nin herhangi bir firmaya verdiği kredideki artış o firmanın yatırım harcamalarını verilen kredi miktarından yaklaşık bir kat daha fazla seviyede artırıcı bir etki yaratmaktadır. Özel bankalar JDB'den kredi alan bir firmaya almayana kıyasla çok daha fazla kredi açmaktadırlar. Ayrıca, kredilendirme şartları ve maliyet açısından bu firmalara daha uygun seçeneklerin sunulduğu gözlenmiştir. Özel sektöre ait uzun vadeli kredi kurumlarının da kamu kalkınma bankalarını bu anlamda izledikleri tesbit edilmektedir. Borsaya kote edilmiş ve özel kalkınma bankalarıyla önemli kredi ilişkisi olan 161 şirketin yaklaşık yarısının ayrıca JDB'den yüzde 20'sinin de ayrıca Japon Eximbank'ından kredi aldıkları belirlenmiştir.⁽⁷⁷⁾

1980'li yıllarda kalkınma bankaları ile ilgili olarak göze çarpan en önemli konu, gelişmekte olan ülkelerde kalkınma bankalarının geliştirme faaliyetinin önemli maliyet ve riskleri ile başa çıkıp çıkamayacakları hususudur. Bir projeyi başlatmanın sorumluluğunu yüklenme kabiliyeti, uzmanların yetenekleri, tecrübeleri ve hükümet yardımlarının varlığı bu husustaki başarının önemli faktörleri olacaktır.⁽⁷⁸⁾

1980'li yıllar genel olarak kalkınma çabasındaki ülkeler için kayıp yıllar olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel politikaların yerini almaya başlayan yeni politikalar sadece AGÜ'ler için değil durgunluk içine girmiş olan gelişmiş ülkeler için de farklı bir dönemin başlangıcı oluyordu. Bu politikalar ana başlıklarla şöyle şekillenmekteydi;

(77) Ahmet AKINCI, **İktisadi Büyüme Politikaları Piyasalar ve Kalkınma Bankaları**, TKB APM Raporu, Ankara, 1996, s. 16, 17.

(78) ÇONKAR, a.g.e., s. 132.

a) Dış pazarlara ve rekabete açık, dış ticaret sınırlamalarının asgari düzeyde tutulması temeline dayalı bir dış ticaret politikası ve kambiyo rejimi,

b) Finansal baskının kaldırılması yani piyasalarda belirlenen döviz kurları ve faiz hadleri,

c) Yabancı yatırımların özendirilmesi,

d) Enflasyonist baskıları ortadan kaldırma,

e) Kamu harcamalarının kısılması ve devletin işletmecî rolünün mümkün olduğunca daraltılarak iktisadi faaliyetlerde önceliğin özel sektöre bırakılması

Şüphesiz bu politikaların uluslararası ticaret, anlaşma ve ilişki genelindeki yansımaları yanısıra teknoloji, özellikle de iletişim alanındaki hızlı gelişmeyle birlikte finansal sistem ve finansal kurumlar büyük bir değişim süreci içine girmiş oluyordu.⁽⁷⁹⁾

Planlı ve ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejileri izleyen gelişme yolundaki ülkeler, dış kaynakların ve kamu fonlarının kalkınma stratejileri çerçevesinde ekonomiye aktarılmasında aracı kurum olarak kalkınma bankalarından yararlanma yoluna gitmişlerdir. Zamanla belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşan bu ülkelerde de kişi başına gelirlerin, dolayısıyla özel tasarrufların artmasıyla, ekonominin fonlanmasında dış ve kamu kaynaklarının görece ağırlığı azalmakta, böylece özel tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesi ön plana çıkmaktadır. Özel tasarrufların uzun vadeli yatırımlara kanalize

(79) AKINCI, **Kalkınma...**, s. 17.

edilmesi ise sermaye piyasası aracılığı ile gerçekleşmektedir. Fonların sermaye piyasası kanalıyla ekonomiye aktarılması serbest piyasa şartlarında gerçekleştiğinden, ekonomideki kaynak dağılımı da kamu otoriteleri ve kalkınma bankaları kanalıyla yapılan fon aktarımına kıyasla daha rasyonel ve verimli olmaktadır. Bu nedenle günümüzde serbest piyasa mekanizmasının etkinliği kabul görmüş olup, devletin ekonomideki ağırlığını azaltma ve liberalleşme yönünde genel bir eğilim gözlenmektedir. Bütün ekonomilerde gözlenen bu gelişme sürecinde, kalkınma bankalarının klasik fonksiyonları tedricen önemini kaybetmekte, bunun yerini yatırım bankacılığı hizmetleri almaktadır.⁽⁸⁰⁾

2. TÜRKİYE'DE KALKINMA VE YATIRIM BANKACILIK KESİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Türkiye'de Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Kurulmasını Gerektiren Koşullar

Ülkemizde sanayileşme ve kalkınma çabalarına ağırlık ve öncelik verilmeye başlandığı II. Dünya Savaşı sonrası dönem, dünyada da savaşın yaralarını sarma ve kalkınma çabalarının öne çıktığı dönemdir. Bu dönemde yatırımların finansmanı her zaman önemli bir sorun olarak görülmüş ve bu amaçla ihtisaslaşmış mali kurumlardan yararlanılması çözüm yollarından biri olarak ele alınmıştır.

1945-1950 döneminde ülkemizde yatırım yapma niyeti olan bir müteşebbisin, bu girişimini inceleyecek, değerlendirecek ve projenin gerektirdiği orta-uzun vadeli iç ve dış kredileri makul teminat ile verebilecek bir mali kurumun mevcut bulunmayışı, ülkemizde bu alanda

⁽⁸⁰⁾ KALAFAT, a.g.e., s. 8.

ihtisaslaşacak bir kalkınma bankasının kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır.⁽⁸¹⁾

Genel olarak kalkınma bankaları, kalkınma çabaları doğrultusunda yatırımların orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamak ana fikriyle oluşturulmuştur. Yatırımların kredilendirilmesinde ticari bankalar ve diğer kredi kurumlarının genelde isteksiz olmaları ve toplumsal önceliklerden ziyade kâr ve risk eksenlerinde hareket etmeleri çoğu zaman kalkınma bankalarının oluşumunda önemli gerekçelerden birisi olmuştur. Bu bankalar ayrıca yatırım projelerinin değerlendirilmesi ve yönetilmesi görevlerini de üstlenmişlerdir.⁽⁸²⁾

İkinci Dünya Savaşı izleyen yıllarda yaşanan önemli bir olgu, sanayi sektörüne yönelen özel kesim birikiminin özel kredilerle desteklenmesi için yeni bir bankanın kurulmasıdır. CHP Hükümeti, o sıralarda Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD= International Bank Reconstruction of Development) yöneticilerinin 1949 yılında ülkemizde yaptığı incelemeler sonucundaki “memleketimiz özel sanayinin kalkınması için yapacağı mali, idari ve teknik yardımlara özel bir sınai kredi kurumunun kurulmasının yararlı olacağı” görüşlerini çok olumlu karşıladı.⁽⁸³⁾ Sonuçta 1950 yılında Dünya Bankası ile T.C. Hükümeti'nin desteği ve T.C. Merkez Bankası ile bazı ticari bankalarının işbirliği ile, özel sektörün sınai yatırımlarına orta ve uzun vadeli finansman sağlamak amacıyla TSKB kurulmuştur.⁽⁸⁴⁾

(81) DEMİREL, a.g.e., s. 41, 43.

(82) AKINCI, **Kalkınma...**, s. 17.

(83) Serdar ŞAHİNKAYA, “1923-1980 Dönemi Türkiye Bankacılık Sistemine Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı Eksenli Bir Bakış”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi, TKB APM Raporu**, Ankara 1994, s. 46.

(84) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 38.

Dünyada ve Türkiye'de kurulmuş olan ilk özel kalkınma ve yatırım bankası sıfatını taşıyan TSKB, özellikle II. Dünya Savaşından sonra Türk Sanayinin kurulmasında irili ufaklı pek çok şirkete finansman sağlayarak katkıda bulunmuştur.⁽⁸⁵⁾ Kuruluşunun ana misyonları Türk özel sektörün sınai yatırımlarını desteklemek, ülkede sermaye piyasasını geliştirmek, yabancı sermayenin ülkeye gelmesine yardımcı olmak şeklinde belirlenmiştir.⁽⁸⁶⁾

TSKB'dan sonra, 1960'lı yıllardan başlayarak Beş Yıllık Kalkınma Planlarında öngörülen ilkeler doğrultusunda, ekonominin farklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere orta ve uzun vadeli krediler sağlayacak kalkınma ve yatırım bankaları kurulmuştur.⁽⁸⁷⁾

2.2. 1980 Sonrası Dönemde Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Uygulamaları

Türkiye'deki Kalkınma-yatırım bankaları, 1980 sonrasındaki değişim paralelinde gerekli yapısal değişimi gerçekleştirememiş ve sistemde yer alan diğer bankalara nazaran sahip oldukları ucuz kaynak avantajını bir takım nedenlerle verimli ve etkin biçimde plase edememişler dolayısıyla, bu banka grubunun toplam banka sisteminin aktif büyüklüğü içindeki payı giderek azalmıştır.⁽⁸⁸⁾ 1980 yılında Türk Banka Sistemi (TBS) konsolide büyüklükleri incelendiğinde, toplam aktif büyüklüğü açısından KYB'ları grubu toplam banka sistemi içinde

(85) Safa OCAK, **Finansal Forum**, 24 Şubat 1997, s. 15.

(86) Mehmet SAĞIROĞLU, **Paramatik**, Aralık 1996, s. 8.

(87) ÇEKİNMEZ, a.g.e., s. 73.

(88) Semra PEKKAYA, "Bankacılık Sektöründe Temel Gelişim Eğilimleri ve Rekabetin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", **TKB'na İlişkin Sorunların Genel Bir Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılandırmaya Yönelik Öneriler**, TKB APM Raporu, Ankara 1984, s. 9.

%11'lik bir paya sahipken, bu pay 1993 yılında % 7'lik düzeye gerilemiş, dönem içinde ise, bu sınırlar içinde dalgalanmıştır.⁽⁸⁹⁾ Bununla birlikte çoğunluğu Bankalar Kanunu'nun asgari sermaye kısıtından kısmen kaçınabilme olanağı nedeniyle KYB statüsünü benimseyen yeni girişlerin hemen hemen tümü, sabit sermaye yatırımlarının finansmanında ve bu yatırımlara finansal ve teknik hizmet sağlamakta uzmanlaşmış bankalar olmaktan çok, tek şubeli toptancı bankacılık (Birleşik Yatırım Bankası, Tekfenbank, Türk Merchant Bank, EGS Bank) veya hemen hemen tümüyle sermaye piyasası işlemlerine yönelik bankacılık (Eurotürkbank, Tat Yatırım Bankası) ile ilgilenen kuruluşlar olmuşlardır.⁽⁹⁰⁾

Kredilendirme hacminin artış hızında dönem içinde azalış ve artışlar şeklinde yaşanan dalgalanmalar, izlenen faiz politikaları dışında özellikle sanayi sektöründe faaliyet gösteren ve mali yapıları uzun yıllar düşük faizlerle borçlanma ve yabancı kaynak kullanımına bağlı olarak desteklenmiş olan firmaların, 1980 sonrası dönemde izlenen pozitif reel faiz uygulamalarına uyumda gecikmeleri dolayısıyla, bir çoğunun mali darboğazlara girmelerinden ve bu gelişmeler sonucu kullandıkları kredilerin geri ödemelerini yapamaz hale gelmelerinden de önemli ölçüde etkilenmiştir. Güvenirliğin son derece önemli olduğu mali piyasalarda bu durum bankaları, kredi müşterilerinin seçiminde daha dikkatli ve bir ölçüde de tutucu davranmaya yöneltmiş, dolayısıyla 1985 yılından itibaren sektör genelinde ve KYB'nda yükselmiş olan toplam kredi hacmi artış hızı son yıllara doğru gerileme göstermeye başlamıştır.

(89) Semra PEKKAYA, "1980 Sonrası Dönemde İktisat Politikaları Işığında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Kalkınma-Yatırım Bankaları", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi**, TKB APM Raporu, Ankara 1994, s. 87.

(90) Ersin KABAOĞLU, **TKB Şubelerinin Kâr-Merkezli Yapılandırılması Üzerine Bir Yaklaşım**, TKB APM Raporu, Ankara 1996, s. 3.

Maliyetleri yüksek olan bu kaynakların kredi haline dönüştürülmesini engelleyen bu gelişmeler, bankaların ellerinde önemli miktarda kaynağın birikmesine neden olmuş ve bu gelişmelerin etkisiyle dönemin sonlarında özellikle 1989 yılında tüketici kredilerine yönelinmiştir. Ticaret bankacılığında görülen bu durum KYB'nda da kredilendirmenin firmaların karşı karşıya kaldığı mali sıkıntılar dikkate alınarak detaylı incelemelerle sürdürülmesini gerektirmiştir. Ancak kredilendirme şekli zaten projelendirmeye dayalı olan KYB'ı, belli hedefler doğrultusunda ve belirli ilkelere uygun olarak bu işlevlerini yerine getirmeleri gerektiğinden, ayrıca yalnız kredi yoluyla değil, sermaye iştirak ya da direkt olarak belli konularda yatırımcı durumuna geçerek öncülük rolü de üstlenebildiklerinden bu gelişmelerin etkileri bu bankalar için sınırlı kalabilmiştir. Ancak KYB'nın kredi hacminde önemli artışların dönem boyunca gerçekleşmemiş olmasında kaynaklarının çeşitliliği, maliyetleri, temin koşulları ve boyutlarının daha fazla sınırlayıcı rol oynamış olabileceği düşünülebilir.⁽⁹¹⁾

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de ikame politikasını terkederek dış rekabet koşullarına dayalı piyasa ekonomisi kurallarını yerleştirme çabalarının sürdürülmesi, mali kurum ve piyasaların sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesine yönelik uygulamaların başlatılması, 1980'den önce kurulmuş olan kalkınma ve yatırım bankalarının salt iç ve dış kaynaklara dayalı kredi faaliyetlerini gözden geçirmelerini, bu bankalardan bir bölümünün kapanmasını, birleşmesini, farklı amaçlara yönelmelerini zorunlu kılmıştır. Bu süreç yeni bir anlayışla 1980 sonrasında kurulan yatırım bankaları ile hızlanmış⁽⁹²⁾ ve yatırım bankacılığı hizmetlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

(91) PEKKAYA, **Kalkınma...**, s. 96, 97.

(92) Ahmet AYAYDIN, "Bankacılık Sektörü İle Sanayi Arasındaki Finansman İlişkilerinin Dengeli ve Sağlıklı Şekilde Korunması ve Geliştirilmesi", **Türk Bankacılık Sektörü ve Sanayii Finansmanı**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1994, s. 65.

Bir ülkede yatırım bankacılığının gereği gibi işleyebilmesi o ülkedeki sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Türkiye'de özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren sermaye piyasaları ve bunları düzenleyen kanuni çerçevelerde yapılan ciddi ve cesur atılımlar ile İMKB'nin de istenilen düzeye gelmesi, otomasyona geçilmesi ve Takasbank'ın kurulması (1996) gibi düzenlemeler artık ülkemizde de yatırım bankacılığının uygulanabilmesine olanak sağlamıştır.⁽⁹³⁾

Yatırım bankacılığının ülkemizdeki gelişimi içinde yabancı yatırım bankalarının ortaklarının yoğun olduğunu görmekteyiz. Bir anlamda yabancı yatırım bankaları, Türkiye'deki yatırım bankacılığının önünü açan ve yol gösteren bankalar konumundadır.

Sanayinin finansmanında önemli bir rol üstlenmek durumunda olan yatırım bankalarının ülkemizde bu işlevi yerine getirmediği de bir gerçektir. Bu noktada problemin kaynağı hem sistemde, hem de ekonomik koşullarda aramalıyız. Sanayi kuruluşlarının uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılama mantığı üzerine kurulu bir bankacılık olan yatırım bankacılığı, Türkiye'de makro ekonomik dengesizliklerden, özellikle de kronikleşmiş yüksek enflasyon nedeniyle bu işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Bunun sonucu olarak da ülkemizde yatırım bankacılığının hızla kan kaybetmesi sonucu, sektöre yatırım bankası olarak girmiş bankaları mevduat bankacılığına yöneltmektedir. EGS Bank, Garanti Yatırım Bankası, ortaklık yapısı değişen Eurotürk Bank yeni adıyla Indosuez Euro Türk Merchant Bank gibi. Bu bankalar, sisteme yatırım bankası statüsüyle girip, sermayedarlarının değişmesi veya yaptıkları başvuruların kabul edilmesiyle mevduat bankacılığına yönelmişlerdir.⁽⁹⁴⁾

⁽⁹³⁾ SAĞIROĞLU, a.g.e., s. 8.

⁽⁹⁴⁾ **Finans Dünyası Dergisi**, Sayı 92, Ağustos 1997, s. 70.

Türkiye'de yatırım bankacılığının gelişmemesinin en önemli nedeni, Türkiye'de ticari bankacılık gelişirken bir yandan da kalkınma bankacılığının geliştiğini görmekteyiz. Ancak yatırım bankacılığı bu iki kesim arasında sıkışmış durumdadır. Yatırım bankacılığı, ülkemizde ticari bankacılık ile kalkınma bankacılığının gölgesinde büyümeye çalışmaktadır. Yatırım bankalarının istenilen ölçüde büyüyememelerinin arkasında büyük ölçekli özelleştirmelerin gerçekleşmemiş olmasının da etkisi olduğunu belirtebiliriz.⁽⁹⁵⁾

2.3. Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Gelecekteki Rol ve İşlevleri

Son 10-15 yıldan bu yana, dünyada kalkınma bankası modeli yerine yatırım bankası modelinin ağırlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Yatırım bankalarının bir kısmı baştan bu nitelikte kurulmakta, bir kısmı ise kalkınma bankalarının bu niteliğe dönüşmesi ile ortaya çıkmaktadır.⁽⁹⁶⁾

Kalkınma bankalarıyla yatırım bankaları arasında kesin bir sınır çizmek doğru olmayacaktır. Kalkınma bankaları gerektiğinde kendi klasik çalışma sahalarının dışına çıkabilirler ve bazı ek fonksiyonları ifa edebilirler. Yani kalkınma bankaları ticaret veya yatırım bankacılığı işlemlerini de yerine getirirler. Ancak yatırım bankaları için kalkınma bankalarının fonksiyonunu yerine getirmek pek kolay olmayacaktır; çünkü ilerlemenin yönü onlara doğru olacaktır. Kalkınma bankalarının güçleri teknoloji ve ekonomi ağırlıklı olduğu halde, ötekilerin fonksiyonu maliye ve business ağırlıklıdır. İkinciler için birincilerin sahasına girmenin genellikle güç olduğunu belirtmemizin nedeni de budur.⁽⁹⁷⁾

⁽⁹⁵⁾ Aydın YARDIM, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı 92, Ağustos 1997, s. 72.

⁽⁹⁶⁾ DİKMEN, a.g.e., s. 8.

⁽⁹⁷⁾ FINDIKÇIOĞLU, a.g.e., s. 32.

Son yıllarda ülkemizde “yatırım bankası” adı altında kurulan ve daha önceki yıllardan gelen “kalkınma-yatırım bankaları”na kıyasla farklı özellikler taşıyan kuruluşlar 1990’lı yıllarda gelişen Türk mali sistemi içinde kendilerine, daha çok anglosakson bankacılık uygulamalarında gözlenen biçimde “investment banking/merchant banking” türünde, ikrazdan ziyade hizmet ve aracılık ağırlıklı piyasa “niş”leri yaratmak arayışındadırlar.

Daha önceki dönemlerden gelen ve esas faaliyetleri orta ve uzun vadeli kredilendirme olan “kalkınma-yatırım” bankaları ise artık, sadece orta ve uzun vadeli kredi vererek faaliyetlerini sürdürme imkanını bulamayabileceklerdir. Dışa açılma olgusu, iç ve dış piyasalardan gelecek rekabet ve kamudan sağlanabilecek özel koşullu kaynakların azalması gibi nedenler bu kurumları, faaliyetlerini ve kaynaklarını çeşitlendirmeye ve bünyelerini daha fazla fleksibl hale getirmeye zorlamaktadır. Söz konusu kurumlar açısından 1990’ların önemli hedefi, etkin birer mali aracı kurum haline gelmektir. Hızla değişen ve gelişen bankacılık söktöründe, bu kurumlar kendilerine, rekabet koşulları altında da yaşamlarını sürdürme olanağı tanıyacak yeni bir “niş” yaratmak zorundadırlar.

Böyle bir genişletilmiş faaliyet alanında yer alması düşünülebilecek etkinliklerden bir bölümü şunlar olabilir:⁽⁹⁸⁾

- a) İç piyasalarda menkul kıymet (bono, tahvil vs.) ihracı yoluyla sağlanan kaynaklarla TL. kredileri vermek,
- b) Yurtdışı piyasalarda tahvil vs. ihracı yoluyla, büyük tutarlarda ve elverişli şartlarda borçlanarak yurtiçinde uygun koşullu

⁽⁹⁸⁾ DEMİREL, a.g.e., s. 50.

- krediler vermek,
- c) Büyük çaplı yatırım projelerinde sendikasyon liderliği, değerlendirme ve mali "agent" görevleri yapmak,
 - d) Yatırımların özkaynak ihtiyacının karşılanması için iştirak, "underwriting", yabancı sermaye aracılığı gibi hizmetler sunmak,
 - e) Şirketlerin birleşme, devralınma gibi ve yeniden yapılanma faaliyetlerinde etkin rol almak,
 - f) Para ve sermaye piyasalarında aracılık, alım-satım, garantörlük ve danışmanlık hizmetleri sunmak,
 - g) GAP türü özel önem taşıyan bölgesel kalkınma programları ile ileride öngörülebilecek sektörel geliştirme programlarında rol almak,
 - h) Gelişen Türk sanayinin ve iş dünyasının ihtiyaç duyduğu diğer hizmet ve fonksiyonları yerine getirmek şeklinde sayabiliriz.

Gelecekte kalkınma ve yatırım bankacılığının sanayiye sağlayacağı mali katkıları ise şöyle belirtebiliriz;⁽⁹⁹⁾

- a) Kredi desteği,
- b) İç ve dış piyasalarda tahvil ihracı suretiyle orta ve uzun vadeli fon talebini karşılamak,
- c) Halka açılma konusunda aracılık veya satın alma taahhüdünde (underwriting) bulunmak,
- d) Yabancı sermayenin ilgisini çekebilecek alanlarda gerek yabancı, gerekse yerli kuruluşlara danışmanlık hizmeti vermek, fizibilite raporu hazırlamak veya hazırlatmak, şirket birleşmeleri veya satışları konusunda danışmanlık yapmak,
- e) Finansman ihtiyacının bir bankanın karşılayabileceği boyutu aşması halinde sendikasyon kredisi oluşturmak,

⁽⁹⁹⁾ AYAYDIN, a.g.e., s. 66.

- f) Sermaye ihtiyacı içindeki kuruluşlara iştirak etmek, şirket faaliyetleri tatminkar düzeye geldiğinde sermaye payını satmak,
- g) Para ve sermaye piyasası işlemlerini aktif olarak yürütmek,
- h) Sanayi kuruluşlarının yapacağı projelere danışmanlık yapmak, onları teşvik mevzuatı, uygulamalar ve finans konularında bilgi sahibi kılmak,
- ı) Kullandığı elverişli koşulları haiz kredilerle bu kuruluşların yatırımlarının zamanında bitirilmesine yardımcı olmak, kredi kullanımını takiben yapacağı periyodik izlemelerle gerekli uyarılarda bulunarak bu firmaların gelişmelerine katkıda bulunmak,
- j. Yatırımların özkaynak/yabancı kaynak bakımından dengeli bir şekilde finanse edilmesini sağlamak şeklinde özetleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASI KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ MALİ PIYASALAR İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

I. TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI VE GELİŞİMİ

Burada öncelikle Türk bankacılık sistemi (TBS)'nin yapısı ve özellikleri, 1980 sonrası dönemde geçirdiği yapısal değişim üzerinde durularak ardından sektörün bugünkü durumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Türkiye'de özellikle batı ülkelerindeki banka dışı mali araçların gelişmiş olmaması nedeniyle bankalar Türk mali sistemin temelini oluşturmakta ve ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve bunların kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadır.⁽¹⁾

(1) Deniz BALAK, Dilek SEYMEN, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkiler**, TBB Yayını, İstanbul 1996, s. 47.

Türk bankacılık sisteminin yapısını incelediğimizde belli başlı temel özellikleri şöyle özetlenebilir:

1.1. Türk Bankacılık Sistemi Temelde Mevduat Bankacılığı Ağırlıklı Bir Yapıda Gelişme Göstermiştir

1980 öncesi dönemde Türk mali sisteminin temel özellikleri, mevduat-kredi faiz oranlarının merkezi otorite kararlarıyla belirlenmesi ve negatif faiz uygulaması, sermaye piyasasının gelişmemişliğine bağlı olarak yetersiz kredi hacmi, merkezi otoritenin belirlediği döviz kuru çerçevesinde merkezi kontrol altında gelişen döviz işlemleri ve uluslararası mali piyasalardan büyük ölçüde kopup içe dönük bir mali sistem olarak özetlenebilirken; bunun yanında negatif reel faiz ve enflasyonun yüksek seyretmesi gibi nedenlerden dolayı verimsiz alanlara plase edilmiş bir tasarruf yapısı söz konusu idi.

Bu yapı içinde bankalar, uzun yıllar para ve sermaye piyasalarının da gelişmemişliğine bağlı olarak bu piyasalardan yeterince yararlanabilme ve kaynak sağlayabilme olanağına sahip olamamış, sermaye kaynağı ise bankalar için marjinal bir kaynak olarak görülmüştür. Dolayısıyla, mevduat bu bankalar için ana kaynak olmuş ve bankalar faaliyetlerini bu kaynaktan daha fazla pay almak üzerinde yoğunlaştırarak mevduat bankacılığı yapmışlardır. Bu anlamda, TBS'nin en önemli özelliklerinden biri Türk bankacılığın temelde mevduat bankacılığı ağırlıklı bir yapıda gelişme göstermesidir.⁽²⁾

Türk bankacılık sektörünün 1996 yılı sonu itibariyle, aktif toplamları (toplam bilanço büyüklüğü) 8.959 trilyon TL. olan 70 banka 6442 şube ile faaliyet göstermektedir.

(2) PEKKAYA, **Kalkınma...**, s. 86.

Sektörde faaliyet gösteren 70 bankadan biri merkez bankası (MB), 56'sı ticaret (mevduat) bankası, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankasıdır. Ticaret bankalarının 5'i kamusal sermayeli, 33'ü özel sermayeli ve 18'i de yabancı sermayelidir. Kalkınma ve yatırım bankalarının da 3'ü kamusal sermayeli, 10'unu ise özel sermayeli olarak kurulmuştur. Banka grupları açısından, 1996 yılı sonu itibarıyla aktif büyüklüklerine (bilanço toplamalarına) bakıldığında kamusal ve özel sermayeli bankalarda reel olarak %20 oranlarında artarak sırasıyla 3.429 trilyon TL. ve 4.721 trilyon TL'ye yükselmiştir. Yabancı sermayeli bankaların bilançoları %21 artışla 267 trilyon TL.'ye ulaşırken, kalkınma ve yatırım bankaları ise reel olarak %3 oranında küçülerek 541 trilyon TL. olmuştur.⁽³⁾ Bu gelişme sonucunda, kamusal ve özel sermayeli bankaların toplam aktifler itibarıyla sektör içindeki payları 1995 yılından 1996 yılına doğru birer puan artışla, sırasıyla %38 ve %53'e çıkarken, yabancı sermayeli bankaların payı değişmeyerek %3 oranında gerçekleşmiş, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise iki puan düşüşle %6 olmuştur.⁽⁴⁾ Sektör içindeki paylarından da anlaşılacağı üzere ticaret bankaları sektör içinde oldukça büyük bir paya sahip olduğu halde, yatırımlar için orta ve uzun vadeli kredi ihtiyacı yanında, her türlü teknik, idari ve mali desteği sağlamak, gerektiğinde sermayeye ve dolayısıyla da riske ortak olmak, sermaye piyasasının gelişmesini teşvik etmek gibi gelişmekte olan ülkeler için önemli kısıtlamaların bulunduğu konularda ihtisaslaşmış olan kalkınma bankalarının ise, bankacılık sistemimizde son yıllarda kaydedilen hızlı gelişmeye rağmen payı cüzi düzeyde bulunmaktadır.⁽⁵⁾

(3) **Türkiye Ekonomisi Bülteni**, Akbank T.A.Ş., Sayı 5, Mayıs 1997, s. 1.

(4) **Bankalarımız 1996**, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997, s. 48.

(5) Semra PEKKAYA, **Türk Mali Sistem İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**, TKB Uzmanlık Tezi, Ankara 1994, s. 32.

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sayısal dağılımı Tablo 1’de görüldüğü gibidir. Tablo 1’den de görülebileceği gibi TBS içinde en büyük grubu ticaret (mevduat) bankaları oluşturmaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Banka Sayısı
(31.12.1996 Tarihi İtibarıyla)

	Toplam Sayı	
1. TCMB	1	
2. Ticaret (Mevduat) Bankaları	56	
A. Kamusal Sermayeli Bankalar		5
B. Özel Sermayeli Bankalar		33
C. Yabancı Sermayeli Bankalar		18
3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	
A. Kamusal Sermayeli Bankalar		3
B. Özel Sermayeli Bankalar		10
TOPLAM	70	70

Kaynak: Yener ALTUNBAŞ, Ayhan SARISU, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**, TBB Yayını, İstanbul 1996, s. 18.

1.2. Türk Bankacılık Sistemi Çok Şubeli Bir Yapıya Sahiptir

Türkiye’de şube bankacılığı sistemi geçerlidir. Az sayıdaki mahalli bankalar istisna edilirse, genelde çok şubeli büyük bankalar Türk bankacılık sistemine hakimdir.⁽⁶⁾

Çok şubeli yapı, mevduat bankacılığının gelişimi ile birlikte ortaya çıkan bir olgu olmuştur. Çok şubeli bir yapıda gelişimin en önemli

⁽⁶⁾ Orhan MORGİL, “TBS’nin Sanayi Sektörünün Finansmanındaki Yeri”, **Türk Bankacılık Sektörü ve Sanayin Finansmanı**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1994, s. 38.

nedeni faiz oranlarının sistem dışında belirlenmesi ve bu oranların zorunlu olarak uygulanması gereğinin bulunmasıdır. Dolayısıyla, bankalararası rekabet fiyata dayalı bir şekilde olmamış sistem dışından veri olarak alınan fiyat farklılaştırılmadığı için bankalar en önemli kaynakları olan mevduatı artırabilmek amacıyla şube sayılarını artırmaya başlamışlardır.⁽⁷⁾

1980-1990 döneminde tasarrufları teşvik etmek ve mali sisteme çekebilmek amacıyla faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeyde kalması yönünde alınan kararlar Türk bankacılığını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan yapı, şubelerin toplam banka kaynaklarına katkılarının sınırlı kalması nedeniyle etkisini banka masrafları üzerinde göstermiştir. Dolayısıyla, sistemde gerekli olan miktarın üzerine çıkarak hızla artan şube sayısı yüksek maliyetlerle çalışan bir yapının oluşumuna neden olan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Yükselen faiz oranlarıyla birlikte mevduat maliyetinin artması üzerine bankalar personel ve diğer işletme giderlerini düşürmeye çalışmışlar ve şube bankacılığına daha az önem vermeye başlamışlardır. 1980 sonrasında çok şubeli olma özelliği giderek azalmaya başlamıştır.⁽⁸⁾ Şube sayılarını azaltmayı zorunlu hisseden bankalar mevcut şubelerini birleştirmeye ve bunları otomasyona geçirerek daha etkin ve verimli çalışmalarını sağlayacak ortamı yaratmaya çalışmaktadır.⁽⁹⁾

1980 sonrasındaki bankaların toplam şube sayısı artış hızındaki gerilemede, 1980 sonrası uygulanan pozitif reel faiz ve açık finansman politikası gibi ekonomik politikalar sonucu mevduatın daha pahalı bir

(7) KABA, a.g.e., s. 42.

(8) PEKKAYA, **Türk...**, s. 33.

(9) ALTUNBAŞ, SARISU, a.g.e., s. 21.

kaynak haline gelmesi yanında, bankaların maliyet artışına karşı daha duyarlı hale gelmeleri, şube bankacılığı anlayışının değişmesi ve elektronik bankacılığa geçiş, bankalar mevzuatındaki düzenleme ve değişikliklerle, şubelere yasal olarak ayrılması gereken sermaye tutarlarının artırılması, otomatik vezne uygulamasının yaygınlaşması gibi gelişmelerin de etkili olduğu görülmektedir.⁽¹⁰⁾

1995 yılına kadar düşme eğilimi gösteren TBS şube sayısı, özellikle az şubeli ve orta ölçekli ticaret bankaların mevduat bazlarını artırmaya yönelik çabaları ile birlikte, yeniden artış eğilimine girmiştir.⁽¹¹⁾ Günümüzde çok şubeli yapı, TBS'nin temel özelliklerinden biri olmaya halen devam etmektedir. Bu durumu Tablo 2'de çeşitli yıllar itibarıyla banka gruplarına göre verilen şube sayıları dağılımından da görmek mümkündür.

Tablo 2: Bankaların Yurtiçi Şube Sayıları
(Yıl Sonları İtibarıyla)

Yıllar	Kamusal Ticaret Bankaları	Özel Ticaret Bankaları	Yabancı Ticaret Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam Şb. Sayısı	Yıllık Değişme Adeti
1988	2945	3450	106	12	6513	110
1989	2964	3491	106	14	6575	62
1990	2967	3443	113	17	6540	-35
1991	3019	3313	113	17	6462	-78
1992	2993	3070	109	19	6191	-266
1993	2997	3087	108	20	6212	21
1994	2909	3054	105	19	6087	-125
1995	2875	3240	104	22	6241	154
1996	2886	3429	104	23	6442	201

Kaynak: ALTUNBAŞ, SARISU, a.g.e., s. 22.

(10) KABA, a.g.e, s.43.

(11) **Bankacılar Dergisi**, TBB Sayı No: 21, Haziran 1997, s. 43.

1.3. Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı, Oligopolistik Piyasa Yapısına Uygun Bir Gelişme Göstermiştir

Türk bankacılık sistemi, oligopolistik bir yapıya sahiptir. Türk bankacılık sisteminin piyasa yapısı, banka sayısının çok, ancak bunlardan 7-8 bankanın piyasayı etkileyebilecek büyüklükte olduğu, piyasaya giriş ve çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve fiyat dışı rekabetin var olduğu bir yapı olarak, tam anlamıyla olmasa da eksik rekabetin daha çok oligopolistik piyasa yapısına uygun özellikleri gösteren bir piyasadır.

Türk banka sisteminde çok sayıda banka olmasına rağmen, bankaların sisteme giriş ve çıkışları ile ilgili pek çok kısıtlamalar bulunmaktadır. Hem ulusal hem de yabancı bankalar için bağlayıcı olan bu kısıtlamaların önemli bir bölümü yasal nitelik taşımaktadır. 1980 yılından itibaren serbest faiz uygulamasına kadar olan süre içinde bankalararası rekabet, fiyat dışında bankaların çeşitli yöntemlerle ve temelde aynı olan hizmetleri farklılaştırma çabalarına dayalı bir rekabet şeklinde gelişmiştir. Bu politika uygulamasından sonra bazı bankaların aralarında anlaşarak faiz oranlarını birlikte belirleme yoluna gittikleri gözlenmiştir. Ancak bu uygulamalar sistemdeki pazar payını artırmak isteyen bankalarca bozulmuştur. Daha sonra bankaların bu uygulamaya adapte oldukları ve sisteme uyum sağlamak için enstrümanlarını çeşitlendirme yoluna yöneldikleri görülmüştür.

Oligopol piyasa yapısına sahip olan sistemde bu yapıyı güçlendiren bir diğer önemli nokta, birer ticari işletme olarak düşünüldüğünde bankalar arasındaki yoğunlaşma ve ölçekleri arasındaki farklılaşma olmaktadır.

Türk banka sisteminde yer alan bankaların çoğunun optimal büyüklük açısından etkinlikten uzak olmaları da sistemin bir diğer özelliğini oluşturmaktadır.⁽¹²⁾

1.4. Bankacılık Sisteminde Sanayi Sermayesi İle Bütünleşme Olgusu Söz Konusudur

Türk bankacılık sisteminde bankalar sanayi firmalarının sermayelerine iştirak ederek, bu firmaların bizzat kurucusu ve yöneticisi olabilmektedirler. Bankaların, sanayi işletmelerine kurucu olarak iştirak edebilmeleri, Türkiye’de holding bankacılığının gelişmesine yol açmıştır.⁽¹³⁾

1.5. Bankacılık Kesimi İşlevsel Olarak Karma Bir Yapıda Gelişim Göstermiştir

Türk banka sisteminde ihtisaslaşmanın ileri bir düzeye ulaşmamış olması nedeniyle, özel kanunlarla ve belli konularda ihtisas bankacılığı yapmak üzere kurulan bankaların, ihtisas konusu olan yatırım alanlarını finanse etmeleri yanında ticaret bankacılığı alanına da girerek kısa vadeli kredilendirmede bulunmaları Türk banka sisteminin işlevsel olarak karma bir yapıda gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.⁽¹⁴⁾ Sistemin bu özelliği kazanmasındaki bir diğer gelişme ise, MB’nin 1970’li yılların başından itibaren ticari bankaları reeskont politikası yoluyla orta ve uzun vadeli sınai kredilere aracılık etmeye teşvik etmesi olmuştur. Böylece bankacılık sistemimizde yer alan

(12) PEKKAYA, **Türk...**, s. 33, 34.

(13) MORGİL, a.g.e., s. 38.

(14) KABA, a.g.e., s. 49.

bankaların faaliyetleri işlevsel olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılamaz hale gelmiş ve karma bir yapı ortaya çıkmıştır.⁽¹⁵⁾ Sektör bankaları ilgili oldukları sektörlerle orta ve uzun vadeli kredi verme yanında bir ticaret bankası gibi de faaliyette bulunmaktadır. Ticaret bankaları kısa vadeli ticari krediler yanında orta vadeli sanayi krediler vererek yatırım bankacılığı faaliyetinde bulunmaktadır. Bu durum, özellikle ticaret bankalarının kredi ve plasmada bulunurken dengeli bir şekilde uygulamaları gereken kârlılık, likidite ve güvenilirlik ilkelerine gereken şekilde uygulayamamaları sonucunu vermektedir. Çünkü ticaret bankacılığında likidite çok önemli iken, yatırım ve sektör bankacılığında uzun dönemde kredilerin güvenilirliği daha önemlidir. Özellikle, ticaret bankalarının kârlılık ilkesini ön plana alıp, likit alma ve güvenilirlik ilkelerine uymaması son zamanlarda bir ölçüde bankacılık sistemimizi sarsıntıya uğratmıştır.⁽¹⁶⁾

1.6. Türk Bankacılık Sistemi Finansal Kesimin En Önemli Öğesidir

Türkiye'de mevduat bankalarının finansal kesimdeki görece önemi %40-60 arasında değişmektedir. Bu değerlendirmeye kalkınma ve yatırım bankaları ile MB'nı da dahil ettiğimizde bu oran %80'lerin üzerine çıkmaktadır. Ancak 1996 yılından itibaren İMKB'nin yeniden faaliyete geçmesi bankacılık sisteminin finans kesimindeki ağırlığının az da olsa gerilemesine yol açmıştır. İMKB, finans kesiminde 1990 yılında %15'lik bir paya sahipken bu oran 1994/3'de %21'e yükselmiştir.

(15) PEKKAYA, **Türk...**, s. 35.

(16) MORGİL, a.g.e, s. 38.

1.7. Türk Bankacılık Sisteminde Yeterince Uzmanlaşmaya Gidilmemiştir

Kalkınma ve yatırım bankaları gelişmemiştir. Bütün bankaların 1996 yılı itibarıyla 3'ü kamusal sermayeli, 10'unu ise özel sermayeli olmak üzere sadece 13'dür. Özel yasalarla ve belli konularda ihtisas bankacılığı yapmak üzere kurulan bankaların bir çoğu ayrıca ticaret bankacılığı da yapmaktadır. Özel yasa ile kurulan bu bankalardan bir kısmının ise özelleştirilmesi söz konusudur.

Ticaret bankaları geleneksel görevleri yanında orta ve uzun vadeli kredi verebilmekte, portföylerinde tahvil ve hisse senedi bulundurabilmekte ve iş bankacılığının konusunu oluşturan iştirakçilik uygulamasına girebilmektedirler.

Türkiye'de ticaret bankaları evrensel banka niteliğindedir.⁽¹⁷⁾ 1980'li yılların sonuna kadar varolan ticaret bankası-yatırım bankası ayrımının 1990'lı yıllardan itibaren değişikliğe uğrayarak genelde evrensel bankacılığa doğru yöneldiği görülmektedir.⁽¹⁸⁾ Ticaret ve yatırım bankacılığını birleştirerek müşterilerine her türlü hizmeti sunan bankalar "evrensel bankalar" olarak tanımlanmaktadır.⁽¹⁹⁾ Evrensel bankacılık uygulaması bankacılıkta büyümenin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de ticaret bankalarının sundukları hizmetler açısından evrensel bir yapılanmaya gittikleri görülmektedir.

(17) Yıldırım Beyazıt ÖNAL, Hatice Gereklioğlu DÜZAKIN, Meltem AKYÜZ, **Türkiye'de Mevduat Sigortası Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini de İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Model Önerisi**, TBB Yayını, Yayın No: 198, İstanbul 1996, s. 26-28.

(18) BALAK, SEYMEN, a.g.e., s. 48.

(19) ÖNAL, DÜZAKIN, AKYÜZ, a.g.e, s. 28.

Öte yandan sunulan hizmet ve ürünlerin dünyadaki uygulamalarla karşılaştırıldığında henüz yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.⁽²⁰⁾ Ticaret bankaların bu özellikleri nedeniyle Türkiye’de kalkınma ve yatırım bankacılığının gelişmesi engellenmiştir.

1.8. Özellikle Son Yıllarda Bankalar Büyük Ölçüde Açık Döviz Pozisyonu İle Çalışma Eğilimindedirler

Son yıllarda TL.’nin aşırı değerlenmesi, ekonomik ortamın da buna çok uygun olması ve bankalarımızın düşük maliyetli kaynak arayışları ve kârlılıklarını artırma çabaları bankalarımızı döviz kredisi kullanmaya teşvik etmiştir. Yani Türk bankaları açık pozisyonla çalışmaya başlamışlardır. Böylece bankalarımız kârlılıklarını artırıp özsermayelerini iyileştirmeye çalışmışlardır. Bunda 1990-1993 yılları arasında oldukça başarılı da olmuşlardır. Ancak 1994 yılında yaşanan kriz bankaları oldukça olumsuz yönde etkilemiş ve sektörün kârlılığı büyük ölçüde azalmıştır. Bu olumsuzluğa karşın, 1995 yılı başından itibaren bankalarımızın açık pozisyonla çalışma eğilimlerinin günümüzde de devam ettiği gözlenmektedir.

1.9. Türk Banka Sistemi Yeterince Dış Dünyaya Açılmamıştır

1980’li yıllarda dışa açılma konusunda belirli bir gelişme sağlandı ise de bugün kü görünümüyle TBS’nin yeterince uluslararası kredi piyasasından yararlanabildiğini, bu piyasaya hizmet sunabilecek durumda olduğunu ileri sürmek olanaksızdır.⁽²¹⁾

(20) BALAK, SEYMEN, a.g.e., s. 48.

(21) ÖNAL, DÜZAKIN, AKYÜZ , a.g.e., s. 29, 30.

2. 1980 SONRASI DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YAPISAL DEĞİŞİM

Bir ülkenin bankacılık sistemi ile ekonominin yapısı ve izlenen politikalar arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla ekonominin yapısında ve izlenen politikadaki bir değişiklik bankacılık sistemini de etkilemektedir.

Türk bankacılık sektörü, özellikle 1980 sonrası dönemde liberal ekonomi politikalarının benimsenmesinin de etkisiyle önemli bir değişim ve yeniden yapılanma dönemine girmiştir.⁽²²⁾ 1980 sonrasında uygulamaya konulan dışa açılma, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve liberalleşme politikalarından en çok etkilenen ve değişim içine giren sektörlerden biri olan bankacılık sektöründe bu dönemde alınan önlemler ve gelişmeler ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

a) Yapılan çeşitli yasal düzenlemelerle, bankaların şube açma izin ve yükümlülükleri artırılmış ve zaman içinde enflasyona göre ayarlanabilir bir duruma getirilmiştir.

b) Çeşitli düzenlemeler ile oy hakkının büyük ortaklar elinde toplanması önlenmeye çalışılmıştır.⁽²³⁾

c) 1980 sonrası dönemde bankacılık sisteminin kurumsal yapısında dikkati çeken önemli bir değişim sektöre yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmeye başlanmasıdır. 1980 yılında 43 olan yerli banka sayısı (9'u özel kanunla kurulmuş kamu bankası, 24'ü özel ticari banka, 4'ü yabancı banka ve 6'sı da KYB olmak üzere) 1996 yılında MB

(22) BALAK, SEYMEN, a.g.e., s. 49.

(23) PEKKAYA, **Türk...**, s. 25.

hariç 69'ya ulaşmıştır. (5'i kamusal sermayeli, 33'ü özel sermayeli, 18'i yabancı sermayeli ve 13'ü de KYB olmak üzere). Özellikle ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısında büyük artış olmuş, 1980 yılında 4 olan yabancı banka sayısı (Osmanlı Bankası, Arap Türk Bankası, Banka Di Roma, Holantse Bank-Uni. NV) 1996 yılı sonunda 18'e ulaşmıştır. Böylece bankacılık sektörü yurt içinde yabancı bankaların rekabeti ile karşılaşmıştır.

d) Bu dönemdeki diğer önemli bir gelişme ise, 1980'ne kadar kamu otoriteleri tarafından belirlenen mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasıdır. Özellikle pozitif reel faiz uygulaması, mevduatta reel artışlara yol açmıştır. Mevduat kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sektörü rekabete açmıştır.

e) Bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlalarının değerlendirilmesi yoluyla kaynakların etkin kullanımını sağlamak için 1986 yılında MB bünyesinde⁽²⁴⁾ fon fazlası olan bankalarla fon talep eden bankaları karşılaştırmayı amaçlayan bankalararası para piyasası (Interbank) kurulmuştur.⁽²⁵⁾ Interbank'ın işlem hacmi kısa zamanda büyük tutarlara ulaşmıştır.

f) 1987 yılında ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticaretteki paylarının arttırılması ihracatçı, yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve yatırımcılara yurt dışında rekabet etme gücünün sağlanması amacıyla Türk Eximbank kurulmuş, kredi garanti ve sigorta programları ile faaliyetlerine başlanmıştır.

(24) BALAK, SEYMEN, a.g.e., s. 49, 50.

(25) PEKKAYA, **TKB'na...**, s. 7.

g) 1989 yılında yayınlanan 32 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma (TPKK) Hakkında Kararla kambiyo (döviz) işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde liberalizasyona gidilmiştir. Kambiyo işlemlerindeki artış bankaların kârlılıklarını da arttırmıştır. Mevduat yanında yurt dışından borçlanma önemli bir kaynak haline gelmiştir.⁽²⁶⁾

h) Liberalleşme yolunda alınan önlemler ve otomasyondaki gelişmeler müşteriye sunulan hizmetlerin çeşitlenmesini sağlamıştır. Mevduat toplayıp kredi vermek şeklindeki geleneksel bankacılık yerine fon kaynakları ve plasman çeşitlenmiştir.⁽²⁷⁾ Tüketici kredileri ve kredi kartları uygulanmaya koyulmuştur.

ı) Türk bankaları yurt dışında temsilcilikler ile şubeler açarak, banka kurarak veya satın alarak dışa açılmaya başlamışlardır.⁽²⁸⁾

Türk bankacılık sisteminin dışa açılması ve uluslararası mali piyasalarda faaliyet hacmini artırarak bu piyasaların güçlü bir unsuru haline gelmesinin sağlayacağı ve aynı zamanda izlenen ekonomi politikalarının da hedeflediği önemli bazı iktisadi katkılar bulunmaktadır. Bu katkıların başında, ihracatın gelişmesi ve bunun beraberinde getireceği ihracat gelirleri artışı yer almaktadır. Aynı zamanda, açılan şubeler aracılığıyla ihraç ürünleri için yeni dış pazarlara girebilmek şubelerarası hızlı bir iletişim ağıyla da kolaylaştırılabilecektir. Diğer yandan, ekonomiye döviz girişi, yurt dışında bulunan Türk işçilerine ait tasarrufların transferinde aracılık

⁽²⁶⁾ BALAK, SEYMEN, a.g.e., s. 50.

⁽²⁷⁾ Dilek SEYMEN, "Gümrük Birliği ve Bankacılık Sektörü", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ocak 1996, Yıl 33, s. 43.

⁽²⁸⁾ PEKKAYA, **Türk...**, s. 27.

edilmesi ve yurtdışındaki müteahhitlik faaliyetlerinin gerektirdiği bankacılık hizmetlerinin hızlı ve aksamadan sağlanmasıyla artırabilecektir.⁽²⁹⁾

i) Sektörde artan rekabet, işlemlerin çeşitlenmesi gibi nedenlerle bankacılık sektöründe daha etkin bir denetim ve gözetim sistemini gerekli kılmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla;

- Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve Avrupa Topluluğu normlarına uygun olan "sermaye yeterliliği" rasyosu uygulanmaya koyulmuştur.
- Bankaların problemlili kredilerinin tesbit edilmesini ve yeterli karşılık ayrılmasını uluslararası standartlara uygun hale getirebilmesi için karşılık kararı yayınlanmıştır.
- Bankaların denetim otoritelerine mali raporlamayı daha sağlıklı yapabilmeleri için Tekdüzen Hesap Planı hazırlanmıştır.
- Bankaların her yıl bağımsız dış denetime tabi tutulması uygulaması başlatılmıştır.

j) Bankalar sermaye piyasası aktivitelerini artırmışlar, yatırım fonları kurmuşlardır.

k) 1980'li yıllarda önem kazanan bir diğer gelişme de teknolojinin bankacılık kesiminde daha yaygın bir şekilde kullanılmasıyla sektörde artan rekabetin, özellikle bilgisayar yaygın olarak kullanmanın sağladığı verimlilik artışları, tüm bankaları teknolojinin getirdiği üstünlüklerden yararlanmaya yöneltmiştir.⁽³⁰⁾

(29) KABA, a.g.e., s. 51.

(30) PEKKAYA, **Türk...**, s. 26, 27.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak kredi açma mevduat toplama şeklinde karakterize edebileceğimiz dar anlamdaki bankacılık yerine geniş kapsamlı bir finansal hizmetler endüstrisi oluşmuştur. Bankalar bu endüstride çalışan finansal hizmetler arz eden firmalar niteliğine dönüşmüşlerdir. Bu hizmetler kredi mevduat ilişkisi dışında çok geniş bir spektrum arz etmeye başlamıştır.⁽³¹⁾

1) Yapısal değişim olarak nitelendirilebilecek bir diğer gelişme ise, tasarruf mevduatının toplam banka kaynakları içerisindeki payının azalmasıdır. 1985 yılında toplam mevduat içindeki payı %59 civarında olan tasarruf mevduatının 1992 yılındaki payı ise, %30'lara gerilemiştir. Bu gerilemede döviz tevdiat hesaplarının artması ve 32 sayılı karar (TL.'nin konvertibil olmasını sağlayan karar) çerçevesinde dış piyasalardan borçlanarak kaynak bulma olanağının artması önemli rol oynarken, kredi faiz oranlarının bankalarca tespiti ve ticari mevduata faiz ödenmeye başlamasıyla bloke mevduat uygulanmasının önemini yitirmesi ve banka dışı kesimlerin, devlet iç borçlanma senetlerine plasman yapabilmelerine imkan veren gelişmeler etkili olmuştur.⁽³²⁾

3. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BUGÜNKÜ DURUMU

TBS, 1980'li yıllardan itibaren uygulanan yapısal değişim politikaları ile kaydettiği hızlı gelişme sonucu bugün dünya finans sistemiyle entegre olma sürecine girmiştir. Mali sistemimizin en gelişmiş ve ağırlıklı kesimini oluşturan bankacılık sektörünün yaygın şube ağı ve sunduğu geniş hizmet yelpazesi ile kaynak birikimi, akımı ve dağılımında dolayısıyla ülke kalkınmasında etkin rolü bulunmaktadır.

(31) Ahmet ERTUĞRUL, Osman ZAIM, **Türk Bankacılığında Etkinlik**, Ankara 1996, s. 26.

(32) PEKKAYA, **Türk...**, s. 47.

Bu bakımdan sektörün bugünkü durumunun ve sorunlarının belirlenmesi, bu çerçevede ileriye dönük olarak uygulanacak politikaların sağlıklı bir şekilde tesbiti sektörümüz ve genel olarak ekonomimiz açısından büyük önem arz etmektedir.⁽³³⁾

TBS, 1996 yılında yüksek bir büyüme performansı göstermiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde hızla küçülen bankacılık sistemi, istikrarın yeniden sağlanması ve ekonomik büyümeye paralel olarak 1995 yılında toparlanmış ve 1996 yılında da büyümesini sürdürmüştür. Son iki yıldır yaşanan bu olumlu gelişmenin en önemli nedeni ekonomik faaliyetin canlılığını koruması, mali piyasalardaki istikrarın sürmesi, pozitif reel faiz oranlarına bağlı olarak TL. cinsinden finansal varlıklara olan talebin yüksek kalması, ekonomik birimlerin portföy tercihli döviz taleplerinin yavaş da olsa azalması, faiz oranlarının nominal olarak hızlı bir düşüş içinde olması, TL.'nin reel olarak değer kazanması olmuştur.

1996 yılında, 1995 yılında olduğu gibi bankacılık sektöründe yaşanan büyümenin kaynağını geleneksel (doğal) olarak en önemli fon kaynağı olan %69'luk payı ile mevduat oluşturmuştur. Bu arada, yurtdışından sağlanan kaynakların yeniden artması ve açık pozisyonun sürdürülmesi de büyüme sürecine olumlu katkıda bulunmuştur.

Kaynaklardaki hızlı gelişme kredi hacmini de olumlu yönde etkilemiştir. Bankacılık sisteminin 1996 yılında kullandığı krediler reel olarak hızlı bir büyüme göstermiş, kredilerin toplam aktifler içindeki payı yükselmeye devam etmiştir.⁽³⁴⁾

⁽³³⁾ PEKKAYA, **Türk...**, s. 27.

⁽³⁴⁾ **Bankacılar Dergisi**, TBB Sayı No: 21, Haziran 1997, s. 32.

1996 yılında ekonomideki büyüme kredilerde de etkisini hissettirmiş ve bankacılık sisteminin toplam kredileri reel bazda %20 oranında artarak, 1.744 trilyon TL'den 3.860 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Döviz ve dövize endeksli krediler, TL.'sı kredilerden daha hızlı büyümüş ve toplam krediler içerisindeki payı %46'dan %49'a yükselmiştir.

1996 yılında kredilerde en yüksek reel büyümenin gerçekleştiği grup özel sermayeli bankalar grubu olmuştur. Toplam kredileri %33 oranında artan bu grubu, %11'lik büyüme hızı ile yabancı sermayeli bankalar grubu izlemiş, kalkınma ve yatırım bankaları ile kamusal sermayeli bankaların kredileri ise sırasıyla %8 ve %7 oranında büyümüştür. Bu gelişmeye paralel olarak 1996 yılında toplam krediler içerisinde banka gruplarının payları da, 1995 yılına göre değişmiştir. Özel sermayeli bankaların toplam krediler içerisindeki payları %48'den %53'e yükselirken, kamusal sermayeli bankaların toplam kredilerden aldıkları pay %39'dan %35'e düşmüştür. Yabancı sermayeli bankaların ve kalkınma ve yatırım bankalarının paylarında ise herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yabancı sermayeli bankalar toplam kredilerin %2'sini, kalkınma ve yatırım bankaları ise toplam kredilerin %10'unu kullanmışlardır.⁽³⁵⁾

Bankacılığın yapısındaki değişmeler, teknolojik ilerlemeler ve verimlilik artışı nedeniyle azalan personel sayısı, şube sayısındaki artışa paralel olarak 1996 yılında yeniden artmaya başlamıştır. 1995 yılında 144.793 olan toplam personel sayısı 1996 yılında 148.153'e yükselmiştir.

(35) **Bankalarımız 1996**, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997, s. 51.

Mali piyasaları arz ve talep unsurlarına göre sınıflandırabiliriz. Türk mali sisteminde 6 değişik piyasadan söz etmek mümkündür. Bunlar;⁽³⁸⁾

a) Kredi Piyasası:

Genellikle kısa vadeli fon aktarımlarının gerçekleştiği bu piyasanın arz yönünü MB'ı, ticari bankalar ve kalkınma-yatırım bankaları tarafından açılan krediler, talep yönünü ise, sınai ve ticari işletmelerin kredi talepleri oluşturmaktadır.

b) Kamu Borçlanma Araçları Piyasası:

Vadesi bir yıl ve daha fazla olan devlet tahvilleri, vadesi dokuz ay veya daha kısa olan hazine bonoları; gelir ortaklığı senetleri ve kamu teşebbüslerinin ihraç ettiği tahviller bu piyasanın arz yönünü oluşturmaktadır.

c) Özel Kesim Borçlanma Araçları Piyasası:

Özel kesimin başlıca borçlanma araçları; başta tahvil olmak üzere banka bonusu ve banka garantili bono, finansman bonusu ve bugüne kadar kullanımı çok sınırlı kalan kâr-zarar ortaklığı belgeleridir.

d) Hisse Senedi Piyasası:

Türkiye'de şirketlerin hisse senedi ihracı yoluyla finansmanı toplam finansman içinde önemsiz bir yere sahiptir. Bu piyasada hem

⁽³⁸⁾ PEKKAYA, **Türk...**, s. 5, 6.

arz hem de talep yönünden problemler mevcuttur. Arz açısından, şirketlerin büyük bir bölümü sermayesini geniş kitlelere açmaya yanaşmamaktadır. Talep yönünde ise, hisse senetlerinin taşıdığı yüksek risk, likidite ve pazarlanabilme sorunlarının yanısıra yüksek enflasyon ve yüksek faiz oranları da piyasanın gelişimine olumsuz etkiler yapmaktadır.

e) Bankalararası Para Piyasaları:

Bu piyasalar; bankalararası para alım-satım işlemlerinin gerçekleştiği bankalararası para piyasası ve merkez bankasının açık piyasa işlemlerini gerçekleştirdiği piyasadan oluşmaktadır.

f) Organize Olmamış (Örgütlenmemiş) Para Piyasaları:

Özellikle mali sistemin yeterince gelişmediği ve dolaylı fon alışverişlerinin yaygınlık kazanmadığı ekonomilerde organize olmamış para piyasaları fon alışverişlerinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Mali piyasaların ana işlevleri; ekonomide fon arz ve talebini dengelemek, kaynakların zaman ve miktar açısından sektörler, işletmeler ve bireyler arasında optimal dağılımını sağlamak ve sonuçta kalkınmanın finansmanını sorunlarına çözüm getirmek olarak özetlenebilir.

Ekonomik büyümenin sürekli ve yeterli düzeyde devam ettirebilmesi üretken alanlara yatırım yapılmasına, yatırımlar ise tasarruflara bağlıdır. Gerekli sermaye birikiminin sağlanmasında toplumu tasarrufa özendirecek önlemlerin alınması, tasarruf yatırım bağının kurulması ve kurumsal alt yapının oluşturulması ekonomi

bakımından büyük öneme sahiptir. Mali piyasalar tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesine ve bunun için gerekli kurumların ve araçların oluşturulmasına katkıları ile yukarıda anılan işlevleri yerine getirirler.⁽³⁹⁾

1980'li yıllarda uygulanan liberalleşme ve dışa açılma yönündeki politikalar ekonomik yapıda ve özellikle mali sektörde önemli kurumsal değişikliklere neden olmuştur. Bu süreçte, ekonomideki fon hareketleri ve bankacılık sistemi açısından önem arz eden gelişmeler şöyle özetlenebilir:

a) Reel faiz politikasına geçilmesi ile dış kaynak kullanımının maliyeti artmıştır. Bu nedenle, daha ziyade dış kaynağa dayalı ve kapalı aile şirketi şeklinde gelişen özel sektör kuruluşları, özkaynaklarını güçlendirme ihtiyacını hissetmeye başlamışlardır.

b) Ekonomide iç ve dış rekabetin artmasıyla, özel sektörün mali bünyesinin güçlendirilmesi yanında, kendini yenileme, büyük ölçeklerde ve daha ekonomik üretim yapma zorunluluğu ile karşılaşılmaya başlanmıştır.

c) Bu rekabetçi ortamda, KİT'lerde de verimliliğinin artırılması ve bu çerçevede özelleştirme konusu gündeme gelmiştir.

d) Kur garantisinin kaldırılması ve gerçekçi kur politikalarının izlenmesi, dış kredi kullanımını ve yatırım mali ithalatını daha maliyetli hale getirmiştir.

(39) Berra KILIÇ, "Sermaye Piyasası", **Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi II**, TKB Yayını, Ankara 1991, s. 18.

e) Dış ticaret ve kambiyo rejiminde yapılan liberal düzenlemeler sermaye hareketlerini kolaylaştırmıştır.

f) Ekonominin dışa açılması ile dış ticaret hacmi belirgin bir genişleme göstermiştir.

g) Haberleşme teknolojisindeki gelişmelerin yakından takip edilmesi, uluslararası piyasalarla entegre olma açısından önemli bir altyapı avantajı yaratmıştır.

h) Banka kurma ve şube açma konusunda yapılan liberal düzenlemeler bankacılık sistemine girişleri kolaylaştırmıştır.

Bu gelişmeler, sermaye piyasasına duyulan ihtiyacı artırmış ve gerekli yasal düzenlemeler yapılarak 1986 yılında İMKB faaliyete geçirilmiştir. Böylece, özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren ekonomideki fon aktarımında bankacılık sistemi yanında sermaye piyasası da önem kazanmaya başlamıştır.⁽⁴⁰⁾

Ülkemizde bankaların sermaye piyasasının gelişmesinde önemli rolü olmaktadır. Halka açılmak isteyen şirketlerin, aracılık işlemlerinin yürütülmesinin yanısıra bizzat alım-satım yaparak sermaye piyasasının gelişmesine katkı sağlayan bankalarımız, ekonomide yeni bir finans piyasasının oluşumunda etkili olmuşlardır ve bu halen devam etmektedir.⁽⁴¹⁾

(40) KALAFAT, a.g.e., s. 9, 10.

(41) Cihan PAÇACI, "Bankacılık Sektörünün Ekonomik İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü", **Bankaların Ekonomik İstikrardaki Önemi ve Görevleri**, İ.A.V. Yayını, İstanbul 1995, s. 93.

Bütün bu gelişmeler Türkiye’de klasik ticari bankacılık hizmetleri yanında özellikle yatırım bankacılığı hizmetleri konusunda belirli bir potansiyel oluşturmaya başlamıştır. Bu potansiyeli gören yerli ve yabancı finans çevreleri son yıllarda Türkiye’de yatırım bankası kurmaya yönelirken, mevcut ticari ve kalkınma bankaları da bünyelerinde yatırım bankacılığı hizmeti verebilecek birimler oluşturma yoluna gitmiştir.⁽⁴²⁾

Örgütlenmiş ve etkin işleyen bir sermaye piyasasının işlevleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bireysel ve kurumsal tasarrufları teşvik ederek sermaye birikimini arttırmak
- Ekonomide varolan tasarrufları yatırıma dönüştürmek, özellikle küçük tasarrufları yatırılabılır büyüklükteki fonlara dönüştürmek
- Kaynakların optimal dağılımını gerçekleştirmek
- Tasarruf sahiplerine yeterli getiri ve likidite sağlamak
- Yatırımların mali riskini en aza indirmek
- Gelir dağılımını dengeye getirerek toplumun ekonomik, sosyal değerlerini yükseltmek
- Sınai mülkiyeti tabana yayarak ekonomik demokrasiyi yaratmak, halkın ekonomik kalkınmaya etkin ve yaygın şekilde katılmasını sağlamak.

Sermaye piyasası, bütün bu işlevleri yerine getirebilmek için, piyasanın ana unsurları olan kalkınma ve yatırım bankalarını, aracı ve yardımcı kuruluşları, halka açık ortaklıkları, kollektif tasarruf kurumlarını, piyasada işlem gören menkul kıymetlerin her çeşidini oluşturmuş, hukuk ve muhasebe düzeni ile etkin bir denetim sistemi kurmuş olmalıdır.⁽⁴³⁾

⁽⁴²⁾ KALAFAT, a.g.e., s. 10.

⁽⁴³⁾ KILIÇ, a.g.e., s. 19.

Yatırım bankaları sermaye piyasasının gelişebilmesi için gerekli aracı kurumların en önemlilerinden birisidir. Başlıca temel işlevi sermaye birikimine katkıda bulunmaktır. Yatırım bankaları, menkul değerler özellikle hisse senedi ve tahvil çıkarmak yolu ile uzun vadeli fon sağlamak amacıyla olan kuruluşlarla tasarruflarını söz konusu menkul değerlere yatırmak yoluyla değerlendirmek arzusunda olan gerçek ve tüzel kişiler arasında aracılık yapan finansman kurumlarıdır. Yatırım bankaları tamamen aracı durumundadırlar.⁽⁴⁴⁾

III. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ

TBS'nde kalkınma bankacılığı ve yatırım bankacılığı aynı grup içinde değerlendirilmektedir. Ancak, bilanço yapıları ve iş tanımları farklılık göstermektedir. Kalkınma bankacılığı TBS'nde eskilere dayanmakla birlikte yatırım bankacılığı oldukça yenidir.⁽⁴⁵⁾

TBS'nde 1996 yılı itibarıyla KYB statüsünde toplam 13 banka bulunmaktadır. Bu bankalardan 3'ü kamu, 10'nu ise özel sermayeli olarak faaliyet göstermektedir.⁽⁴⁶⁾

1996 yılı itibarıyla Türkiye'de faaliyet gösteren sermayelerine göre KYB'nın kuruluş yeri, yılı, şube sayısı aşağıda ayrıntılı bir şekilde Tablo 3'de gösterilmiştir.

(44) Ümit GÜCENME, *Türkiye'de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler*, TBB Yayını, Ankara 1994, s. 14.

(45) *Dünya Dergisi*, Sayı 6, Yıl 1, 5.7.1996

(46) "Bankacılık Sisteminin...", *Ekonomik Trend*, s. 42.

Tablo 3: Türk Bankacılık Sisteminde Yer Alan Kalkınma ve Yatırım Bankaları

	<u>Kuruluş Yeri</u>	<u>Kuruluş Yılı</u>	<u>Şube Sayısı</u>
A- Kamusal Sermayeli Kalk. ve Yat. Bank.			
a) İller Bankası	Ankara	1933	1
b) Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank)	Ankara	1987	3
c) Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (TKB)	Ankara	1975	5
B- Özel Sermayeli Kalk. ve Yat. Bankaları			
a) Birleşik Yatırım Bankası A.Ş.	İstanbul	1989	1
b) İMKB Takas ve Saklama Bank. A.Ş. (Takasbank)	İstanbul	1996	1
c) Indosuez Euro Türk Merchant Bank A.Ş. (Eurotürk Bank)	İstanbul	1990	1

d) Park Yatırım Bankası A.Ş. (Parkbank)	İstanbul	1992	2
e) Sınai Yatırım Bankası A.Ş.	İstanbul	1963	1
f) Tat Yatırım Bankası A.Ş. (Tatbank)	İstanbul	1992	1
g) Tekfen Yatırım ve Finansman Bank A.Ş. (Tekfenbank)	İstanbul	1989	1
h) Bankers Trust A.Ş.	İstanbul	1988	1
ı) Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. (TSKB)	İstanbul	1950	3
i) TAİB Yatırım Bank A.Ş.	İstanbul	1987	2

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

Özel sermayeli olan SYB ile TSKB'nın hakim hissedarı ülkemizde kurulu ticaret bankalarıdır. Yatırım bankalarının hakim karakteri ise, yabancı hissedarlar ile Türk ortakların "Joint-venture" şeklinde ya da büyük hissedarı yabancı bankalar olan "subsidiary" şeklinde kurdukları bankalar olmalarıdır. Bu durum, ülkemizde yatırım bankacılığının gelişme aşamasında yabancı bir banka veya finansör grubunun desteğine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir.⁽⁴⁷⁾

1. TBS KONSOLİDE BİLANÇOSU

TBS konsolide bilançosu 1996 yılının ilk yarısında, 1995 yılının aynı dönemine kıyasla %102 oranında büyüyerek 2.785 trilyon TL.'den 5.626 trilyon TL.'ye yükselmiştir. Türkiye Bankalar Birliği'nin raporuna göre toptan eşya fiyat endeksi ile karşılaştırıldığında, bankacılık sistemi 1996 yılının ilk altı ayında reel olarak %15 oranında büyümüştür. Söz konusu bir yıllık dönemde dolar bazında büyüme ise %9 oranında gerçekleşmiş ve konsolide bilanço büyüklüğü 62.9 milyar dolardan 68.6 milyar dolara ulaşmıştır. Toplam aktiflerin milli gelire oranı ise %50 civarında gerçekleşmiştir. Öte yandan 1995 yıl sonuna göre, konsolide bilançonun dolar bazında değişmediği, ancak reel bazda %5 oranında küçüldüğü dikkati çekmektedir.

Raporda banka grupları açısından bakıldığında, kamusal sermayeli bankaların, bir yıllık dönemde %91, özel sermayeli bankaların %118, yabancı sermayeli bankaların %39 ve kalkınma ve yatırım bankalarının %91 oranında büyüdüğü ortaya çıkmaktadır.⁽⁴⁸⁾

(47) KALAFAT, a.g.e., s. 11.

(48) Bankacılık Sistemi %15 Büyüdü, **Ekonomik Trend**, 20 Ekim 1996, s. 64.

2. BANKA GRUPLARIN SEKTÖR AKTİF PAYLARI

Banka grupları açısından, kalkınma ve yatırım bankaları dışındaki tüm gruplar sektör ortalamasının üzerinde bir hızla büyümüşür. Kamusal sermayeli bankalar ve özel sermayeli bankalar reel olarak %20 oranında, yabancı sermayeli bankalar %21 oranında büyümüş, kalkınma ve yatırım bankaları ise reel olarak %3 oranında küçülmüşür. Bu gelişme sonucu, kamusal ve özel sermayeli bankaların sistem içerisindeki payları birer puan artışla, sırasıyla %38 ve %53'e çıkarken, yabancı sermayeli bankaların payı değişmeyerek %3 oranında gerçekleşmiş, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise iki puan düşüşle %6 olmuştur.

Tablo 4: Grupların Sektör Aktif Payları (%)

	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Kamusal Sermayeli Bankalar	40	37	38
Özel Sermayeli Bankalar	50	52	53
Yabancı Sermayeli Bankalar	2	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8	8	6

Kaynak: Bankacılar Dergisi, TBB, Sayı No: 21, Haziran 1997, s. 34.

3. TBS ÖZKAYNAKLARI

TBS'nin özkaynakları, reel olarak %16 oranında artışla 251 trilyon TL'den 541 trilyon TL'ye çıkmıştır. Ödenmiş sermayede reel büyüme gerçekleşmesine rağmen, yedek akçeler ve değerlendirme fonlarındaki artışın yavaşlaması ve birikmiş zararlar özkaynaklardaki artışı sınırlı kılmıştır.

Bu nedenle, 1995'de %8.9 olan özkaynaklar ve net kârın toplam aktiflere oranı, 1996 yılında da değişmeyerek aynı kalmıştır. Söz konusu oran, özel sermayeli bankalar ile yabancı sermayeli bankalarda önceki dönemlere kıyasla önemli bir değişiklik göstermeyerek, sırasıyla %11.3 ve %14.2 düzeylerinde gerçekleşirken; kamusal sermayeli bankalarda %4.7 olmuştur. Özkaynaklar ve net kârın toplam aktiflere oranının en çarpıcı gelişme gösterdiği grup kalkınma ve yatırım bankaları olmuştur. Bu grupta oran, birikmiş zararlarında azalması olması ve ödenmiş sermaye artışlarının toplam aktiflerindeki artışı aşması nedeniyle, bir yıllık dönemde %7,1'den %12'ye yükselmiştir.⁽⁴⁹⁾

IV. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ KATKILARI

1950-1990 yıllarını kapsayan dönemde ülkemizde faaliyet göstermiş bulunan KYB'ları, kendi görev ve faaliyet alanlarında kredilendirme, iştirak ve çeşitli hizmetler arz etme şeklinde etkinlikler göstermişlerdir. Ancak, bu bankaların çalışmalarını öne çıkaran, diğer mali kurumlardan ayrı özellik taşıyan hususları ve dolayısıyla Türk ekonomik ve mali yaşamına katkılarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür.⁽⁵⁰⁾

1. ÖNCÜLÜK GÖREVI

KYB'ları geçmiş dönem içinde, gerekliliği hissedilen ancak piyasadaki diğer mali kurumlar tarafından çeşitli nedenlerle uygulamaya konamamış yeniliklerin hayata geçirilmesinde öncülük yapmışlardır. Bu yeni faaliyetlerin bazıları ve bunların başladığı dönemler aşağıdaki şekilde izah edilmiştir:

(49) **Bankalarımız 1996**, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997, s. 51.

(50) DEMİREL, a.g.e., s. 45, 46.

a) Proje değerlendirme esasına dayalı orta vadeli yatırım kredileri (1950'li yıllarda)

b) Yatırımcı kuruluşlara teknik yardım (1950'li yıllarda)

c) Başarılı şirketlerin hisse senetleri ve tahvillerinin halka arzı (1960'lı yıllarda)

d) Yeterince gelişmemiş yörelerdeki girişimlere proje, sermaye, kredi ve yönetim desteği (1970'li yıllarda)

e) Dış piyasalarda tahvil ihracı (1980'li yıllarda)

f) İç piyasalarda banka bonosu ihracı (1980'li yıllarda)

2. İLKELİ, VASIFLI FİNANSMAN SAĞLAMA GÖREVİ

KYB'nın geçmiş dönemdeki uygulamalarının diğer bir ayırıcı vasfı, kuruluş amaçları ve dönemin önceliklerini dikkate alarak ancak belirli şartları tatmin eden yatırım projelerini desteklemiş ve finanse etmiş olmalarıdır.

Orta ve uzun vadeli kredi veren her banka gibi, projenin kârlılığı, yatırımcı kuruluşun mali gücü, teminat koşulları gibi koşulların yanısıra, dönemin önceliklerine göre:

a) Brüt veya net döviz tasarrufu (1950'li ve 60'lı yıllarda)

b) Dış rekabet gücü (1970'li ve 80'li yıllarda)

c) İhracata ve dış turizme dönüklük (1980'li yıllarda) söz konusu bankaların, karar ve tercih kriterlerini oluşturmuştur. Söz konusu ilkeli

finansman desteği ÷lkemize bu bankaların önemli bir katkısını oluşturmaktadır.

3. BİLGİ ÜRETİMİ VE YAYIMI GÖREVİ

KYB'nın geçmiş dönemde önemli katkılarında biri de özellikle eski yıllarda ihtiyacı çok hissedilen sağlıklı ve güvenilir bilgi talebine cevap verebilmek üzere; makroekonomik araştırma ve etüdüler, sektörel araştırmalar ve etüdüler, dış pazar etüdüleri ve dökümantasyon hizmetleri gibi kamuoyu ve konuyla ilgili kişi ve kurumları aydınlatici, bilgilendirici faaliyetlerdir. Bu kurumlarda yetişmiş vasıflı personelin bir bölümü de bugün diğer mali ve sınai kurumlarda başarılı çalışmalar vermektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE'DE KAMU KALKINMA VE YATIRIM BANKALARINDA PERFORMANS ANALİZİ

I. KAMU KALKINMA VE YATIRIM BANKALARINDA BAŞARI DÜZEYLERİ

Bu kısımda kamu kalkınma ve yatırım bankalarının çeşitli göstergeler açısından durumu ile her bir bankanın yıllar itibariyle çeşitli bilanço kalemleri açısından analizleri incelenmiştir.

1. TÜRKİYE KALKINMA BANKASI AŞ.'DE PERFORMANS DÜZEYİ

1.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi

Türkiye'nin süratli ve yurt düzeyine yaygın sanayileşmesine ve bu amaçla halkımızın, özellikle yurtdışında çalışan vatandaşlarımızın tasarruflarını;

a) Ekonomik bir güç halinde birleştirerek kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde değerlendirmek,

b) Kalkınma plânları çerçevesinde sınıai yatırımlara yöneltmek amacıyla⁽¹⁾ 39. Hükümet tarafından 11.11.1975 tarihinde 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile “Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası AŞ” (DESİYAB) kurulmuştur.⁽²⁾ DESİYAB, özellikle “Halk sektörünün kalkınma bankası” olarak öngörülmüştür. Banka, kredi verme, iştirakte bulunma, teknik yardım sağlama yollarıyla, halka açık çok ortaklı anonim şirketlerle, “hemşeri şirketleri” olarak isimlendirilen, özellikle yurtdışında çalışanların Türkiye’de kurmuş oldukları işletmeleri desteklemiştir.⁽³⁾

13 Sayılı KHK ile 1975 yılında kurulan DESİYAB’ın işlem ve faaliyetleri 4.11.1983 tarih ve 165 Sayılı KHK ile yeniden düzenlenmiştir. Bu suretle 13 Sayılı KHK ile kurulan bankanın amacı, 165 Sayılı KHK ile “Türkiye’nin süratli ve yurt düzeyine yaygın sanayileşmesine ve sanayide mülkiyetin geniş halk kitlelerine yayılmasına katkıda bulunmaktır” şeklinde güçlendirilmiştir.⁽⁴⁾ 165 Sayılı KHK’nin Banka’nın amaçlarını düzenleyen maddesinde, 13 Sayılı KHK’nin aynı maddesine göre “Sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olmak” hükmünü ifade eden bir ilave getirilmiştir.⁽⁵⁾

1975 yılında DESİYAB AŞ olarak kurulan bankanın adı (ünvanı), 22.6.1988 tarih ve 329 Sayılı KHK ile “Türkiye Kalkınma Bankası AŞ” (TKB AŞ) olarak değiştirilmiştir. Bankanın kuruluş ve çalışma esasları da yeniden düzenlenerek Bankaya sanayi sektörü yanında eğitim, sağlık gibi sektörlerle de finansman desteği sağlama görevi verilmiştir.⁽⁶⁾

(1) PEKKAYA, **Türk...**, s. 16.

(2) ŞAHİNKAYA, **Kalkınma...**, s. 67.

(3) SUIÇMEZ, a.g.e., s. 39.

(4) **TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu**, s. 1.

(5) ŞAHİNKAYA, **Kalkınma...**, s. 71.

(6) **TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu**, s. 1.

Bankanın kurumsal evriminde iki önemli aşama, bunlardan birincisi Yüksek Planlama Kurulu'nun 20.1.1989 tarih ve 89/T-2 Sayılı Kararıyla diğer bir kamu sermayeli kalkınma bankası olan T.C. Turizm Bankası AŞ.'nin tüm aktif ve pasifleriyle birlikte TKB AŞ.'ne devredilmesi.⁽⁷⁾ Bankanın hizmet verdiği alanlara turizm sektörünün de ilave edilmesini sağlamıştır. İkincisi ise, 2.1.1990 tarih ve 401 Sayılı KHK ile hem kalkınma hem de yatırım bankası hüviyetine kavuşmasıdır. Banka turizm proje finansmanında tekel durumunu korumuş ve sınai gelişmeyi yoğun olarak desteklemiştir. Yatırım bankacılığına geçiş çerçevesinde Banka'da Sermaye Piyasası İşlemleri ve Finansal Kiralama Faaliyetleri başlatılmıştır.⁽⁸⁾

2.1.1990 tarih ve 401 Sayılı KHK ile Bankanın amacı: "Türkiye'nin kalkınması için, anonim şirket statüsündeki teşebbüslere kârlılık ve verimlilik anlayışı içinde kredi vermek, iştirak etmek suretiyle finansman ve işletme desteği sağlamak, yurtiçi ve yurtdışı tasarrufları kalkınmaya dönük yatırımlara yöneltmek, sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmak, yurtiçi, yurtdışı ve uluslararası ortak yatırımları finanse etmek ve her türlü KYB'lığı işlevlerini yapmaktır."⁽⁹⁾ şeklinde genişletilmiş ve özellikle işçi şirketlerinin kurulması ve finansmanı ile mülkiyetin geniş halk kitlelerine yayılması gibi özel amaçlardan ziyade anonim şirket statüsünü haiz bütün şirketlere yönelik kredi, iştirak ve finansman desteği faaliyetlerine dönüştürülen, ancak daha önceki fonksiyonları da genel amaçlar içine alan bir yapı değişikliği öngörülmüştür.⁽¹⁰⁾

(7) Serdar ŞAHİNKAYA, **DESİYAB AŞ'den TKB AŞ'ne "Bir Modelin ve Dönüşümün Kurumsal Öyküsü"**, TKB APM Raporu, Ankara 1996, s. 14.

(8) **TKB AŞ. 1995 Faaliyet Raporu**, Ankara 1996, s. 1.

(9) Ahmet KANDEMİR, "TKB'nın Kurumsal Sorunları ve Çözüm Önerileri", **TKB'na İlişkin Sorunların Genel Bir Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılandırmaya Yönelik Öneriler**, TKB APM Raporu, Ankara 1994, s. 34.

(10) **TKB AŞ. 1994 Yılı Raporu**, s. 2.

1.2. Bankanın Faaliyet Konuları

1.2.1. Proje Değerlendirme Faaliyetleri

Türkiye Kalkınma Bankasının amacını yerine getirebilmesi için, ekonomik açıdan kârlı olan ve ülke kalkınmasına en iyi şekilde katkı sağlayacak olan projeleri desteklemesi gerektiğinden, değerlendirme faaliyetlerine önem vermektedir.⁽¹¹⁾ Geleneksel fonksiyonlarının gereği olarak TKB reel yatırım projelerinin/fizibilite etüdlerinin hazırlanmasında, değerlendirilmesinde ve izlenmesinde Türkiye ölçeğinde en önemli uzman kurum niteliğindedir. Geniş bir talep kitlesi olmasına, bu talebin de piyasada uzmanlaşmamış kişi ve kuruluşlarca standart dışı kalitelerde karşılanmasına rağmen TKB bu konudaki birikimini gelir sağlayıcı bir faaliyet alanı olarak değerlendirmemiştir.⁽¹²⁾

Kalkınma Bankacılığının ana fonksiyonuna uygun olarak, finansman talebinde bulunan girişimcilerin projeleri ekonomik, teknik ve mali yönden ve Banka'nın amaç ve görevleri doğrultusunda yine kalkınma planları ile yıllık programlar dikkate alınarak değerlendirilmekte ve uygun bulunanlara kaynak tahsisi yapılmaktadır.⁽¹³⁾

1996 yılında sanayi kapsamında Normal ve Gelişmiş Yörelere İle Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) ve İşçi Şirketleri'ndeki yatırımlarda 122, tüm yörelerdeki turizm yatırımlarında 31 olmak üzere toplam 153 proje değerlendirilmiştir.

(11) Özal BAYSAL, **Dünya'da ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığının Rolü ve Geleceği**, TKB Yayını, Ankara 1993, s. 10.

(12) AKINCI, PEKKAYA, YILMAZ, a.g.e., s. 16.

(13) **TKB A.Ş. 1995 Faaliyet Raporu**, Ankara 1996, s. 1.

1996 yılında “Yarım Kalmış veya İşletme Sermayesi Yetersizliği Nedeniyle İşletmeye Geçememiş Yatırımların Ekonomiye Kazandırılmasına Dair” Bakanlar Kurulu’nun 24.12.1996 tarih ve 22857 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan kararı çerçevesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki başvuruları kabul edilmeye başlanmıştır.

Ayrıca “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İmalat Sanayinin Geliştirilmesi Yönünde Eğitim Girişimciliği Yönlendirme Projesi” hazırlanmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesine yönelik olarak bankaca GAP Bölge İdaresi Kalkınma ve TOBB kurumlarının işbirliğinde bir çalışma yapılmıştır.⁽¹⁴⁾

1.2.2. Finansal Kiralama (Leasing) Faaliyetleri

Kiralama, günümüzün ekonomik gereksinimlerine bir cevap olarak yatırımcıların finansman ihtiyaçlarının finansal kurumlar tarafından karşılanmasına yönelik bir alternatif fonlama biçimidir.

Kiralama yolu ile yatırım mallarının finansmanı, yatırımcının kaynaklarını yeni ve kârlı alanlara yöneltmesini sağlayarak kiralanan malın üretime sokulması sonucunda kira bedelinin, kiralamaya konu malın üretiminde kullanılması ile sağlanacak gelirler aracılığıyla karşılanması esasına dayanmaktadır.

Türkiye’de finansal kiralama, 28.6.1985 tarihinde, 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile gündeme gelmiştir. Söz konusu Kanunun yayınlanmasından sonra ilk finansal kiralama şirketi 1986 yılında kurulmuştur.

(14) **TKB AŞ. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 12.

Türkiye Kalkınma Bankası'nda finansal kiralama faaliyetlerine bankanın yatırım bankacılığına geçiş çerçevesi olan 1989 yılında başlanmış ve bu hizmeti vermek üzere Finansal Kiralama Müdürlüğü kurulmuştur. Türkiye için yeni bir finansman yöntemi olan kiralama, kısa sürede hızlı bir gelişim gösterip işlem hacmini artırırken, en fazla kiralama taşıt araçları, büro makinaları gibi alanlarda ortaya çıkmış ancak bu durum TKB'nin kiralama portföyü için hiçbir zaman geçerli olmamıştır. TKB kuruluş amaçlarına uygun olarak daha çok sanayi ve turizm alanlarındaki yatırım projelerinin finansmanı konusu ile ilgilenmiştir.⁽¹⁵⁾

1996 yılında 653.6 milyar TL.'lik finansal kiralama tahsisi yapılmış, ancak herhangi bir ödemede bulunulmamıştır.

1996 yılında finansal kiralama faaliyetleri neticesinde toplam 994.9 milyar TL. gelir elde edilmiştir. 1996 yılında elde edilen 994.9 milyar TL.'lik finansal kiralama faaliyet gelirinin yanısıra, kira konusu malların ithalatından elde edilen akreditif komisyonları ve malların sigortalarının Banka Vakıf Sigorta Acentalığı tarafından gerçekleştirilmesi sonucu elde edilen sigorta primleri ve gümrüklere KDV ertelemesi için verilen teminat mektuplarından sağlanan komisyon gelirleri de Banka gelirlerini artırmaktadır.⁽¹⁶⁾

1.2.3. İştirak Faaliyetleri

Banka'nın iştirak faaliyetlerine ait amacı 165 Sayılı KHK'nin 401 Sayılı KHK ile değiştirilen 3. maddesinde, anonim şirket statüsündeki

⁽¹⁵⁾ AKINCI , PEKKAYA, YILMAZ, a.g.e., s. 20.

⁽¹⁶⁾ **TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 19.

teşebbüslere kârlılık ve verimlilik anlayışı içerisinde kredi vermek, iştirak etmek suretiyle finansman ve işletme (yönetim) desteği sağlamak olarak açıklanmıştır.⁽¹⁷⁾

Söz konusu kararname gereğince Banka şirketlere kredi açabilmekte, yurtiçinde ve dışında kurulmuş şirketlere iştirak edebilmekte; gerektiğinde rehabilitasyon, bonifikasyon ve konsolidasyon yapabilmektedir. Öte yandan Banka öncülük yaparak şirket kurabilmekte, iştiraklerine ait hisse senetlerini alıp satabilmekte ve kâr garantisi verebilmektedir.⁽¹⁸⁾

Bankada, 1988 yılından bu yana kaynakları doğrudan iştirak plasmanına yönlendirilen aktif bir iştirak politikası izlenmemekte ve iştirak portföyünü toplam plasmanların belli bir düzeyinde tutmak için çaba gösterilmektedir.⁽¹⁹⁾

1996 yılında 3 şirketteki Banka payı İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nda blok olarak satılmıştır. Ayrıca 1 şirketin tasfiyesi sonucu, Banka ile iştirak ilişkisi sona ermiştir.

Bu çerçevede 1996 yılı sonu itibariyle Banka'nın iştirak sayısı 29, iştirak ödemesi 867.1 milyar TL. (323.4 milyar TL. değer artış fonu dahil) olmuştur. 3 temel sanayi kuruluşu hariç, Banka'nın 31.12.1996 tarihi itibariyle iştiraki bulunduğu 26 şirketin sektörel dağılımı Tablo 5'de verilmiştir.⁽²⁰⁾

(17) **TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu**, s. 246.

(18) **TKB A.Ş.'nin Kuruluşu Hakkında KHK**, Şubat 1990, s. 3.

(19) **TKB A.Ş. 1995 Faaliyet Raporu**, Ankara 1996, s. 6.

(20) **TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 19.

Tablo 5: İştiraklerin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Şirket Sayısı	Yatırım Tutarı (Milyar TL)	İstihdam	Sermaye (Milyar TL)	BANKA İŞTİRAKİ		
					İştirak Taahhüdü (Milyar TL)	%	Ort. İştirak Oranı %
I. Madencilik	-	-	-	-	-	-	-
II. İmalat	13	92.940.0	8.649	8.762.8	579.6	68.8	6.6
A. Tüketim malları	5	1.460.0	345	222.6	89.3	10.6	40.4
B. Ara malları	6	91.010.0	8.054	8.489.3	474.8	56.3	5.6
C. Yatırım malı	2	470.0	250	50.9	15.5	1.9	30.5
III. Hizmetler	13	2.480.0	564	1.897.7	263.2	31.2	13.9
TOPLAM	26	95.420.0	9.243	10.660.5	842.8	100.0	7.9

NOT: 3 temel sanayi kuruluşu hariçtir.

Kaynak: TKB AŞ. 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 20.

1.2.4. Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) Faaliyetleri

Bankanın plasman faaliyetlerinden ayrı olarak aracılık suretiyle yatırımcılara sağladığı ve teşvik tedbirlerinin bir aracı olan diğer bir finans desteği de Kaynak Kullanımını Destekleme Primi ödemeleridir. Yatırımcının kendi özkaynağı ile yaptığı yatırım harcamalarının belirli bir oranda kendisine iadesi anlamına gelen bu ödemelerde, yatırımın gerçekleşme durumunun mali ve teknik incelemesi Banka tarafından yapılmaktadır. Banka, geniş bir personel kadrosunu bu alana kaydırarak yatırımcıya destek sağlamakta ve bu yöndeki sıkıntıyı gidermeye çalışmaktadır.

Kalkınma plânı ve yıllık program hedeflerine uygun olarak yatırımların hızlandırılması, yönlendirilmesi ve ihtisas kredilerinde

maliyetlerin düşürülmesi amacını gerçekleştirmek üzere 12.5.1988 tarih, 88/12944 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile T.C. Merkez Bankası nezdinde “Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu” kurulmuştur.

Türkiye Kalkınma Bankası AŞ. 26.8.1989 tarihine kadar sadece turizm sektörü yatırımlarına ilişkin olarak kaynak kullanımı prim incelemelerini yaparak ödemeyi yapmak üzere T.C. Merkez Bankasına göndermekte iken, 9.8.1989 tarih ve 89/14410 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile, yatırımlar için (Teşvik belgesine bağlanmamış yatırımlar dahil) KKDF’ndan yapılacak ödemelerin oranları ile bu ödemelere ilişkin esas ve şartların yıllık kalkınma programları çerçevesinde DPT Müsteşarlığı’nın yayınlayacağı tebliğlerle düzenleneceği ve uygulamanın TKB tarafından yapılacağı hükmü getirilmiştir. Diğer bir deyişle, bu kararnameyle tüm sektörlerin KKDF prim taleplerinin incelenme ve ödeme yetkisi Banka sorumluluğuna verilmiştir.

Banka, KKDF prim uygulamasını, 12.5.1988 tarih ve 88/12944 Sayılı 9.8.1989 tarih ve 89/14410 Sayılı Bakanlar Kurulu kararları ile buna ilişkin değişiklik kararları DPT Tebliğleri ve Bankanın uygulamaya ilişkin tebliğleri doğrultusunda yürütmektedir.⁽²¹⁾

Banka 1996 yılı içinde sanayi, turizm, eğitim, sağlık ve tarım-hayvancılık sektörlerinde Kaynak Kullanımını Destekleme Primi başvurularını değerlendirerek 4.717.5 milyar TL. prim ödemesinde bulunmuştur.⁽²²⁾

Bankanın 1996 yılı içinde KKDF projelerinin ve prim ödemelerinin sektörel dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

(21) **TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu**, s. 223, 224.

(22) **TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 21.

Tablo 6: 1996 Yılında Değerlendirilen KKDF Projelerinin ve Prim Ödemelerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Proje Sayısı	Dağılım %	Prim Tutarı (Milyar TL)	Dağılım %
Sanayi	1.029	60.6	3.204.1	67.9
Turizm	548	32.3	1.080.0	22.9
Eğitim	71	4.2	221.0	4.7
Sağlık	41	2.4	160.7	3.4
Tarım-Hayv.	8	0.5	51.7	1.1
TOPLAM	1.697	100.0	4.717.5	100.0

Kaynak: TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 21.

Tablo 6'dan görüldüğü üzere, değerlendirilen proje sayısı ve ödenen prim tutarı bakımından sanayi ve turizm sektörleri ilk sıraları almaktadır.

1.2.5. Menkul Kıymet Faaliyetleri

Banka'nın kuruluşuna ilişkin 165 Sayılı KHK'de 2.1.1990 tarih ve 401 Sayılı KHK ile yapılan değişikliklerle faaliyet alanları genişletilmiş, mevduat kabulü dışında tüm bankacılık hizmetlerini yapar hale getirilmiştir.⁽²³⁾

TKB'nin en önemli görevlerinden biri Türkiye'deki para ve sermaye piyasalarının gelişimine katkıda bulunmaktır.⁽²⁴⁾ Bu amaçla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'na üye olan Banka, kendi iştiraklerine ait hisse senetlerini halka arz veya blok satış şeklinde pazarlamakta, müşteriler adına; hisse senedi, hazine bonosu, çeşitli

⁽²³⁾ TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu, s. 203.

⁽²⁴⁾ Mehmet Halim ŞAHİN, *Dünya'da ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığının Rolü ve Geleceği*, TKB Yayını, Ankara 1993, s. 45.

tahviller, yatırım fonları ve diğer menkul kıymetlerin alım satımında aracılık etmektedir.⁽²⁵⁾ Banka bu menkul kıymet faaliyetlerini, Ankara'da bulunan Sermaye Piyasası İşlemleri Müdürlüğü, İstanbul Menkul Kıymetler Merkezi, Antalya, Gaziantep ve İzmir Şubeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.⁽²⁶⁾

Banka Sermaye Piyasası Kurulu Tebliğlerine uygun olarak hem kısa ve orta vadede kaynak temini amacı ile, hem de gelişen sermaye piyasasının aracılık faaliyetlerine hizmet etmek üzere iki yönlü çalışmalarını 1996 yılında da sürdürmüştür.⁽²⁷⁾

Banka'nın 1996 yılı sermaye piyasası işlemleri aşağıdaki Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Toplam Sermaye Piyasası İşlemleri

(Milyar TL.)

Menkul Kıymet Nev'i	1996 Yılı Gerçekleşme		Dağılım %	
	İşlem Hacmi	İşlem Kârı	İşlem Hacmi	İşlem Kârı
Hazine Bonosu/Devlet Tahvili ve Gelir Ortaklığı Senedi	345.995.9	414.4	96.3	26.4
Hisse Senedi Aracılığı	5.376.8	21.5	1.5	1.4
Yatırım Fonu	8.072.4	103.1	2.2	6.6
İtfa Gelirleri	-	1.029.1	-	65.6
TOPLAM	359.445.1	1.568.1	100.0	100.0

Kaynak: TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 22.

(25) TKB A.Ş. 1994 Yılı Raporu, s. 203.

(26) TKB A.Ş. 1995 Faaliyet Raporu, Ankara 1996, s. 7.

(27) TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 21.

Tablo 7'den görüldüğü üzere 1996 yılında; sermaye piyasası işlem hacmi 359.445.1 milyar TL., işlem kârı ise 1.568.1 milyar TL. olmuştur.

1.2.6. Teminat Mektupları, Sigortacılık İşlemleri, Dış İşlemler

Banka tarafından 1996 yılında yurtiçi ve yurtdışı işlemler için 3 firmaya 5 adet 91.5 milyar TL. tutarında teminat mektubu verilmiştir.

Banka iştiraki olan Türk Nippon Sigorta AŞ. vasıtası ile finanse ettiği firmalarla ilişkilerde konu olan varlıklarını sigorta güvencesi altına almıştır. 1996 yılı içinde dış işlemler daha çok ithalatta yoğunlaşmıştır. Toplam olarak 1.3 milyon ABD Dolarlık dış işlem gerçekleştirilmiştir.⁽²⁸⁾

1.2.7. Araştırma ve Müşavirlik Hizmetleri

Kalkınma bankacılığının ana işlevine uygun olarak, finansman talebinde bulunan girişimcilerin projelerinin ekonomik değerlendirilmesinin yanısıra, küçük tasarrufların ekonomik açıdan anlamlı projelere yönlendirilebilmesi için yapılan uygun yatırım alanları ve fizibilite etüdlerine ilişkin çalışmalar 1996 yılında da sürdürülmüştür.

Aynı dönem içinde T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı'nın geliştirmekte olan ülkelerle teknik işbirliği programı çerçevesinde Sudan Hastanesi tamamlanmış, 2.7.1996 tarihinde açılmıştır. Moritanya-Aleg Hastanesi'nin montajı, tefrişi için bir şirketle 1.2.1996 tarihinde sözleşme imzalanmıştır.

(28) **TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 22.

Yıl içinde T.C. Turizm Bakanlığı adına yürütülen faaliyetler kapsamında çeşitli yörelerdeki muhtelif inşaatların bir kısmının geçici kabulü, bir kısmının ise kesin kabulü yapılarak çalışmalara devam edilmiştir.⁽²⁹⁾

1.2.8. Kredilendirme Faaliyetleri

Türkiye Kalkınma Bankasının kalkınma ve yatırım bankası (KYB) olarak asli fonksiyonu, projeye dayalı olarak sanayi ve turizm sektöründeki yatırımlara finansman sağlamaktır. Yatırımcıları, teşvik mevzuatı uygun yatırım alanları, yatırım konuları, makine ve teçhizat seçimi konularında bilgilendirmektir.

1.2.8.1. Sanayi Kredileri

1.2.8.1.1. Normal ve Gelişmiş Yörelerdeki Sanayi Kredileri

1996 yılında şubeleri de içeren rakamlar çerçevesinde Normal ve Gelişmiş Yörelerdeki 38 şirkete 826 milyar TL. orta ve uzun vadeli kredi tahsis etmiştir. Ayrıca 59 şirket ile 1.367.4 milyar TL'lik kredi sözleşmeye bağlanmıştır.

Sanayi sektörüne sağlanan kredilerin sektörlere göre dağılımı Tablo 8'de verilmektedir.

Aşağıda Tablo 8'de görüldüğü üzere, TKB kredi bakiyeleri üzerinden sanayi kesimine yönelik kredileri incelendiğinde enerji ve madencilik sektörlerinin önemli bir payının olmadığı görülmektedir. Banka;

⁽²⁹⁾ **TKB A.Ş. 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 22.

kalkınma bankacılığı fonksiyonlarına uygun olarak, sanayinin gelişimine orta ve uzun vadeli kredi desteği sağlamak suretiyle imalat sektörünün gelişiminde etkin rol oynamıştır. Sanayi kesimine yönelik kredilerin hemen tamamının imalat sanayine kullandırıldığı görülmektedir.

Tablo 8: Normal ve Gelişmiş Yörelerdeki Sanayi Kredi Tahsislerinin Sektörlere Göre Dağılımı(*)

SEKTÖRLER	ŞİRKET SAYISI	TAHSİS TUTARI (Milyar TL)	DAĞILIM %
I. Madencilik	3	42.2	5.1
II. İmalat	30	740.1	89.6
Tüketim Malları	26	714.7	86.5
Ara Mallar	4	25.4	3.1
Yatırım Malları	-	-	-
III. Hizmetler	5	43.7	5.3
IV. Enerji	-	-	-
TOPLAM	38	826.0	100

(*) Şubeler dahil edilmiştir.

Kaynak: TKB A.Ş. 1996 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 1997, s. 14.

1.2.8.1.2. Kalkınmada Öncelikli Yöreler ve İşçi Şirketlerindeki Kredi Faaliyetleri

Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY)'deki sanayi projelerine ve işçi şirketlerine ilişkin olarak 1996 yılında 17 şirkete 1.823.8 milyar TL. kredi tahsis edilmiş, 22 şirketle 471.6 milyar TL. kredi sözleşmeye bağlanmıştır.

Tablo 9: KÖY'ler ve İşçi Şirketleri Sanayi Kredi Tahsislerinin Sektörlere Göre Dağılımı

SEKTÖRLER	PROJE SAYISI	TAHSİS TUTARI (Milyar TL)	DAĞILIM %
I. Madencilik	-	-	-
II. İmalat	16	1.819.4	99.8
Tüketim Malları	14	1.791.1	98.4
Ara Mallar	2	28.3	1.6
Yatırım Malları	-	-	-
III. Hizmetler	1	4.4	0.2
IV. Enerji	-	-	-
TOPLAM	17	1.823.8	100.0

Kaynak: TKB A.Ş. 1996 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 1997, s. 15.

1.2.8.2. Turizm Kredileri

TKB'nın diğer faaliyet alanı da turizm sektörünün finansmanıdır. Yüksek Planlama Kurulu'nun 20.1.1989 tarih ve 89/T-2 Sayılı Kararıyla T.C. Turizm Bankası A.Ş.'nin tüm aktif ve pasifleriyle birlikte TKB A.Ş.'ne devredilmesinden sonra turizm yatırımları da TKB tarafından kredilendirilmeye (finanse edilmeye) başlanmıştır.⁽³⁰⁾

Yıllar itibariyle bankanın kredi tahsisleri desteklenen kapasite Tablo 10'da görülmektedir.

⁽³⁰⁾ Asuman AYÖZCAN, Oğuzhan ÖNEN, **Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmeler ve TKB'nın Rolü**, TKB APM Raporu, Ankara 1995, s. 67.

Tablo 10: 1991-1996 Yılları Arasında Banka Kredi Tahsisleri İle Desteklenen Kapasite (Tüm Yörelere Turizm)

YILLAR	KONAKLAMA ÜNİTELERİ			YATLAR			DİĞER (*)		TOPLAM		
	Proje Sayısı	Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasitesi	Proje Sayısı	Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasitesi	Proje Sayısı	Tutarı (Milyar TL.)	Proje Sayısı	Tutarı (Milyar TL.)	Yatak Kapasitesi
1991	91	177.7	3.040	-	-	-	42	91.4	133	269.1	3.040
1992	37	256.4	6.462	1	1.5	48	25	98.9	63	356.8	6.510
1993	143	1.453.1	20.394	5	11.7	238	32	239.6	180	1.704.4	20.632
1994	74	1.251.1	10.371	2	2.6	36	42	225.8	118	1.479.5	10.407
1995	42	1.524.6	9.741	-	-	-	8	20.7	50	1.545.3	9.741
1996	11	1.413.6	1.157	1	3.0	16	1	5.5	13	1.422.1	1.173

(*) Seyahat Acentası, Vakıf, Termal, Hava Terminali, Mola Noktası, Golf Alanı ve Emlak Bankası vasıtasıyla kullandırılan projeleri kapsamaktadır.

Kaynak: TKB AŞ. 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 16.

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere 1996 yılında 13 turizm projesine 1.422.1 milyar TL. kredi tahsisi yapılmıştır.

1.3. TKB AŞ.'nin 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının Analizi

1.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler

Türkiye Kalkınma Bankası, 1975 yılında kurulan Devlet İşçi ve Yatırım Bankası'nın faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesiyle birlikte, 1988'de 329 Sayılı KHK ile yeni adını almıştır. Banka sanayi sektörü yanında, diğer sektörlerle de finansman imkanı yaratmaktadır. Banka 1989 yılında T.C. Turizm Bankası'nın da bankaya devredilmesi sonucu turizm yatırımlarını da finanse etmeye başlamıştır. 1989-94 yılları arasında TKB kredilerinde turizm kredilerinin payı %58-60 oranındadır. 1989'da TKB turizm kredileri 766.396 milyon TL. iken 1994'de 4.811.392 milyon TL.'ye ulaşmıştır.

1989 yılında 2.3 trilyon TL. bilanço büyüklüğüne sahip olan TKB'nin bilanço büyüklüğü 1996 yıl sonunda 56.5 trilyon TL.'ye yükselmiştir. Bu dönemde kredilerin toplam büyüklüğü de (takipteki alacaklar dahil) 1.4 trilyondan 23.5 trilyona yükselmiştir.

Bankanın yıllar itibariyle (1989-1996) bilanço verilerine göre aktif yapısının gelişimi incelendiğinde, en belirgin gelişme olarak ilgili firmalara verilen krediler 1994 yılı öncesi aktif toplamın önemli bir bölümüne (ortalama %60) sahipken 1994 krizi nedeniyle verilen krediler %30'lar seviyesine gerilemiştir. 1994 yılında ülkenin girmiş olduğu, ekonomik darboğazda sektörler itibariyle riskin artması, kaynakların likit durumda bekletilmesine neden olmuştur. Bu durum krediler

kaleminin aktif yapı içindeki payını azaltmıştır. Krediler/Toplam Aktifler oranının (takipteki alacaklar dahil) giderek düşerken (kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı 1990'da %67.6'dan 1996'da %41.5'ya), Bankalar + Menkul Değerler / Toplam Aktif oranlarının giderek arttığı (1990'da %9.7'den 1996'da %27.9'ya) görülmektedir. Bu gelişme, genel olarak Banka'nın kredi verme fonksiyonundan uzaklaştığını göstermektedir.

Likit değerler kalemi ise 1994 yılına kadar 1990 yılından itibaren kısmen artmakla birlikte %16'lar seviyesini aşamamıştır. Ancak belirttiğimiz sebepten dolayı 1994 yılından itibaren %35'ler seviyesine yükselmiştir. Bu durum bilançonun likit gözükmemesine neden olmuştur. Aynı zamanda verilen krediler içerisinde takibe düşen krediler de 1994 yılına kadar kısmen bir artış göstermiş olup, ilgili yıldan sonra büyük bir artış göstererek %22'ler seviyesine yükselmiştir. Aktifin %22'lik kısmını takipteki alacaklar kaleminin oluşturması aktif yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir. 1996 yılı bilanço verilerinde ise takipteki alacaklar %13 seviyesinde belirlenmiştir. Turizm sektörüne ve Doğu - Güneydoğu Anadolu Bölgesine açtığı kredilerin geri dönmemesi üzerine mali sorunlar yaşayan bankanın, aktif toplamı 1996 yılında 56.5 trilyon TL.'ye ulaşmıştır. 1996 yıl sonunu 2.4 trilyon TL. zararla kapatan TKB, 15.9 trilyon TL.'lik kredi portföyüne sahiptir. Banka'nın takipteki net kredilerinin tutarı ise 7.5 trilyon TL düzeyindedir.

Aktif kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 11'de verilmektedir.

Tablo 11: Yıllar İtibariyle Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
LİKİT DEĞERLER	474	20.69	349	9.84	655	12.28	1151	13.12	2278	16.56	9618	35.77	12931	35.15	15754	27.89
Nakit Değerler	1	0.04	3	0.08	6	0.11	2	0.02	12	0.09	10	0.04	4	0.01	11	0.02
Bankalar	424	18.51	270	7.61	564	10.57	1007	11.47	1056	7.68	5977	22.23	6368	17.31	14234	25.20
Menkul Değer. Cüzd.	49	2.14	76	2.14	85	1.59	142	1.62	1210	8.80	3631	13.50	6559	17.83	1509	2.67
KREDİLER	1320	57.62	2299	64.82	3155	59.14	5313	60.54	7328	53.27	7934	29.51	10661	28.98	15907	28.16
TAKİP. ALACAK. (Net)	46	2.01	98	2.76	411	7.70	935	10.65	1400	10.18	5962	22.17	8121	22.08	7549	13.37
BAĞLI DEĞERLER (Net)	114	4.98	238	6.71	354	6.64	449	5.12	459	3.34	1125	4.18	1991	5.41	12156	21.52
İştirakler	74	3.23	143	4.03	197	3.69	202	2.30	121	0.88	527	1.96	645	1.75	3689	6.53
Sabit Kıymetler	40	1.75	95	2.68	157	2.94	247	2.81	338	2.46	598	2.22	1346	3.66	2290	4.05
Bağlı Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6177	10.94
DİĞER AKTİFLER	337	14.71	563	15.87	760	14.25	928	10.57	2291	16.65	2251	8.37	3082	8.38	5114	9.05
TOPLAM	2291	100	3547	100	5335	100	8776	100	13756	100	26890	100	36786	100	56480	100
(*) Takip Krediler	52		99		425		949		1421		7295		10213		7584	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

1.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler

Bankanın kaynaklarının yapısı incelendiğinde 1989 yılında özkaynakları toplam kaynakların %6.9'unu oluştururken 1991 yılına kadar kısmen artış göstermiş olup, sırasıyla %14.7, %17.2 nisbetlerine ulaşmıştır. 1991 yılı sonunda %17.2 oranında bulunan Banka özkaynakları, 1994 yılında (Bankanın 4.1 trilyon TL. zarar etmesi neticesinde) -%8.0'a düşmüştür. Söz konusu yılda yaşanan ekonomik kriz Bankanın özkaynaklarını yitirmesine neden olmuştur. Kaynakların yapısında en önemli değişiklik, zaman içerisinde yurtdışından borçlanılan tahvil ve bonoların toplam kaynaklar içerisindeki payının artmasına karşın, özkaynakların payının azalmasıdır. Özkaynakların payının hızlı azalmasında en önemli etken, Bankanın 1994 yılında 4.1 trilyon TL. zarar etmesine karşın, bu zararları telafi edecek nakdi sermaye girişlerinin zamanında yapılamamasıdır. 1994 yılı zararının yüksek olmasının nedeni ise, ekonomide ortaya çıkan 5 Nisan krizi nedeniyle kurların aşırı şekilde yükselmesi ve Banka'nın bu dönemde açık pozisyonda olmasıdır. 1995 yılında her ne kadar kâra geçilmiş olsa da, bir önceki yılda gerçekleşen dönem zararın olumsuz etkisinden kurtulamamış olup, aktif yapı tamamen yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir. 1995 yılında özkaynak -%2.4 oranında tesbit edilmiştir. 1994 ve 1995 yıllarında özkaynakların negatif olması nedeniyle Yabancı Kaynaklar/Toplam Pasif oranı bu yıllarda bankanın Tablo 12'den görüldüğü üzere %100'ü aşmıştır. 1995 yılında 312 milyar kâr eden TKB, 1995 yılı sonunda 1.9 trilyon olan ödenmiş sermayesini 1996 yılı içerisindeki nakdi sermaye girişleri ile 5.2 trilyona yükselmiştir. 1996 yıl sonu itibarıyla pasifin %93.3'ünü (52.7 trilyon TL.) yabancı kaynaklar, %6.7'sini de özkaynaklar (3.8 trilyon TL.) oluşturmaktadır.

Pasif kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimi (dağılımları) Tablo 12'de verilmektedir.

Tablo 12: Yıllar İtibariyle Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
ÖZKAYNAKLAR	148	6.46	441	12.43	877	16.44	1179	13.43	1493	10.85	-2138	-9.75	-1190	-3.23	3781	6.69
Ödenmiş Sermaye	107	4.67	351	9.9	755	14.15	944	10.76	1130	8.21	1614	6	1942	5.28	5164	9.14
Yedek Akçeler	28	1.22	44	1.24	52	0.97	69	0.79	84	0.61	84	0.31	84	0.23	84	0.15
Yeniden Değr. Fonu	13	0.57	46	1.30	70	1.31	166	1.89	279	2.03	797	2.96	1417	3.85	5277	9.34
Dönem Zararı	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	-4070	-15.14	0	0	-2422	-4.29
Geçmiş Yıl Zararı	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0	0.00	-563	-2.09	-4633	-12.59	-4322	-7.65
YABANCI KAYNAKLAR	2132	93.06	3027	85.34	4416	82.77	7527	85.77	12090	87.89	29028	108	37664	102.4	52699	93.31
Alman Krediler	781	34.09	1157	32.62	1778	33.33	2550	29.06	3779	27.47	7211	26.82	11736	31.9	11186	19.81
Fonlar	20	0.87	17	0.48	135	2.53	190	2.16	608	4.42	1805	6.71	2844	7.73	3797	6.72
Menkul Kıymetler	968	42.25	1233	34.76	1787	33.5	3877	44.18	6582	47.85	17980	66.87	20180	54.86	32019	56.49
Diğer Pasifler	363	15.84	620	17.48	716	13.42	910	10.37	1121	8.15	2032	7.56	2904	7.89	5697	10.09
KÂR (Net)	11	0.48	79	2.23	42	0.79	70	0.8	173	1.26	0	0	312	0.85	0	0
TOPLAM	2291	100	3547	100	5335	100	8776	100	13756	100	26890	100	36786	100	56480	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

1.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler

Bankanın aktif kalitesinin belirlenmesinde üç orandan yararlanılmıştır. Bunlar sırasıyla;

i. Krediler/Toplam Aktifler

Bankacılık sektörü dikkate alındığında genel itibariyle bankaların kullandığı kredilerin toplam aktiflerin önemli bir payına sahiptir. 1989-1993 tarihleri arasında bankanın kullandığı kredilerin toplam aktifin %50'sinden fazla olduğu görülmektedir. Tablodan yıllar itibariyle gelişmeler incelendiğinde, aktif kalitesindeki bozulmanın 1994 yılında hangi boyutlarda olduğu açıkça görülmektedir. 1994 yılında 1993 yılına göre Krediler/Toplam Aktifler oranı %53.3'den %29.5'e düşmüştür. Yani 1994-1996 yılları arasında bu oran %30'lar düzeyine düşmüş ve likit aktifler artış göstermiştir. Bu noktada bankanın fonlarını kredi olarak değerlendirmede kaçındığını göstermektedir.

ii. Takipteki Krediler/Toplam Aktifler

Bankanın kullandığı kredilerini zamanında tahsil edemediğini ifade eden takipteki krediler 1994 yılından itibaren önemli artışlar göstermiştir. Diyebiliriz ki, bunun sonucunda banka kredi kullandırma konusunda kısıtlamalara gitmesiyle birlikte likit aktifler aynı dönemde artış göstermiştir.

iii. Takipteki Krediler/Toplam Krediler

1994-1995 yılları arasında banka, kredilerin geri dönmesi konusunda büyük sorunlar yaşamış ve 1996 yılında bu sorunu kısmen aşmıştır. Ancak 1996 yılındaki oranın %50'ler düzeyinde olması düşündürücüdür. 1989-1993 yılları arasında ise takipteki kredilerin toplam krediler içerisinde sürekli bir artış gözlenmektedir. 1994 yılında 1993 yılına göre Takipteki Krediler/Toplam Krediler oranı ise %19.4'den 1994 yılında %91.9'a yükselmiştir. 1996 sonu itibariyle 7.6 trilyon TL. olan idari ve kanuni takipteki kredilerin %80'i turizm sektörüne, %20'si de sanayi sektörüne aittir.

Aktif kalitesinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 13'de verilmektedir.

Tablo 13: Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Krediler/								
Toplam Aktifler	57.6	64.8	59.1	60.5	53.3	29.5	29.0	28.2
Takip. Krediler/								
Toplam Aktifler	2.27	2.79	7.97	10.81	10.33	27.13	27.76	13.43
Takip Krediler/								
Toplam Krediler	3.9	4.3	13.5	17.9	19.4	91.9	95.8	47.7

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

1.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler

Bankanın borçlarını ödeyebilme gücünü ve likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payını belirlemek amacıyla iki oran kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla;

i. Likit Aktifler/Yabancı Kaynaklar

Bankanın bir liralık borcuna karşılık sahip olduğu likit aktifleri gösteren bu oran incelendiğinde, 1990 yılında çok düşük olduğu görülmektedir. 1994 ve 1995 yıllarında ise bu oran en yüksek düzeyler olan %33.1 ve %34.3 olarak gerçekleşmiştir.

ii. Likit Aktifler/Toplam Aktifler

Toplam aktifler içindeki likit aktifler yıllar itibariyle %9.8 ile %35.8 arasında değişmektedir. Tablodan görüldüğü gibi Banka 1994 yılından itibaren likit duruma geçmiş ve Ağustos 1996 itibariyle de bu likit durumunu muhafaza etmiştir. Ağustos 1996 itibariyle likidite oranları incelenen geçmiş dönemlerin en yüksek düzeyine (%39.7) ulaşmıştır. Yıl sonunda da bu oran %27.9 düzeyindedir. Likit Aktifler/Toplam Aktifler oranının 1994 yılındaki sıçramasının nedeni; 1994 yılının ilk yarısında tüm kurların aşırı oranlarda artması ve likit aktiflerin hemen tamamının yabancı para cinsinden varlıklar olmasına karşın, diğer aktiflerin ağırlıklı olarak TL. cinsinden varlıklardan oluşmasıdır.

Likidite oranlarının yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 14'de verilmektedir.

Tablo 14: Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Likit Akifler/								
Yb. Kaynaklar	22.2	11.5	14.8	15.3	18.8	33.1	34.3	29.9
Likit Aktifler/								
Toplam Aktifler	20.7	9.8	12.3	13.1	16.6	35.8	35.2	27.9

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

1.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler

Para ticareti yapan bankaların faaliyetleri sonucunda faiz gelir ve giderlerinin toplam içindeki paylarının en fazla olması beklenir. Gelirlerin ve giderlerin yapısı incelendiğinde; Bankanın en büyük gelir ve gider unsurlarının 1994 yılı öncesi faiz gelir ve giderleri olduğu, bu yıldan sonra ise kambiyo gelir ve giderlerinin en önemli gelir ve gider unsuru haline geldiği görülmektedir.

Gelir ve giderlerin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 15 ve 16'da verilmektedir.

Tablo 15: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Gelirleri	284	85.5	588	73.3	1051	70.7	1499	70.1	1992	49.8	2809	23.0	3351	24.4	6709	35.0
Komisyon Gelirleri	15	4.5	37	4.6	51	3.4	47	2.2	83	2.1	168	1.4	198	1.4	303	1.6
Kambiyo Gelirleri	19	5.7	53	6.6	278	18.7	467	21.8	872	21.8	8707	71.3	9291	67.7	10173	53.1
Sermaye Piyasası Gelirleri	4	1.2	101	12.6	38	2.6	42	2.0	939	23.5	288	2.4	280	2.0	501	2.6
Diğer Faiz Dışı Gelirleri	10	3.0	23	2.9	68	4.6	84	3.9	116	2.9	244	2.0	597	4.4	1456	7.6
TOPLAM	332	100	802	100	1486	100	2139	100	4002	100	12216	100	13717	100	19142	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

Tablo 16: Yıllar İtibariyle Giderlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Giderleri	257	80.8	438	61.2	666	47.9	855	41.8	1199	31.5	2267	13.9	2570	19.2	3155	14.6
Komisyon Giderleri	3	0.9	3	0.4	5	0.4	9	0.4	19	0.5	14	0.1	19	0.1	43	0.2
Kambiyo Giderleri	20	6.3	103	14.4	487	35.0	893	43.6	2048	53.8	11167	68.6	9441	70.4	12906	59.9
Sermaye Piyasası Giderleri	0	0	0	0	5	0.4	3	0.1	0	0	10	0.1	0	0	0	0
Faaliyet Giderleri	38	11.9	172	24.0	228	16.4	287	14.0	539	14.2	2829	17.4	1375	10.3	5454	25.3
TOPLAM	318	100	716	100	1391	100	2047	100	3805	100	16287	100	13405	100	21558	100
Kâr veya Zarar	14		85		96		93		197		-4070		312		-2416	
Vergi Karşılığı	3		6		54		23		24		0		0		6	
Net Kâr veya Zarar	11		79		42		70		173		-4070		312		-2422	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

2. TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI AŞ. (TÜRK EXİMBANK)'DE PERFORMANS DÜZEYİ

2.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi

12.3.1964 yılında 441 Sayılı Kanunla kurulan Devlet Yatırım Bankası (DYB), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin şiddetle eksikliğini duydukları orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarının karşılanması için bu teşebbüslerde yaratılan bütün fonları toplayarak ve tek elden yönetecek olan DYB kurulması" öngörüsü doğrultusunda oluşturulan mali kurumlardan biridir.

DYB, teknik anlamıyla bir yatırım bankası olmayıp, İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT)'nin plan hedeflerine uygun karara bağlanmış yatırımları için gerekli kredileri sağlayan, gerektiğinde bu amaçla garantiler veren ve yasalarla kendisine verilen diğer görevleri yerine getiren kendisi de bir İDT olan bir kamu kalkınma bankasıdır.

İDT'nin, Kalkınma Planları paralelinde hazırlanan Yıllık programlarda yer alan yatırım projelerini finanse eden DYB, yalnızca imalat sanayini değil, iktisadi kalkınma açısından kritik önem taşıyan enerji, madencilik, ulaştırma sektörlerine de finansman desteği sağlamıştır.

1980'li yıllarla birlikte iktisat politikalarındaki neo-klasik orjinli değişikliklerin ayrılmaz parçaları, iktisadi yapıyı dışa açma-ihracat önderliğinde büyüme politikaları ve "Özelleştirme"dir. Buna paralel olarak da 1986 yılı başlarında DYB'na yeni bir kimlik arayışına başlanmış⁽³¹⁾ ve Bakanlar Kurulunun 17.6.1987 tarih ve 87/11914

⁽³¹⁾ ŞAHİNKAYA, **Kalkınma...**, s. 53, 54.

Sayı (Resmi Gazete, 21.8.1987 tarih ve 19551 Sayı) Kararı ile belirlenen esaslar dahilinde; DYB, tüzel kişiliği aynen devam etmek suretiyle, Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ. (Türk Eximbank) adıyla yeniden düzenlemiştir.⁽³²⁾

1987 yılında, ihracatın ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan Türk Eximbank; ihracatçılarımızın dış pazarlardaki rekabet olanaklarının artırılması, karşılaştıkları politik ve ticari risklerin üstlenilmesi, yeni pazarlara girişlerinin kolaylaştırılması ve geleneksel pazarlardaki paylarının yükseltilmesi gibi önemli işlevlerini etkin olarak yerine getirmektedir.⁽³³⁾

2.2. Bankanın Faaliyet Konuları

2.2.1. Kredilendirme Faaliyetleri

Türk Eximbank, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurtdışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi programları ile desteklemektedir.

2.2.1.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri

Türk Eximbank ihracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara, özellikle ihracata hazırlık döneminde finansman gereksinimlerinin karşılanması amacıyla, kısa vadeli ihracat kredileri tahsis etmektedir. Bu krediler TL. ve döviz cinsinden, bankalar

⁽³²⁾ Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ., Kanun Esaslar Ana Sözleşme, Aralık 1996, s. 18.

⁽³³⁾ Kısa Vadeli İhracat Kredi Programları, Türk Eximbank Yayını, Nisan 1997, s. 4.

aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından firmalara kullandırılmaktadır.

2.2.1.1.1. Bankalar Aracılığı İle Kullandırılan Krediler

Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK), bütün sektörleri kapsayan ve ihracatçıların imalat aşamasından başlanarak desteklenmesi amacıyla, kullandırılan kısa vadeli bir kredidir.⁽³⁴⁾

Yürürlüğe girdiği Mart 1989 tarihinden itibaren kullanımı sürekli olarak artan SÖİK kapsamında,⁽³⁵⁾ ticari bankalar aracılığı ile 1996 yılında 1454 firmaya 1714 milyon ABD Doları FOB İhracat taahhüdü karşılığında 68.1 trilyon TL. (860 milyon ABD Doları) tutarında kredi kullandırılmıştır. Kullandırılan kredi tutarı, TL.'sı bazında bir önceki yıla göre %64 oranında artış göstermiştir.

1996 yılında KKTC'nde yerleşik imalatçı firmaların ihracatlarının desteklenmesi amacıyla bu ülkede yerleşik iki bankaya toplam 60 milyar TL. tutarında SÖİK limiti tahsis edilmiştir.⁽³⁶⁾

2.2.1.1.2. Türk Eximbank Tarafından İhracatçılara Doğrudan Kullandırılan Krediler

Türk Eximbank Genel Müdürlüğü ve şubeleri kanalıyla imalatçı ihracatçı firmalara, aracı banka olmaksızın doğrudan döviz kredisi kullandırılması amacıyla, Haziran 1994 tarihinde uygulamaya konulan Performans Döviz Kredisi programı kapsamında,⁽³⁷⁾ 1996 yılında 334

(34) TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 10, 11.

(35) TÜRK EXİMBANK 1995 Faaliyet Raporu, Ankara 1996, s. 13.

(36) TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 11.

(37) TÜRK EXİMBANK 1995 Faaliyet Raporu, Ankara 1996, s. 16.

milyon ABD Doları FOB ihracat taahhüdü karşılığında 282.5 milyon ABD Doları (26 trilyon TL.) kredi kullandırılmıştır.⁽³⁸⁾

Performans Döviz Kredisi, Türk Eximbank tarafından firmalarımıza ilk kez doğrudan kullandırılmaya başlanan kısa vadeli bir kredi olarak önem kazanmaktadır. Kredi, ihracatçı, imalatçı-ihracatçı firmaların uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırabilmeleri için firmaların hazırlık aşamasından başlanarak döviz kredisi ile desteklenmesi amacını taşımaktadır.

Performans Döviz Kredisi'nin en önemli özelliklerinden birini, krediyi kullanacak firmalardan önceki dönem ihracat performans şartının aranması oluşturuyor. Kredi için başvuran ihracatçı firmaların geçmiş takvim yılı ya da krediye başvuru tarihinden geriye dönük olarak 12 aylık dönemde en az 250.000 ABD Doları tutarında ihracat gerçekleştirmiş olmaları gerekiyor. Bu şart tekstil, deri ürünleri ve konfeksiyon sektörlerinde 100.000 ABD Doları olarak uygulanmaktadır.⁽³⁹⁾

Türk Eximbank ihracatçılarımıza desteğini sürdürmeyi 1996 Ekim ayında uygulamaya konulan "Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı" adı altında yeni bir programla sürdürmeye devam etmektedir. Bu program ile ihracatçılarımızın vadeli satış olanaklarının arttırılması suretiyle uluslararası piyasalardaki rekabet şanslarının genişletilmesi ve ülke riskinden arındırılarak yeni ve hedef pazarlara açılmalarının teşvik edilmesi suretiyle ihracatımızın ülke ve mal grupları bazında çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu program, T.C. Merkez

⁽³⁸⁾ **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 12.

⁽³⁹⁾ **Kredi ve Sigorta Programları**, Türk Eximbank Halkla İlişkiler Koordinatörlüğü, Ankara 1995, s. 18.

Bankası'nın "Banka Kabullerine İlişkin Reeskont İşlemler" esas ve şartları doğrultusunda Türk Eximbank'a tahsis etmiş olduğu limit çerçevesinde yürütülmektedir.⁽⁴⁰⁾

2.2.1.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler

Eylül 1996'da uygulamaya konulan Yurtdışı Mağazalar Yatırım Kredisi programı ile "Türk Malı" imajını yerleştirerek ihracatta kalıcı pazarlar edinilmesi ve net döviz girdisinin artırılması amacıyla, firmaların değişik pazarlarda Türkiye kaynaklı her türlü tüketim malı niteliğindeki ürünlerini doğrudan pazarlaması desteklenmektedir.⁽⁴¹⁾ Bu çerçevede, yurtdışında değişik ürün gruplarının sergilendiği çeşitli bölümleri içeren satış mağazalarından oluşan mağaza zincirleri veya değişik ürün grupları üreticisi firmaların biraraya gelerek kuracakları büyük alışveriş merkezleri kurulmasına yönelik yatırımların finansmanı amaçlanmaktadır.⁽⁴²⁾ Yıl içinde bu kapsamda Banka'ya sunulan ilk proje değerlendirilerek, 7.5 milyon ABD Doları tutarında bir kredi tahsisi yapılmıştır.⁽⁴³⁾

Gemi imalat sektörümüzün desteklenmesi amacıyla, 28 Ağustos 1996'da Gemi İnşa ve İhracına Yönelik Teminat Mektubu programının uygulaması başlatılmıştır. Bu program kapsamında, gemi yapımı ve ihracı konusunda çalışan Türk firmalarının yurtdışında kalıcı pazarlar edinebilmesi, yerli ve yabancı banka ve finans kurumlarından kredi temin edebilmeleri veya işveren firmadan peşin/taksitler halinde prefinansman sağlayabilmeleri için gemi yapım ve ihracatçıları adına

(40) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 9, Yıl 1996, s. 7.

(41) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 12.

(42) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 8, Yıl 1996, s. 4.

(43) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 12.

teminat mektubu verilmektedir.⁽⁴⁴⁾ Bu kapsamda yerli ve yabancı bankalara hitaben toplam 27 milyon ABD Doları tutarında teminat mektubu verilmiştir.

2.2.1.3. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler

İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile Türk Eximbank arasında 1988 yılında imzalanmış olan antlaşma uyarınca, İKB bünyesindeki finansman programlarından Orta Vadeli Ticaretin Finansmanı Fonu'na Türk Eximbank aracılık etmektedir. Söz konusu fon,⁽⁴⁵⁾ alıcı kredisi niteliğinde bir finansman programı olup, program kapsamında İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelerde yerleşik ithalatçılara, Türkiye'den kredili olarak ithalat yapma olanağı sağlamaktadır. Banka'nın aracılık etmekte olduğu işlemlerde alıcı riski İKB tarafından üstlenilmekte olup, kredi onay yetkisi de İKB'na aittir.⁽⁴⁶⁾

Aynı program çerçevesinde İKB'ndan temin edilen 20 milyon İslam Dinarı (yaklaşık 30 milyon ABD Doları) tutarındaki rotatif limit çerçevesinde, ithalatçı riskini doğrudan üstlenmek suretiyle de İslam ülkelerine yönelik ihracata finansman desteği Türk Eximbank tarafından sağlanmaktadır. Bu çerçevede 1996 yılı içinde 19 milyon ABD Doları tutarında kullandırım gerçekleştirilmiş ve tamamına yakın bölümü bu limit içinde yenilenmiştir.⁽⁴⁷⁾

İslam Kalkınma Bankası bünyesinde yürütülmekte olan İthalat Finansman Kredisi (Import Trade Financing Operations = ITFO LINE) program kapsamında ihracatçıların İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)'na

(44) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 9, Yıl 1996, s. 2.

(45) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 13.

(46) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996, s. 4.

(47) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 13.

üye veya üye olmayan diğer ülkelerden yapacakları ithalatın finansmanı amacıyla Türk Eximbank'a İKB tarafından 20 milyon ABD Doları tutarında bir limit tahsis edilmiştir.

Bu program kapsamında, ihracatçılarımızın ithalat işlemlerinin finanse edilmesi planlanmaktadır. Bu çerçevede, ihracat konusu malın üretiminde girdi olarak kullanılan ara malları, hammadde ve ihracata yönelik üretimin gerçekleştirilmesinde kullanılacak yatırım mallarının ithalatına finansman desteği sağlanması mümkün hale gelmiştir.⁽⁴⁸⁾

2.2.2. Ülke Kredi ve Garanti Programları

Türk Eximbank tarafından 1989 yılından itibaren uygulanan Ülke (Alıcı) Kredi ve Garanti programlarının amacı, Türk ihracatçı ve müteahhitlerinin uluslararası pazarlardaki rekabet gücünün artırılması ile ticari ve politik risk taşıyan pazarlarda güvence altında iş yapabilmelerine olanak sağlanmasıdır.

Ülke Kredi ve Garanti Programları kapsamında 1996 yılında Kazakistan'da üç Özbekistan'da iki, Türkmenistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonu'nda birer olmak üzere toplam yatırım tutarı 565 milyon ABD Doları olan sekiz projeye 244 milyon ABD Doları kredi tahsisi yapılmış olup, 100 milyon ABD Doları kullandırımı gerçekleştirilmiştir.⁽⁴⁹⁾

Türkiye, bağımsızlıklarını kazanmalarını müteakip Orta-Batı Asya Cumhuriyetleri ile çok yönlü ve özel siyasal ve iktisadi ilişkiler kurmuştur. Bu cumhuriyetlerle ekonomik ve ticari ilişkilerin çerçevesi imzalanan anlaşmalarla büyük ölçüde tamamlanmış bulunmaktadır.

(48) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996, s. 4.

(49) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 13.

Türkiye'nin devlet geleneği, piyasa ekonomisi tecrübesi ve yetişmiş müteşebbis gücü bu cumhuriyetlerin kalkınmasında olumlu katkılar sağlayabilecek düzeyde bulunmaktadır. Bu açıdan, Türkiye ile Orta-Batı Asya Cumhuriyetleri arasında özellikle ticari alanda önemli bir işbirliğinin gerçekleşmesi, taraflar arasındaki ticaret hacminin büyük boyutlara ulaşabilmesi potansiyelinin mevcut olduğu görülmektedir. 1990'dan bu yana yaşanan süreç, ticari ilişkilerde bu potansiyelin karşılıklı olarak harekete geçirilebildiğinin ve bir ivmenin sağlanabildiğinin kanıtı olarak gösterilebilir.

Türk Eximbank'ın bölge ülkelerine yönelik programları mal kredisi ve proje kredisi olmak üzere iki türdedir.⁽⁵⁰⁾ Piyasa ekonomisine geçiş sürecine giren Orta-Batı Asya Cumhuriyetlerine Türk Eximbank Ülke Kredi ve Garanti Programları çerçevesinde 1992 yılından itibaren 1 milyar ABD Doları'nın üzerinde kredi tahsisi yapılmıştır. İlk aşamada, 1992-1995 yıllarında, mal kredisi ile bu ülkelerin başlangıçta acilen ihtiyaç duydukları gıda ürünleri, ilaç, tıbbi teçhizat, tekstil ürünleri, otomotiv ürünleri, makine-ekipman ve diğer sanayi ürünleri ihracatı finanse edilmiştir. 1995 yılının ikinci yarısından itibaren proje kredilerine önem verilmesi ile söz konusu ülkelerin ulusal kalkınmalarına destek verilmiştir. Türk Eximbank Ülke Proje Kredileri çerçevesinde, Türk firmalarınca bu ülkelerde gerçekleştirilen hotel inşaatı ve restorasyonu, ticaret merkezi, sağlık merkezi, sınai tesis (ekmek fabrikaları, elektrikli ev aletleri, konfeksiyon, şeker, tekstil ve otomotiv fabrikaları), telekomünikasyon ve enerji projelerine finansman desteği sağlamaktadır.⁽⁵¹⁾

(50) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 9, Yıl 1996, s. 3.

(51) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 13, 14.

Kurulduğu günden bu yana aşamalı olarak uygulamaya koyduğu kredi ve garanti programları ile ihracatın ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin gelişmesine katkıda bulunan Türk Eximbank, önümüzdeki yıllarda da ihracatçılarımızın ve yurtdışında faaliyet gösteren müteahhitlerimizin gereksinimlerini daha yakından izleyerek uzun vadeli ve belirli sistemler üzerine oturan kurumsallaşmış bir ihracat destek sisteminin oluşturulmasında daha aktif bir rol alma durumundadır.⁽⁵²⁾

2.2.3. Proje Değerlendirme ve İzleme

Türk müteahhit ve girişimlerin yurt dışında gerçekleştirilecek projeler için yurt dışındaki kuruluşlara kredi, sigorta, garanti şeklinde sağlanan proje finansmanına ilişkin olarak Eylül 1993'de başlayan proje değerlendirme faaliyetlerine 1996 yılında da devam edilmiştir. Bu değerlendirme faaliyetlerinde, projede kullanılacak makine donanım, mal, hizmet, hammadde ve işçilik gibi unsurlarda Türkiye katkısının yüksek olması, projenin finansman kaynakları içinde uluslararası finans kuruluşlarının da yer alması ve projenin kârlı ve açılan krediyi geri ödeyebilme gücüne sahip olması konularına özel önem verilmektedir.

1996 yılında Proje Değerlendirme Bölümü tarafından 46 proje ön incelemeye tabi tutulmuştur. Değerlendirme sonuçları uygun bulunan sekiz proje Yönetim Kurulu'na sunulmuş ve onaylanmıştır. Onaylanan projelerin toplam yatırım tutarı 565 milyon ABD Doları olup, yaratacakları Türkiye katkısının 384.9 milyon ABD Doları düzeyinde olması beklenmektedir.

⁽⁵²⁾ Yaman TÖRÜNER, "Dış Ticaretin Gelişmesinde Türk Eximbank'a Büyük Görevler Düşüyor", **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996, s. 3.

Sağlanan mali desteğin amacına uygun olarak kullanılması ve yatırımların planlanan süre içinde tamamlanarak kârlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerine özel önem verilmektedir. Bu amaçla Proje Değerlendirme Bölümü, finansman desteği sağlanan projelerin uygulama sürecinde yerinde izleme faaliyetlerini başlatmıştır.⁽⁵³⁾

2.2.4. İhracat Kredi Sigortası

Türk Eximbank'ın kuruluş amacına yönelik faaliyetlerinden birini de, İhracat Kredi Sigortası oluşturmaktadır. Türk Eximbank İhracat Kredi Sigortası programları ile ihracatçıların ihracat bedeli alacakları ticari ve politik risklere karşı güvence (teminat) altına alınmaktadır. İhracat Kredi Sigortası, ihracat yapılan ülkelerin ekonomik ve politik durumları ile buralardaki alıcılar hakkında bilgi toplayarak, bilinçli ve güvenli ticaret yapılmasına da imkan tanımaktadır.

2.2.4.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası

İhracatçılarımızın yeni pazarlara açılmalarının sağlanması ve mevcut pazarlardaki paylarının artırılmasının desteklenmesi amacıyla Türk Eximbank 1989 yılından itibaren Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programını uygulamaya koymuştur. Söz konusu program, yıllar itibariyle gelişerek, daha çok sayıda ihracatçımıza destek sağlar hale gelmiştir.⁽⁵⁴⁾

İhracatçıların kısa vadeli satışlarından doğan alacaklarının ticari ve politik risklere karşı teminat alındığı Kısa Vadeli İhracat Kredi

(53) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 15.

(54) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 6, Yıl 1996, s. 3.

Sigortası programı ile bir yıl içinde yapılan 360 güne kadar vadeli tüm sevkiyatlar sigortalanmaktadır.

Türk Eximbank yurtdışından sağladığı bilgiler doğrultusunda yaptığı değerlendirme sonucunda her bir alıcı firma ile ilgili olarak alıcı limiti tespit etmektedir. Sigorta kapsamında ödenecek tazminat tutarı alıcı limiti tutarı ile sınırlıdır. 1996 yılında 33.450 adet alıcı limiti tahsis edilmiştir. Bu çerçevede üstlenilen risk 1995 yılında 612 milyon ABD Doları iken 1996 yılında %97 artış sağlanarak 1207 milyon ABD Doları'na yükselmiştir.

150'den fazla ülkenin sigorta kapsamına alındığı Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası programı çerçevesinde 1996 yılında bir önceki yıla göre %70 artışla 3.5 milyar ABD Doları tutarında ihracat sigorta teminatı altına alınmıştır. Sigortalanan sevkiyat tutarının sektörel dağılımında deri ve tekstil sektörü, ülke gruplarına göre dağılımında da Avrupa Birliği ülkeleri ilk sırayı almaktadır.

Türk Eximbank'ın sigorta desteği altında, bankacılık sistemi kaynaklarının ihracatın finansmanına yönlendirilmesini sağlamak amacıyla Nisan 1996'da uygulamaya konulan Sevk Sonrası İhracat Alacaklarını İskonto programı çerçevesinde 1.5 milyon ABD Doları tutarında işlem kapsamıştır.⁽⁵⁵⁾

2.2.4.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası

İhracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak beş yıla kadar vadeli ödeme koşuluyla yapacakları sermaye malı ihracından doğan alacakları, ticari ve politik risklere karşı Spesifik İhracat Kredi Sigortası

⁽⁵⁵⁾ TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu, Ankara 1997, s. 16, 17.

programı ile teminat altına alınmaktadır.⁽⁵⁶⁾ Bu program ile motorlu taşıt araçları, tarım ve madencilik araçları, haberleşme araçları ve dayanıklı tüketim malları gibi sermaye ve yarı sermaye malı niteliğindeki ürünlerin ihracatı kapsamaktadır.⁽⁵⁷⁾

1996 yılında uygulamaya konulan Sevk Sonrası Politik Risk Sigortası programı ile ihracatçılarımızın politik riski yüksek ülkelere (Orta-Batı Asya Cumhuriyetleri gibi) yapacakları ihracatlarına ilişkin mal bedellerinin, sevk sonrası dönemde ortaya çıkacak politik risklere karşı sigorta teminatı altına alınması amaçlanmaktadır.

Program ile katma değer oranının en az %60 olduğu, Türk Eximbank'ca verilecek form çerçevesinde ve ilgili Sanayi ve Ticaret Odası tarafından hazırlanıp onaylanan ekspertiz raporu ile belgelenmiş olan motorlu taşıt araçları, haberleşme araçları gibi sermaye ve yarı sermaye malı niteliğinde olan malların ihracatı kapsamaktadır.⁽⁵⁸⁾ Bu çerçevede, 1996 yılında Ukrayna ve Özbekistan'a yönelik 15.4 milyon ABD Doları tutarında ihracat sigorta teminatı altına alınmıştır.⁽⁵⁹⁾

2.2.5. Enformasyon Faaliyetleri

Endüstri toplumundan enformasyon toplumuna geçtiğimiz son on yılda organize bilginin önemi artık kabul edilir düzeye gelmiştir. Bilgi çağını yaşadığımız günümüzde, zamanında doğru ve güncel bilgiye ulaşılabilirlik dış ticaret için büyük önem taşımaktadır.

(56) Kredi ve Sigorta Programları, a.g.e., s. 28.

(57) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 17.

(58) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 8, Yıl 1996, s. 5.

(59) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 17.

Firma enformasyonu, dış ticaretle işigal eden şirketlerin yanısıra özellikle İhracat Kredi Sigortası Kuruluşları için de büyük önem taşımaktadır. Söz konusu kuruluşlar, ihracatçıları ticari ve politik risklere karşı sigorta kapsamına alırken, alıcı firmanın riskini üstlenmekte, dolayısıyla alıcı firmalar hakkında enformasyona ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, İhracat Kredi Sigortası Kuruluşları için yeterli kapsamda, güvenilir ve hızlı enformasyon temini büyük önem taşımaktadır.

Türk Eximbank'da 1989 yılında uygulanmaya başlanan ihracat kredi sigortası işlemleri için gerekli olan alıcı firma enformasyonu, Enformasyon Müdürlüğü tarafından yurt dışındaki güvenilir enformasyon kuruluşları ile İhracat Sigorta Kuruluşları'ndan temin edilmektedir.⁽⁶⁰⁾ Enformasyon teminine hız kazandırılmasına yönelik olarak 1996 yılında Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'deki enformasyon kuruluşları ile on-line bağlantılar sağlanmıştır.⁽⁶¹⁾

Türk Eximbank, 1990 yılında yurt dışındaki İhracat Kredi Sigortası Kuruluşları Birliği Berne Union'un belirlediği alıcı firma raporları standartlarına uygun olarak Türk firmaları hakkında İhracat Destek Kuruluşları'na enformasyon sağlamaya başlamıştır. Böylelikle, firmalarımızın kredi değerliliğinin tesbitine ve nihai olarak Türkiye'nin kredibilitésinin yükseltilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Başta Almanya, Hollanda, Belçika olmak üzere çeşitli ülkelerdeki İhracat Kredi Sigortası Kuruluşları'na düzenli olarak Türk firmaları hakkında rapor sağlanmaktadır.⁽⁶²⁾

(60) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996, s. 3.

(61) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 21.

(62) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996, s. 3.

2.2.6. Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği

Türk Eximbank, ihracatçılarımıza ve müteşebbislerimize sağladığı desteği daha geniş boyutlara ulaştırmak amacıyla, uluslararası kuruluşlarla ve diğer ülkelerin ihracat kredi kurumları ile devamlı olarak işbirliği içinde bulunmaktadır.

1995 yılından bu yana Kanada'nın ihracat finansman kuruluşu olan Export Development Corporation (EDC) ile yürütülen temaslar neticesinde ortak bir çalışmanın kredi ile zenginleştirilmesi fikri oluşmuş ve T.C. Hazine Müsteşarlığı'nın garantörlüğü ile 18.12.1996 tarihinde imzalanan bir anlaşmayla 50 milyon ABD Doları tutarında orta vadeli bir kredi sağlanmıştır. EDC'den sağlanan 50 milyon ABD Doları tutarındaki kredi ile Türk Eximbank, uluslararası piyasalardan sağladığı döviz kaynaklarını çeşitlendirmektedir.⁽⁶³⁾

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Orta-Batı Asya Cumhuriyetlerine yönelik ihracat ve müteahhitlik hizmetlerini teşvik etmek amacıyla, Türk Eximbank ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) arasında 1995 yılında Londra'da imzalanan ve taraflar arasında bilgi değişimini (alışverişini) de içeren Finansman İşbirliği Anlaşması çerçevesinde 1996 yılında Özbekistan'da bir projenin ortaklaşa finansmanına başlanmıştır.⁽⁶⁴⁾

(63) **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 10, Yıl 1996, s. 12.

(64) **TÜRK EXİMBANK 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 20.

2.3. Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ.'nin 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının Analizi

2.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler

Devlet Yatırım Bankası'nın 1987'de işlerliğini kaybetmesi üzerine banka statü değişikliği ile Türk Eximbank şekline dönüştürülmüştür. Hukuken Ağustos 1987'de kurulan Banka, 1988'de faaliyetlerine başlamıştır. Türk Eximbank kurulduğu yıldan bugüne kadar ihracata destek vermektedir.

Bankanın aktif yapısı incelendiğinde, aktif yapı içinde önemli bir yer (pay) alan krediler 1989 yılında %66'lar seviyesinde iken, yıllar itibariyle bir artış trendi izlenmiş olup, 1994'de %79'lar, 1995'de %81'ler seviyesine ulaşmıştır. 1996 yılında ise aktifin %92'si verilen kredilerle bağlanmış olup, bankanın likiditesini olumlu yönde etkilemiştir. İkinci önemli paya sahip olan likit değerler kalemi ise 1989'lu yıllarda %20'ler seviyesinden kısmen düşerek, 1994 yılında %14, 1995 yılında %8 seviyelerine gerilemiştir. 1996 yılında ise aktifin sadece %2'si likit değerler kaleminde görülmüş olup, bankanın yeni kredi verebilecek likiditesi kalmamıştır.

Aktif kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 17'de verilmektedir.

Tablo 17: Yıllar İtibariyle Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
LİKİT DEĞERLER	592	19.10	550	12.75	1548	19.44	2130	16.97	4036	16.29	10411	14.39	12821	8.17	6203	2.24
Nakit Değerler	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0.40	0	0	0	0	0	0
Bankalar	550	17.75	543	12.59	1498	18.81	1679	13.38	3827	15.45	9394	12.98	12072	7.69	4584	1.66
Menkul Değer. Cüzd.	42	1.36	7	0.16	50	0.63	451	3.59	109	0.44	1017	1.41	749	0.48	1619	0.58
KREDİLER	2058	66.41	2891	67.01	5513	69.23	9295	74.06	18218	73.55	57529	79.50	128504	81.85	255343	92.23
TAKİP. ALACAK. (Net)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BAĞLI DEĞERLER (Net)	10	0.32	16	0.37	31	0.39	49	0.39	84	0.34	156	0.22	300	0.19	599	0.22
İştirakler	4	0.13	5	0.12	5	0.06	7	0.06	18	0.07	25	0.03	30	0.02	102	0.04
Sabit Kıymetler	6	0.19	11	0.25	26	0.33	42	0.33	66	0.27	131	0.18	270	0.17	497	0.18
DİĞER AKTİFLER	439	14.17	857	19.87	871	10.94	1077	8.58	2432	9.82	4271	5.90	15375	9.79	14707	5.31
TOPLAM	3099	100	4314	971	7963	100	12551	100	24770	100	72367	100	157000	100	276852	100
(*) Takip Krediler	5		47		129		186		394		694		606		791	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

2.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler

Bankanın bilanço verilerine göre özkaynak yapısı incelendiğinde, ödenmiş sermaye 1989'da 1991'li yıllara göre özkaynakların %8.7'i oluşturmuştur. Daha sonra yedek akçelerle özkaynağın güçlendiğini görmekteyiz. 1995 yılıyla birlikte ödenmiş sermayedeki artışla özvarlık güçlenmiş olup, yedek akçelerin özvarlıklardaki payı azalmıştır. 1996 yılında bir önceki yıla göre ödenmiş sermaye 6 kat, yedek akçeler 2 kat artmış olup, özvarlık aktif finansı %5 finanse eder duruma gelmiştir. Özkaynakların aktif finansmanı içindeki payı incelendiğinde 1989 ve 1990'da %10'ların üzerindeyken ilerleyen yıllarda %6.5, %2.2 ile aktifin çok az bir kısmını finanse eder duruma gelmiştir. Daha öncede belirttiğimiz gibi 1996 yılında aktifin %5'ler nisbetinde finanse ettiğimiz özkaynakların güçlendirilmesi gerektiği kanatındeyiz. Yıllar itibariyle zarar gözlenmemiş olup, kârlılık ise 1996 yılında tatmin edici özelliktedir. Özvarlıktaki yetersizlik sebebiyle aktifin büyük bir kısmı yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir. Yabancı kaynakların yapısı incelendiğinde ise alınan kredilerin 1993'e kadar kısmen azalarak geldiği, 1994 yılıyla birlikte düzenli bir şekilde arttığını görmekteyiz. Bunun karşılığında ise diğer pasifler kalemi 1993 yılına kadar aktifin %20'ler seviyesini finanse ederken, 1994 yılında %11, %20, %12 nisbetini finanse etmiştir.

Pasif kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 18'de verilmektedir.

Tablo 18: Yıllar İtibariyle Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
ÖZKAYNAKLAR	346	11.16	603	13.98	718	9.02	848	6.76	1053	4.25	1428	1.97	3301	2.10	14580	5.27
Ödenmiş Sermaye	269	8.68	500	11.59	556	6.98	576	4.59	576	2.33	663	0.92	2000	1.27	11937	4.31
Yedek Akçeler	72	2.32	95	2.20	148	1.86	242	1.93	415	1.68	632	0.87	1026	0.65	2113	0.76
Yeniden Değr. Fonu	5	0.16	8	0.19	14	0.18	30	0.24	62	0.25	133	0.18	275	0.18	530	0.19
Dönem Zararı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Geçmiş Yıl Zararı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YABANCI KAYNAKLAR	2727	88	3654	84.70	7141	89.68	11509	91.70	23465	94.73	70474	97.38	152477	97.12	253876	91.70
Alınan Krediler	1551	50.05	1334	30.92	3340	41.94	4802	38.26	10965	44.27	49022	67.74	105167	66.99	207784	75.05
Fonlar	0	0	0	0	100	1.26	870	6.93	2375	9.59	3885	5.37	1384	0.88	1487	0.54
Menkul Kıymetler	808	26.07	1060	24.57	1814	22.78	2901	23.11	4891	19.75	8937	12.35	13978	8.90	11245	4.06
Diğer Pasifler	368	11.87	1260	29.21	1887	23.70	2936	23.39	5234	21.13	8630	11.93	31948	20.35	33360	12.05
KÂR	26	0.84	57	1.32	104	1.31	194	1.55	252	1.02	465	0.64	1222	0.78	8396	3.03
TOPLAM	3099	100	4314	100	7963	100	12551	100	24770	100	72367	100	157000	100	276852	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

2.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler

İhracatı destekleyici kredi veren banka vermiş olduğu kredileri geriye dönüşünü gösteren rasyolardan Takipteki Krediler/Toplam Krediler 1989 yılında %2'sini gösterirken 1993 yılına kadar kısmen yükselmiş ve verilen kredilerin 1993 yılında ancak %2.2'si takipe düşmüştür. 1994 yılından itibaren düşüşe geçmiş, 1996 yılında toplam kredilerin ancak %3'ü takipe geçmiştir. Söz konusu rasyodan anlaşılacağı üzere bankanın kredi politikasında itinalı davranıldığı görülmekte olup, verilen kredilerin büyük bir bölümün geriye döndüğü ve takipe düşen krediler son derece düşük olduğu gözlenmektedir.

Aktif kalitesinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 19'da verilmektedir.

Tablo 19: Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Krediler/								
Toplam Aktifler	66.4	67.0	69.2	74.1	73.5	79.5	81.8	92.2
Takip. Krediler/								
Toplam Aktifler	0.16	1.09	1.62	1.48	1.59	0.96	0.39	0.29
Takip Krediler/								
Toplam Krediler	0.2	1.6	2.3	2.0	2.2	1.2	0.5	0.3

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

2.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler

Bankanın likiditesini gösteren rasyolar incelendiğinde, likit aktifler yabancı kaynakların 1989 yılında %21'ini karşılar boyutta iken bu oranın 1991 yılından sonra giderek azaldığı dikkati çekmektedir. Nitekim 1994 yılında %14.8, 1995 yılında %8.4 nisbetlerini karşılarken 1996 yılında likiditenin son derece düşmesi sebebiyle %2.4 nisbetini karşılar duruma gelmiştir.

Likidite oranlarının yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tblo 20'de verilmektedir.

Tablo 20: Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Likit Aktifler/								
Yb. Kaynaklar	21.7	15.1	21.7	18.5	17.2	14.8	8.4	2.4
Likit Aktifler/								
Toplam Aktifler	19.1	12.7	19.4	17.0	16.3	14.4	8.2	2.2

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

2.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler

Bankanın gelir tablosu incelendiğinde, faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisinde büyük bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Nitekim 1989 yılında bahsi geçen gelirler %84.4 seviyesinde tesbit edilmiştir. Yıllar itibariyle kısmen belirttiğimiz gelirlerde azalma görülmüş olup, 1992 yılında %71.2 seviyesine gerilemiştir. Ancak yine de faiz gelirleri önemli

bir yer almıştır. 1993 yılında %78.4, 1994 yılında %68.8 seviyesinde tesbit edilen faiz gelirleri 1995 yılında en düşük nisbette belirlenmiştir. Faiz gelirlerin aksine kambiyo gelirlerinde ise 1992 yılına kadar bir artış tesbit edilmiştir. 1989 yılında %4.1 olan kambiyo gelirleri 1992 yılına %24.5 seviyesine ilerlemiştir. 1994 yılından itibaren kambiyo gelirleri artış göstermiş olup, toplam gelirler içerisinde önemli bir pay almış olup, 1995 yılında %37, 1996 yılında %35.4 seviyesinde tesbit edilmiştir.

Bankanın toplam giderleri içerisinde faiz giderleri 1989 yılında %64.9'luk kısmını oluştururken, ilgili oran 1994 yılına kadar %35.3'ler seviyesine gerilemiştir. 1994 yılından itibaren faiz gelirlerinde artış başlamış olup, 1995 yılında %43.8, 1996 yılında ise %46.8 seviyesine ilerlemiştir. Faiz giderleri dışında önemli bir gider kalemini de faaliyet giderleri oluşturmuş olup, 1989 yılında %30.5 nisbetinde olan faaliyet giderleri 1990 yılında %44.2'ye yükselmiştir. Bu yıldan itibaren faaliyet giderleri azalarak sürmüştür olup, 1994 yılında %7.5 seviyesine kadar düşmüştür. Söz konusu gider 1995 yılında %29.2 seviyesinde tesbit edilerek 1996 yılında %8.1 seviyesine gerilemiştir.

Gelir ve giderlerin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 21 ve 22'de verilmektedir.

Tablo 21: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Gelirleri	602	84.4	859	81.1	1501	79.7	2296	71.2	4198	78.4	9400	68.8	14129	59.8	25879	61.3
Komisyon Gelirleri	9	1.3	11	1.0	85	4.5	33	1.0	62	1.2	251	1.8	180	0.8	516	1.2
Kambiyo Gelirleri	29	4.1	40	3.8	252	13.4	791	24.5	736	13.7	3543	25.9	8734	37.0	14941	35.4
Sermaye Piyasası Gelirleri	38	5.3	9	0.8	6	0.3	25	0.8	17	0.3	74	0.5	70	0.3	24	0.1
Diğer Faiz Dışı Gelirler	35	4.9	140	13.2	40	2.1	80	2.5	340	6.4	394	2.9	514	2.2	842	2.0
TOPLAM	713	100	1059	100	1884	100	3225	100	5353	100	13662	100	23627	100	42202	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

Tablo 22: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Giderleri	377	64.9	513	51.2	772	43.4	911	30.1	1691	33.2	4654	35.3	9824	43.8	15829	46.8
Komisyon Giderleri	4	0.7	2	0.2	15	0.8	8	0.3	54	1.1	60	0.5	151	0.7	113	0.3
Kambiyo Giderleri	23	4.0	44	4.4	301	16.9	960	31.7	1890	37.1	7496	56.8	5892	26.3	15142	44.8
Sermaye Piyasası Gid.	0	0	0	0	0	0	2	0.1	31	0.6	1	0	0	0	0	0
Faaliyet Giderleri	177	30.5	443	44.2	692	38.9	1150	37.9	1432	28.1	984	7.5	6538	29.2	2722	8.1
TOPLAM	581	100	1002	100	1780	100	3031	100	5098	100	13195	100	22405	100	33806	100
Kâr veya Zarar	134		57		104		194		252		465		1222		8396	
Vergi Karşılığı	108		0		0		0		0		0		0		0	
Net Kâr veya Zarar	26		57		104		194		252		465		1222		8396	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

3. İLLER BANKASINDA PERFORMANS DÜZEYİ

3.1. Kuruluşun Tarihçesi ve Gelişimi

İller Bankasının belediyeler ve özel idarelerle köylerimizin kalkınmasında ve bunların imarı konusundaki önemli rolünü belirtebilmek için, İller Bankasının kuruluşundaki amaçları ve gelinen aşamaları bu kuruluşun ilk şekli olarak isimlendirebileceğimiz Belediyeler Bankası ve onun belediyelere sağlamış bulunduğu hizmetleri gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Savaşlardan harap hale gelmiş ülkemizin hızlı ve geniş kapsamda imara ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu imar faaliyetlerinin başarılmasında halkımıza hizmet götürmeyi amaçlayan Belediyelerimize de büyük görevler düşmekteydi.

Halkın yerel ihtiyaçlarını teşkil eden bu hizmetlerin merkezi hükümet tarafından tam olarak realize edilmesi kolay değildi. Özellikle mali imkanları çok kısıtlı olan merkezi hükümetten ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmayı hızla gerçekleştirmesi için mali kaynak tahsis etmesi beklenemezdi. Bunun yanısıra; kısa bir sürede rahat ve zengin ülkeler seviyesine gelerek, uygar toplumla yarışmayı amaçlayan genç Cumhuriyetin en basit ihtiyaçlarını teşkil eden yerel altyapı hizmetlerinin de uzun süre beklemeye tahammülü yoktu.

İşte bu gerçekler gözönüne alınarak, Belediyelerin imkanlarıyla yurdun genel kalkınmasına paralel olarak sorunların yerinde çözümlenmesi kararlaştırılmış olup,⁽⁶⁵⁾ 11 Haziran 1933'de 2301 Sayılı Kanunla Belediyelerin alt yapı projelerinin finansmanı sağlamak ve

⁽⁶⁵⁾ **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993)**, İller Bankası Yayını, 1993, s. 1.

mali kaynaklardan yoksun belediyelere gerekli kredilerin temini amacıyla 15 milyon TL. sermaye ile "Belediyeler Bankası" adı altında özel amaçlı bir ihtisas bankası kurulmuştur.⁽⁶⁶⁾

Belediyeler Bankası gerek sermayesi gerekse 2301 Sayılı Kanunun kendisine çizmiş olduğu faaliyet sınırları bakımından bugünkü İller Bankasının sermaye ve faaliyetine nisbetle çok dar pozisyonda olmasına rağmen Belediyelerimizin esaslı imar işlerinde büyük yardımlarda bulunmuştur. En modern tesisler için uzun vadeli ve imkan nisbetinde düşük faizli kredilerle gerek belde halkının ihtiyaçlarına, gerekse yurdun genel bayındırlığına büyük hizmetlerde bulunmuştur.⁽⁶⁷⁾

Belediyeler Bankasının kuruluş kanunu uyarınca yalnız belediyelere dönük faaliyetlerde bulunması, kuruluş sermayesinin, hızlı nüfus artışı ve şehirleşmeye paralel olarak artan kredi ihtiyacını karşılayamaması ayrıca, mali kaynağa ve teknik yardıma muhtaç İl Özel İdareleri ile Köylerin bu yardımların dışında bırakılmış olması ve faaliyet sahasının daha genişletilmesi gibi hususlar gözönünde bulundurularak, Belediyeler Bankasının değişik bir bünyeye sahip kılınması düşünülmüş ve bu düşünceyle Belediyeler Bankasının, "Mahalli İdareler İmar Bankası"na dönüştürülmesi için 29.7.1944 tarihinde TBMM'ne sunulan kanun tasarısı hazırlanmıştır.⁽⁶⁸⁾ 13 Haziran 1945 tarihinde 4759 Sayılı Kanunla Banka'nın adı İller Bankası olarak değiştirilmiş ve faaliyet alanı belediyelerin yanısıra il özel ve köy idareleri ile bu idarelere bağlı kurumların bayındırlık işlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş ve mali olanakları artırılmıştır.⁽⁶⁹⁾

(66) ŞAHİNKAYA, **Kalkınma...**, s. 43.

(67) Nuri TORTOP, **Mahalli İdareler**, Ankara 1988, s. 291.

(68) **Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı**, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara 1993, s. 305.

(69) ŞAHİNKAYA, **Kalkınma...**, s. 43.

İller Bankası 100 milyon TL. sermaye ile Türkiye'nin ihtiyaç ve şartlarından kaynaklanan niteliğe sahip dünyada benzeri olmayan, bütün işlemlerinde 4759 Sayılı Kanuna ve özel hukuk hükümlerine bağlı, tüzel kişiliğe sahip Mahalli İdarelerin Kalkınma ve Yatırım Bankasıdır.⁽⁷⁰⁾

3.2. Bankanın Faaliyet Konuları

1945 yılından başlayarak Belediyeler Bankasından devraldığı personel, mevduat, borç ve alacaklar ile Belediyelerin imarı hususunda her yıl giderek artan bir hızla çalışmayı amaç edinen İller Bankası, hizmet zincirine öncelikle belediyelerin harita, imar planı, içmesuyu ve elektrik işlerini ele alarak başlamış daha sonra Yerel Yönetimlerin (Belediyeler, İl Özel İdareleri ve Köyler) ihtiyaçları olan belediye binaları ve topluma hizmet götürecektir diğer sosyal tesisleri yapma faaliyetlerini sürdürmüştür.

3.2.1. Harita İşleri

İller Bankasının ana görevi, ortağı bulunduğu il özel idareleri, belediyeler ve köy idarelerinin yapacakları mahalli kamu hizmetleriyle ilgili tesisler, yapılar ve diğer işlerin yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlamak, bu idare ve bunlara bağlı kurumların talepleri üzerine bunların harita, plan, proje etüdüleri tesis ve yapılarının yıllık yatırım programları içinde yapılmasını ve yaptırılmasını sağlamaktır. Bu ana görevi gerçekleştirirken de banka, belediyelere para ve hizmet yardımında bulunmaktadır.⁽⁷¹⁾

(70) **İller Bankası 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 7.

(71) TORTOP, a.g.e., s. 302.

Bu görevinden dolayı İller Bankası bir kalkınma bankasından çok, yerel yönetimleri finanse eden özel bir ihtisas bankası niteliğini de taşımaktadır.⁽⁷²⁾

Belediyelerin harita isteği üzerine haritası yapılacak sahanın etüdü için Harita Mühendisi, Jeoloji Mühendisi ve Şehir Plancısından oluşan imar komisyonu teşkil edilir. Bu komisyona Belediyelerden de yetkili elemanların katılması ile mahallinde haritası yapılacak sahanın hudutları belirlenir ve durumu bir kroki ile tutanağa bağlarlar. Kroki üzerindeki meskûn ve gayri meskûn sahalarının miktarına göre o yılın rayiç birim fiyatları üzerinden keşif hesapları yapılır ve iş yıllık programa alınır. Program Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nce tasdik edildikten sonra ihale suretiyle yüklenicilere veya İller Bankası tarafından emanet suretiyle yapılır.⁽⁷³⁾

3.2.2. İmar Planlama İşleri

İmar planlarının, imar faaliyetleri kapsamına giren tüm kentsel altyapı ve kimi sosyal donatım tesislerini (eğitim, sağlık tesisleri, resmi kurumlar, parklar vb.) de içeren ve programlayan birer yasal belge olduğu gerçeğinden hareketle, Bankanın görev üstlendiği tüm kentsel hizmetlerden imar planlarının yönlendirici ve programlayıcı temel rolü ortaya çıkmaktadır.⁽⁷⁴⁾

Bankanın Kuruluş Kanununun ilk maddesinde İller Bankasının öncelikle İl Özel İdareleriyle, Belediye ve Köy İdarelerinin "İMAR" işlerini çözmek amacıyla kurulduğu belirtilmektedir.⁽⁷⁵⁾

(72) ÇEKİNMEZ, a.g.e., s. 74.

(73) Süheyl TEKELİ, İller Bankası'nın Belediyelerle Teknik Konulardaki İlişkileri ve Belediyelere Yardımları, İller Bankası Konferans Notu, Ankara 1996, s. 3.

(74) **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993)**, İller Bankası Yayını, 1993, s.56.

(75) **İller Bankası 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 5.

3.2.3. İçmesuyu İşleri

İçmesuyunun bulunarak, kurulacak tesisler vasıtasıyla ve fenni hale getirilerek, vatandaşın hizmetine sunulmasının önemi açıktır. Bu sektördeki çalışmalar etüd-proje, inşaat ve arıtma tesisleri yapımını kapsamaktadır. İller Bankası bünyesinde 1962 yılında kurulmuş bulunan laboratuvarında çok geniş kapsamlı bulunan suyun bakteriyolojik, fiziksel ve kimyasal analizler yapılmaktadır.

Belediyelerin içmesuyu işlerinin Banka tarafından ele alınması hususundaki başvurusu ile o Belediyenin etüd ve projesi ele alınmaktadır. İlk etüdlere yerinde ilgili Bankanın Bölge Müdürlüğüne yapılmaktadır. Etüdlere öncelikle kaynak suları ve şehir deposuna getirilecek sular araştırılır. İcabında keson kuyu, derin kuyu yerleri araştırılır. Bu imkanlardan hiçbiri sağlanamıyorsa, yüzeysel sulardan arıtma yolu ile yararlanma yoluna gidilir. Alınacak suyun miktarına göre, bağlama, gölet gibi tesisler gerekebilir.⁽⁷⁶⁾

3.2.4. Kanalizasyon İşleri

İller Bankası 1949 yılından sonra Belediyelerin kanalizasyon konusunu ele almış ve özellikle proje çalışmalarında bulunmuştur. Ancak, 1956 yılında şehir ve kasabalarımıza getirilen içme sularının projelendirme esaslarından nüfus başına öngörülen su miktarının az olduğu artırılması gerektiği kararına varılmış ve yeni bir içmesuyu proje yönetmeliği hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Proje esaslarındaki bu önemli değişiklik, yapılmış kanalizasyon projelerini de kullanılmaz duruma getirmiştir. İçmesuyu tesislerinin ele alınma esaslarında yapılan değişikliklere paralel olarak, kanalizasyon projelerinin

⁽⁷⁶⁾ TEKELİ, a.g.e., s. 5.

hazırlama esaslarını belirten 1957'de yeni bir kanalizasyon yönetmeliği yapılmıştır.⁽⁷⁷⁾

İller Bankasının 1968 yılından sonra ki kanalizasyon çalışmaları, teknik hususlarla ilgili yenileme çalışmalarını da içine almış ve yeni uygulamaların belirli bir düzeye yükselmesi amaç edinilmiştir.

Çevreye değer verilmesi ve bu konuda yeni mevzuat ve yapılaşmaya gidilmesi bankanın kanalizasyon yatırımlarını etkilemiş ve 1980 yılından itibaren arıtma tesisleri ile derin deniz deşarjı tesislerinin yapımı gündeme gelmiştir. Bankaca 1980'li yılların ilk yarısında arıtma konusunda teknik hazırlıklar sürdürülmüş, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren arıtma tesisi inşalarına ağırlık verilerek bugün en komplike düzeyde arıtma tesislerinin Türk mühendislerince inşa edilerek hizmete sunulması aşamasına ulaşılmıştır.⁽⁷⁸⁾

3.2.5. Yapı İşleri

Ortak İdarelerin (Belediye ve İl Özel İdareleri) Yapı İşleri Sektörü kapsamına giren hotel, lokanta, kaplıca, hamam, hal, açıkpazar, işhanı, otopark, belediye binası, soğukhava deposu, peyzaj düzenlemesi vs. gibi çeşitli yapı tesisleri ile Bankanın kendi hizmet binası, sosyal tesis ve lojmanlarının proje ve inşaatlarının yapımı ve onarımları İller Bankası'nın Yapı sektöründeki çalışma konusunu teşkil etmektedir. Yapı işlerine ait olan bu tesisler Banka programında turizm, imalat sanayi ve Belediye hizmetleri sektörleri adı altında 3 ana grupta toplanmaktadır.⁽⁷⁹⁾

⁽⁷⁷⁾ Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, a.g.e., s. 338.

⁽⁷⁸⁾ Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993), İller Bankası Yayını, 1993, s.96.

⁽⁷⁹⁾ Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993), İller Bankası Yayını, 1993, s.132.

Turizm sektörü hotel, kaplıca, gazino, plaj vb. tesisleri kapsamaktadır. Turizmin önem kazandığı bölgelerdeki turistik nitelikte olan tesisler yanında geri kalmış bölgelerdeki sosyal ihtiyaçları karşılamak üzere kapasite ve konfor bakımından daha basit nitelikte hotel ve gazino gibi tesisler de ele alınarak ihtiyaçların karşılanmasına çalışılmaktadır.

İmalat sanayi sektöründe soğukhava deposu, mezbaha, fırın ve menba suyu şişeleme tesislerini kapsamaktadır. Mezbaha ve su deposu tesisleri, belediye gelirlerine, yurt ekonomisine ve sağlık şartlarının iyileştirilmesine büyük katkısı olan tesisler olup, Banka tarafından önemle üzerinde durulmaktadır.

Belediye hizmetleri sektörü ise hal, açıkpazar tesisleri ile belediye hizmet binaları, otogar, hamam, peyzaj düzenlemesi gibi tesisleri kapsamaktadır.⁽⁸⁰⁾

3.2.6. Araştırma-Planlama ve Koordinasyon Faaliyetleri

İller Bankası Genel Müdürlüğünün bütün faaliyet konularına ait istatistik bilgi derleme ve etüd, araştırma, planlama ve izleme ile koordinasyon fonksiyonlarının icrasında merkezi birim olarak genel mahiyette "Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı" yetkilidir.⁽⁸¹⁾

⁽⁸⁰⁾ TEKELİ, a.g.e., s. 8.

⁽⁸¹⁾ **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993)**, İller Bankası Yayını, 1993, s.158.

3.2.7. Bankacılık ve Sigortacılık İşlemleri

İller Bankası, Kalkınma ve Yatırım Bankası (KYB) statüsünde işlemlerini sürdürmekte olup, Belediye hizmetleri dışında, 4759 Sayılı Kuruluş Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak hazırlanan "İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliği" ve 3182 Sayılı Bankalar Kanunu değiştiren 538 Sayılı KHK ile değişik 94. maddesi çerçevesinde bankacılık işlemleri de yapmaktadır. Yani ortak idarelere orta ve uzun vadeli kredi açmakta ve ticari kredili müşterilerine, bankalara teminat mektubu kredisi kullandırılmakta ve belediyeler lehine kefalet mektupları tanzim etmekte ve yine anılan madde doğrultusunda mevduat kabul etmemektedir.⁽⁸²⁾

Diğer taraftan bankanın iştiraki bulunan Güven Sigorta TAŞ. Acentası sıfatıyla yerel yönetimlerin (belediyelerin), diğer şahıs ve firmaların tesis, araç, malzeme ve binalarının sigorta işlemlerini de yapmaktadır.⁽⁸³⁾

3.2.8. Malzeme İşleri

Bankanın yıllık programa göre ele alınan harita, imar planı, elektrik, içmesuyu, kanalizasyon, yapı tesisleri ile sondaj hizmetlerinin ortak idarelerin, ortak idarelere bağlı kurum ve kuruluşlarla bunlar arasında kurulacak birliklerin, kamu kuruluşlarının, ülke ekonomisinde önemi bulunan endüstri ve turizm teşebbüslerinin, banka ve teşebbüslerine ait hizmetlerin yürütülmesindeki ana unsurlardan biri

(82) **İller Bankası 1996 Faaliyet Raporu**, Ankara 1997, s. 51

(83) **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993)**, İller Bankası Yayını, 1993, s.40.

de bu işler için gerekli malzeme, makine, alet ve malzemelerinin sağlanmasıdır.

Bankanın kurulduğu yıllarda bu araç ve malzemelerin yüklenicilerce temin edilmesi yolu seçilmiştir. Ancak, gün geçtikçe artan iş hacmi iç ve dış ticaret ile gümrük rejimindeki hızlı değişikliklerin doğurduğu zorluklar, büyük alımlarda ortak idarelerin mali kapasiteleri, yüklenicilerin sermaye yetersizliği, malzemenin daha iyi nitelikte, daha çabuk ve ucuza sağlanması gözönünde tutularak, alımların banka eli ile yapılmasında yarar görülmüştür.⁽⁸⁴⁾

Yukarıdaki nedenlerle bankaca yapılacak tüm işlere ait ana malzemenin alınması, depolanması, korunması, bakımı ile ortak idare ve kurumlara tahsis ve tesliminin bankaca yapılması yoluna gidilmiştir.

Yatırımları aksatmadan yürütmek ve süreklilik sağlamak, tesisleri programlanan süre içinde hizmete açmak amacıyla, ana malzemedan belirli miktarda stok yapılmasında yarar görülmüş ve bu amaçla iç ve dış piyasadan minimum stok düzeyinde malzemenin satın alınarak elde bulundurulmasının sağlanması için İstanbul Kartal/Maltepe'de açık ve kapalı depo tesis edilmiştir. Ayrıca malzeme maliyetlerinin asgariye indirilmesi bakımından satın alınan malzemenin firma garantisinde fabrika sahasında korunarak ihtiyaç duyulan tesislere buradan sevk edilmesi yoluna gidilmiştir.⁽⁸⁵⁾

(84) **Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı**, a.g.e., s. 345.

(85) **Kuruluşundan Bugüne İller Bankası (1933-1993)**, İller Bankası Yayını, 1993, s.130.

3.3. İller Bankasının 1989-1996 Dönemi Mali Tablolarının Analizi

3.3.1. Aktiflerin (Varlıkların) Yapısındaki Gelişmeler

1933 yılında “Belediyeler Bankası” adı altında kurulan banka, 1945 yılında “İller Bankası” adını almıştır. Banka, esas olarak yerel yönetimlerin finansmanını sağlamaktadır.

Bankanın bilanço verilerine göre aktif toplamı 1989 yılında 1.9 trilyon TL. iken düzenli bir artış göstererek 1996 yılında 73.6 trilyon TL.'ye yaklaşmıştır. Aktif yapı içinde likit değerler 1989 yılında %7 nisbetinde iken düzenli bir artışla 1992'de %16'lar seviyesine yükselmiştir. 1993 yılında kısmen düşüşle %12'ler seviyesine düşerek 1994 yılında %17 ile birlikte gözlenen artış trendi ile 1996 yılında %26'lar nisbetine ilerlemiştir. Likit değerler içerisinde bankalarda bulunan mevduatlar önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. Buna karşılık kredilerde 1989'da verilen krediler toplam aktifin %82'sini teşkil etmiş olup, 1992 yılına kadar aktif yapı içindeki payı azalmış, %77.8 seviyesine düşmüştür. Son üç yılda da krediler aktifin sırasıyla %73.3, %63, %67 nisbetini teşkil etmiştir.

Aktif kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 23'te verilmektedir.

Tablo 23: Yıllar İtibariyle Aktif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
LİKİT DEĞERLER	140	7.23	434	14.12	848	16.30	1282	16.44	1855	12.85	3858	17.11	10731	27.96	19448	26.41
Nakit Değerler	1	0.05	3	0.10	3	0.06	1	0.01	3	0.02	6	0.03	3	0.01	6	0.01
Bankalar	139	7.18	431	14.03	845	16.24	1281	16.43	852	5.90	3852	17.08	10728	27.95	19442	26.40
Menkul Değer. Cüzd.	0	0	0	0	0	0	0	0	1000	6.93	0	0	0	0	0	0
KREDİLER	1593	82.28	2464	80.18	4069	78.19	6071	77.87	11691	80.98	16529	73.31	24188	63.02	49473	67.18
TAKİP. ALACAK. (Net)	0	0	0	0	3	0.06	5	0.06	0	0	0	0	0	0	0	0
BAĞLI DEĞERLER (Net)	54	2.79	85	2.77	135	2.59	214	2.74	360	2.49	734	3.26	1472	3.84	2543	3.45
İştirakler	4	0.21	6	0.20	12	0.23	15	0.19	23	0.16	40	0.18	52	0.14	94	0.13
Sabit Kıymetler	50	2.58	79	2.57	123	2.36	199	2.55	337	2.33	694	3.08	1420	3.70	2449	3.33
DİĞER AKTİFLER	149	7.70	90	2.93	149	2.86	224	2.87	531	3.68	1426	6.32	1992	5.19	2174	2.95
TOPLAM	1936	100	3073	100	5204	100	7796	100	14437	100	22547	100	38383	100	73638	100
(*) Takip Krediler	0		0		3		6		0		0		0		0	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

3.3.2. Pasiflerin (Kaynakların) Yapısındaki Gelişmeler

Özkaynakların yapısı incelendiğinde 1989 yılında ödenmiş sermaye özkaynaklar içerisinde önemli bir pay almış ve %81.4'lük bir kısmını oluşturmuştur. Yıllar itibariyle bilanço 1994 yılına kadar ödenmiş sermaye özkaynaklar içerisindeki büyük payını muhafaza etmiştir. 1995 yılında bankanın kâra geçmesi sebebiyle ödenmiş sermaye toplam özkaynakların %62.9 seviyesine gerilemiştir. Söz konusu yılda dönem kârı ise özvarlık içerisinde %23.1'lik bir pay almıştır. 1996 yılı özvarlığı, incelendiğinde ise bankanın dönemini çok iyi bir kârla kapatması neticesinde dönem kârı özvarlığın %35.8'lik seviyesini oluşturmuş olup, ödenmiş sermayede toplam özkaynakların %51.8'lik seviyesini oluşturmuştur. Son iki yılda dönem kârındaki artışın olumlu etkisiyle özvarlık yapısını güçlendirdiği görülmektedir.

Yabancı kaynakların yapısı incelendiğinde alınan krediler 1989 yılında %19'luk bir pay alırken, bu oran 1991 yılında %16'a kadar düşmüştür. Alınan kredilerde 1992 yılıyla birlikte bir artış göstermiş, 1993 yılında %26.6 seviyesine yükselmiştir. 1994 yılıyla birlikte alınan kredilerin yabancı kaynaklar içerisindeki payı azalmıştır. Sırasıyla %19, %7'ler nisbetine gerilemiştir. Alınan kredilerin düşük seviyede olduğu dikkati çekmekte olup, bankanın devlet desteğiyle finanse edildiği görülmektedir. Nitekim fonlar yabancı kaynakların 1989'da %41, 1990'da %64, 1991'de %43'ünü teşkil etmiş olup, daha sonraki yıllarda toplam yabancı kaynakların yıllar itibariyle sırasıyla %63, %55, %56'sını diğer pasifler kalemi oluşturmuştur. Bu kalem 1995 yılında %67, 1996 yılında %60 nisbetinde oluşturmuştur.

Pasif kalemlerinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 24'de verilmektedir.

Tablo 24: Yıllar İtibariyle Pasif Kalemlerin Dağılımı (%)

(Milyar TL.)

YILLAR	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
ÖZKAYNAKLAR	275	14.20	433	14.09	630	12.11	1160	14.88	2384	16.51	3853	17.09	70.34	18.33	12720	17.27
Ödenmiş Sermaye	236	12.19	370	12.04	531	10.20	986	12.65	2104	14.57	3243	14.38	5751	14.98	10263	13.94
Yedek Akçeler	15	0.77	19	0.62	23	0.44	36	0.46	37	0.26	60	0.27	143	0.37	460	0.62
Yeniden Değr. Fonu	24	1.24	44	1.43	76	1.46	138	1.77	243	1.68	550	2.44	1140	2.97	1997	2.71
Dönem Zararı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Geçmiş Yıl Zararı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
YABANCI KAYNAKLAR	1646	85.02	2615	85.10	4535	87.14	6625	84.98	11903	82.45	18139	80.45	29239	76.18	53820	73.09
Alman Krediler	378	19.52	544	17.70	835	16.05	1660	21.29	3843	26.62	4378	19.42	3018	7.86	5359	7.28
Fonlar	808	41.74	1974	64.24	2252	43.27	36	0.46	0	0	0	0	436	1.14	3969	5.39
Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1000	4.44	0	0	0	0
Diğer Pasifler	460	23.76	97	3.16	1448	27.82	4929	63.22	8060	55.83	12761	56.60	25785	67.18	44492	60.42
KÂR	15	0.77	25	0.81	39	0.75	11	0.14	150	1.04	555	2.46	2110	5.50	7098	9.64
TOPLAM	1936	100	3073	100	5204	100	7796	100	14437	100	22547	100	38383	100	73638	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

3.3.3. Aktif Kalitesindeki Gelişmeler

Bankanın vermiş olduğu kredilerin tamamı geriye dönmüş olup, 1991 ve 1992 yılların haricinde takipteki krediler görülmemiştir. Banka aktif finansmanında yabancı kaynak kullanım nisbeti 1989 ve 1993 yılları arasında %85'ler seviyesinde iken reel anlamda alınan kredilerdeki azalmayla birlikte 1994 yılından itibaren bir nisbet azalmış ve 1996 yılında %73'ler seviyesine düşmüştür.

Aktif kalitesinin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 25'de verilmektedir.

Tablo 25: Yıllar İtibariyle Aktif Kalitesinin Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Krediler/								
Toplam Aktifler	82.3	80.2	78.2	77.9	81.0	73.3	63.0	67.2
Takip. Krediler/								
Toplam Aktifler	0.00	0.00	0.06	0.08	0.00	0.00	0.00	0.00
Takip Krediler/								
Toplam Krediler	0.00	0.00	0.07	0.10	0.00	0.00	0.00	0.00

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

3.3.4. Likiditesindeki Gelişmeler

Likit aktifler yabancı kaynakların 1989 yılında %8.5'ini karşılarken likit değerlerdeki olumlu gelişmeyle birlikte ve özkaynaklardaki artışın büyük ölçüde likit değerlerde kullanılmasıyla birlikte karşılama gücü

yıllar itibariyle olumlu gelişme göstermiştir. 1996 yılında yabancı kaynakların %36'sını karşılar hale gelmiştir. Bu orandan anlaşılacağı üzere banka yabancı kaynakların geri ödemede zorluk çekmeyeceğini göstermektedir.

Likidite oranlarının yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 26'da verilmektedir.

Tablo 26: Yıllar İtibariyle Likidite Oranlarının Dağılımı (%)

	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>
Likit Aktifler/								
Yb. Kaynaklar	8.5	16.6	18.7	19.3	15.6	21.3	36.7	36.1
Likit Aktifler/								
Toplam Aktifler	7.2	14.1	16.3	16.4	12.8	17.1	28.0	26.4

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

3.3.5. Gelir ve Giderlerin Yapısındaki Gelişmeler

Bankanın yıllar itibariyle gelirlerin büyük bir kısmını faiz gelirleri oluşturmuştur. 1989 yılında faiz gelirlerinin toplam gelirlerin %72'lik kısmını oluştururken, yıllar itibariyle kısmen artış gösterip, 1994 yılında %89.8'lik kısmını oluşturmuştur. 1994 yılında faiz gelirleri toplam gelirlerin yıllar içerisindeki en büyük kısmını oluşturmuş olup, bu yıldan sonra ise kısmen azalma göstermiştir. 1996 yılında %84.3'lük kısmını teşkil etmiştir.

Yıllar itibariyle faiz giderlerinin toplam giderlere oranı düşerek 1994 yılında %23.7'lik seviyeye ulaşmıştır. Bu yıldan sonra faaliyet

giderlerinde tekrardan artış başlamış olup, 1995 yılında %46.3, 1996 yılında %60.8'lik kısma ulaşmıştır. Faaliyet giderleri ise 1989 yılından itibaren 1989 (%2.9) artmaya başlamış olup, 1994 yılına kadar artış göstermiş olup, ilgili yılda %75.7'lik bir nisbete ulaşmıştır. Faiz giderleri 1994 yılından itibaren azalmaya başlamış olup, 1995 yılında %53.1, 1996 yılında %38.2'lik seviyeye tesbit edilmiştir.

Gelirlerin ve giderlerin yıllar itibariyle gelişimi (dağılımları) Tablo 27 ve 28'de verilmektedir.

Tablo 27: Yıllar İtibariyle Gelirlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Gelirleri	67	72.0	198	83.2	373	85.6	743	80.3	2179	87.9	6335	89.8	7972	87.4	16537	84.3
Komisyon Gelirleri	2	2.2	2	0.8	6	1.4	28	3.0	59	2.4	140	2.0	181	2.0	191	1.0
Kambiyo Gelirleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0.1	0	0	0	0
Sermaye Piyasası Gelirleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Faiz Dışı Gelirleri	24	25.8	38	16.0	57	13.1	154	16.6	242	9.8	575	8.2	969	10.6	2889	14.7
TOPLAM	93	100	238	100	436	100	925	100	2480	100	7054	100	9122	100	19617	100

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

Tablo 28: Yıllar İtibariyle Giderlerin Yapısı (%)

(Milyar TL.)

	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995	%	1996	%
Faiz Giderleri	2	2.9	65	34.4	119	33.7	505	55.9	1366	63.0	4465	75.7	2747	53.1	2557	38.2
Komisyon Giderleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	7	0.1	13	0.2
Kambiyo Giderleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	38	0.6	25	0.5	50	0.7
Sermaye Piyasası Gid.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Faaliyet Giderleri	66	97.1	124	65.6	234	66.3	399	44.1	802	37.0	1396	23.7	2392	46.3	4065	60.8
TOPLAM	68	100	189	100	353	100	904	100	2168	100	5900	100	5171	100	6685	100
Kâr veya Zarar	25		49		83		21		312		1154		3951		12932	
Vergi Karşılığı	10		23		45		11		162		600		1841		5834	
Net Kâr veya Zarar	15		26		38		10		150		554		2110		7098	

Kaynak: Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202, Ankara 1997.

SONUÇ

Kalkınma bankalarının büyük bir kısmı II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı ekonomik çöküntüyü gidermek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla ihtisas bankaları şeklinde kurulmuşlar ve özellikle hızlı bir biçimde kalkınma ihtiyacını hisseden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan finansal kuruluşlardır. Bununla beraber 1940'dan önce de kurulmuş olanlara da rastlanılmaktadır. Bu ikinciler daha çok 1930 krizinden sonra hissedilen yeniden yapılandırma ihtiyacından doğmuştur. Yine bu ikinci gruba giren bazı bankalar ise sömürgelerin yatırım ihtiyaçlarına evap verebilmek için gerçekleştirilmişlerdir. Bunların sayısı fazla olmadığı gibi, kavradıkları alan ve gerçekleştirdikleri işlemler mütevazî ölçüde kalmıştır.

1944 yılında Dünya Bankasının kuruluşu ile kalkınma bankacılığı uluslararası boyut kazanmıştır. Günümüzde Dünya Bankası en büyük kalkınma bankası özelliğindedir. Dünya Bankası üye ülkelerin kalkınmalarını finanse etmeyi amaçlamaktadır. Bugünkü modern anlamda kalkınma bankalarının kurulup gelişmesi Dünya Bankası ve ardından 1940'larda başlayan II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik çöküntünün atlatılması, Avrupa'nın yeniden imar ve inşa edilip, kalkındırılmasına yönelik amaçlar güdülmüştür.

Az gelişmiş ülkelerde kalkınma bankası şeklinde bir kuruluşun gelişmesine zemin hazırlayan öğelerden biri de sınai yatırımların yapılması ile sınai işletmelerin yönetilmesi konusunda bilgi ve tecrübe yetersizliği, diğer bir deyişle teşebbüs kabiliyeti ruhunun gelişmemiş olmasıdır. Bu ülkelerdeki girişimciler yeni faaliyet alanlarını arayıp bulmakta ve bu yeniliğiyle bağlantılı olarak riskli alanlara yatırım yapmakta yeterli esarete sahip değildirler. Böylece dış ülkelerde elde edilen teknolojik gelişmeleri takip ederek ülkeye aktarmakta destek sağlayacak güçlü kurumlara ihtiyaç doğmaktadır. Tasarrufları verimli yatırımlara kanalize edebilecek etkin mekanizmaların eksikliği gelişmeyi engelleyerek kalkınma bankalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kalkınma bankalarının ortaya çıkış sebeplerinden anlaşıldığı gibi kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde sanayi sektörüne orta ve uzun vadeli fon sağlayan, yatırım sermayesi ihtiyacını karşılayan, teknik ve idari konularda mevcut ya da kurulacak tesislere öncülük eder, sermaye piyasasının gelişmesine ekonomik gelişmeyi hızlandırma amacını güden finansal kurumlardır.

Kalkınma bankacılığının en önemli işlevi, ekonomik gelişmeye katkıda bulunarak projelere orta ve uzun vadeli fon teminidir. Kalkınma bankaları imalat sanayinin yanısıra ulaştırma, maden ve enerji sektörlerine de kredi vererek sanayinin finansmanını üstlenmiş durumdadır.

Kalkınma bankalarının amaçlarından biri de ekonomide kaynakların akış yönünü değiştirerek, kalkınmayı sağlayacak şekilde sanayi sektörüne yönlendirmektir. Kalkınma bankaları, bu amaçlarını sanayi sektörüne yatırım yapacak işletmeleri finanse etmek yoluyla

gerçekleştirebilecekleri gibi, sermaye iştirakinde bulunmak ve bazı hallerde işletmecilik yaparak, sanayi sektörüne yatırım yapacak işletmeler kurmak yoluyla gerçekleştirebilirler.

Kalkınma bankalarının işlevleri arasında çok önemli yer tutan bir diğeri ise, sermaye piyasasının geliştirilmesidir. Kalkınma bankaları ekonomideki özel konumları nedeniyle sermaye piyasasının gelişmesine önemli katkılarda bulunurlar. Bir yandan kredilerin menkulleştirilmesi yoluyla açtıkları krediyi piyasanın istekleri doğrultusunda menkul kıymete dönüştürerek imkanlarını arttırırken, diğeryandan kredi ilişkisi içinde buldukları firmaların mali yapılarının biçimlenmesine katkıda bulunarak bunların zaman içinde kendilerini mali piyasalarda finanse eder hale gelmesine yardımcı olurlar.

Kalkınma bankalarının kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmelerinin iki boyutu vardır:

Bunlardan birinisi, yatırım projelerinin değerlendirilmesinin doğru yapılması, finanse edilecek projelerin doğru seçilmesidir. İkincisi ise, bugüne kadar çoğunlukla ve büyük ölçüde, devletten alınan fonlarla finansman yaratan kalkınma bankacılığının, artık bundan böyle kamu dışında, piyasalar yoluyla finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesidir.

Yatırım bankaları, sermaye piyasasının gelişmiş olduğu batı ülkeleriyle, sermaye piyasasının gelişmekte olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır. bu tip bankacılığın başlangıç aşamasını kalkınma bankaları oluşturmuştur. Yatırım bankacılığı ilk olarak ABD'nde 18. yüzyılın sonlarından itibaren hazinenin borçlanma kağıtları ve demiryolu şirketlerine ait menkul kıymet artması ile gelişen sermaye piyasası

paralelinde ortaya çıkmıştır. Endüstriyel gelişme ile birlikte özel sektör menkul kıymet ihraçlarının artması, sermaye piyasasında ikincil piyasaların oluşması, şirketler arası birleşmelerin el değiştirmelerin yoğunluk kazanması, büyüyen şirketlerin yönetim ve mali konularda danışmanlık ihtiyaçlarının yoğunlaşması gibi faktörler bu ülkede yatırım bankacılığının hızla gelişmesine neden olmuştur.

Yatırım bankacılığı sadece yatırımlara kredi veren bir bankacılık türü değildir. Bugün yatırım bankacılığının çalışma alanı alabildiğine genişlemiştir. Bu bankalar; müşterilerine her türlü teknik yardım, müşavirlik, mali danışmanlık ve mali mühendislik hizmetlerini sunan, kredi açan, şirket birleşmelerini ve özelleştirmelerini gerçekleştiren, leasing, factoring işlemlerini gerçekleştiren, pazar araştırması yapan, fon arz edenlerle fon talep eden kesimleri biraraya getiren, yerli ve yabancı pazarlarda menkul kıymetleri pazarlayan kuruluşlar haline gelmiştir.

Yukarıda sözü edilen işlevlerden anlaşılacağı üzere yatırım bankalarının başlıca uğraşı konusu menkul kıymet ticaretidir. Yatırım bankaları iyi organize oldukları ve ileri derecede uzmanlaştıkları sürece, sermaye piyasasında aracı kurumlara tanınan bütün görevleri rahatlıkla yapmakta ve bu nitelikleriyle tasarrufların teşviki ve yatırımlara yöneltilmesinde daha etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, sermaye piyasası alanındaki kurumsallaşma sürecinde yatırım bankacılığının gelişmesi de önem arz etmektedir.

Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı birbirlerini ikame eden değil, birbirlerini tamamlayan iki farklı bankacılık türüdür. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı arasında kesin bir ayırım yapmak kolay değildir. Bunlar hukuki varlık ve mali kurum olarak büyük benzerlikler arz

etmektedirler. Ancak, kuruluş amaçları, işlevleri ve konularına yaklaşımları bakımından, aralarında belirgin sayılabilecek bazı farklar bulunduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, tarihi süreç içinde kuruluş amaçları ve sermaye terkipleri farklı olmakla birlikte, zamanla kalkınma bankalarının operasyonlarında zamanla meydana gelen değişimler ve yaklaşımlarındaki gelişmeler ile çeşitlenmeler, söz konusu iki kurum arasında kesin bir ayırım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu durumda fark, sadece amaç ve bazı davranış şekillerine inkisar eder hale gelmiştir diyebiliriz.

Kalkınma bankalarının içinde çalıştıkları ülkenin ekonomik gelişmesine paralel olarak önemini kaybederek, Yatırım bankalarına dönüştükleri ve gelişmenin son aşamasında ise Yatırım bankaları olarak faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Planlı ve ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejileri izleyen gelişme yolundaki ülkeler, dış kaynakların ve kamu fonlarının kalkınma stratejileri çerçevesinde ekonomiye aktarılmasında aracı kurum olarak kalkınma bankalarından yararlanma yoluna gitmişlerdir. Zamanla belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşan bu ülkelerde de kişi başına gelirlerin, dolayısıyla özel tasarrufların artmasıyla, ekonominin fonlanmasında dış ve kamu kaynaklarının göreceli ağırlığı azalmakta, böylece özel tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesi ön plana çıkmaktadır. Özel tasarrufların uzun vadeli yatırımlara kanalize edilmesi ise sermaye piyasası aracılığı ile gerçekleşmektedir. Fonların sermaye piyasası kanalıyla ekonomiye aktarılması serbest piyasa şartlarında gerçekleştiğinden, ekonomideki kaynak dağılımı da kamu otoriteleri ve kalkınma bankaları kanalıyla yapılan fon aktarımına kıyasla daha rasyonel ve verimli olmaktadır. Bu nedenle günümüzde

serbest piyasa mekanizmasının etkinliği kabul görmüş olup, devletin ekonomideki ağırlığını azaltma ve liberalleşme yönünde genel bir eğilim gözlenmektedir. Bütün ekonomilerde gözlenen bu gelişme sürecinde, kalkınma bankalarının klasik fonksiyonları tedricen önemini kaybetmekte, bunun yerini yatırım bankacılığı hizmetleri almaktadır.

Ülkemizde de sanayileşme ve kalkınma çabalarına ağırlık ve öncelik verilmeye başlandığı II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yatırımların finansmanı her zaman önemli bir sorun olarak görülmüş ve bu amaçla ihtisaslaşmış mali kurumlardan yararlanılması çözüm yollarından biri olarak ele alınmıştır. 1945-1950 döneminde ülkemizde yatırım yapma niyeti olan bir müteşebbisin, bu girişimini inceleyecek, değerlendirecek ve projenin gerektirdiği orta-uzun vadeli iç ve dış kredileri uygun teminat ile verebilecek bir mali kurumun mevcut bulunmayışı, ülkemizde bu alanda ihtisaslaşacak bir kalkınma bankasının kurulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Sonuçta tezimizde kabul edilen tanım ve işlevleriyle Türkiye'de gerçek anlamda kurulan ilk kalkınma yatırım bankası olan TSKB 1950 yılında kurulmuştur.

Dünyada ve Türkiye'de kurulmuş olan ilk özel kalkınma ve yatırım bankası sıfatını taşıyan TSKB, özellikle II. Dünya Savaşından sonra Türk Sanayinin kurulmasında irili ufaklı pek çok şirkete finansman sağlayarak katkıda bulunmuştur. Kuruluşunun ana misyonları Türk özel sektörün sınai yatırımlarını desteklemek, ülkede sermaye piyasasını geliştirmek, yabancı sermayenin ülkeye gelmesine yardımcı olmak şeklinde belirtebiliriz. TSKB'dan sonra, 1960'lı yıllardan başlayarak Beş Yıllık Kalkınma Planlarında öngörülen ilkeler doğrutusunda, ekonominin farklı ihtiyaçlarını karşılamak üzere orta ve uzun vadeli krediler sağlayacak şekilde kalkınma ve yatırım bankaları kurulmuştur.

Türkiye'deki Kalkınma-yatırım bankaları, 1980 sonrasındaki değişim paralelinde gerekli yapısal değişimi gerçekleştirememiş ve sistemde yer alan diğer bankalara nazaran sahip oldukları ucuz kaynak avantajını bir takım nedenlerle verimli ve etkin biçimde plase edememişler dolayısıyla, bu banka grubunun toplam banka sisteminin aktif büyüklüğü içindeki payı giderek azalmıştır. 1980 yılında Türk Banka Sistemi konsolide büyüklükleri incelendiğinde, toplam aktif büyüklüğü (bilanço toplamaları) açısından KYB'ları grubu toplam banka sistemi içinde %11'lik bir paya sahipken, bu pay 1996 yılında %6'lık düzeye gerilemiş, dönem içinde ise, bu sınırlar içinde dalgalanmıştır. Bununla birlikte çoğunluğu Bankalar Kanunu'nun asgari sermaye kısıtından kısmen kaçınabilme olanağı nedeniyle KYB statüsünü benimseyen yeni girişlerin hemen hemen tümü, sabit sermaye yatırımlarının finansmanında ve bu yatırımlara finansal ve teknik hizmet sağlamakta uzmanlaşmış bankalar olmaktan çok, tek şubeli toptancı bankacılık (Birleşik Yatırım Bankası, Tekfenbank, Türk Merchant Bank) veya hemen hemen tümüyle sermaye piyasası işlemlerine yönelik bankacılık (Eurotürkbank, Tat Yatırım Bankası) ile ilgilenen kuruluşlar olmuşlardır.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de ikame politikasını terkederek dış rekabet koşullarına dayalı piyasa ekonomisi kurallarını yerleştirme çabalarının sürdürülmesi, mali kurum ve piyasaların sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesine yönelik uygulamaların başlatılması, 1980'den önce kurulmuş olan kalkınma ve yatırım bankalarının salt iç ve dış kaynaklara dayalı kredi faaliyetlerini gözden geçirmelerini, bu bankalardan bir bölümünün kapanmasını, birleşmesini, farklı amaçlara yönelmelerini zorunlu kılmıştır. Bu süreç yeni bir anlayışla 1980 sonrasında kurulan yatırım bankaları ile hızlanmış ve yatırım bankacılığı hizmetlerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Bir ülkede yatırım bankacılığının gereği gibi işleyebilmesi o ülkedeki sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların başlarından itibaren sermaye piyasaları ve bunları düzenleyen kanuni çerçevelerde yapılan ciddi ve cesur atılımlar ile İMKB’nin de istenilen düzeye gelmesi, otomasyona geçilmesi ve Takasbank’ın kurulması (1996) gibi düzenlemeler artık ülkemizde de yatırım bankacılığının uygulanabilmesine olanak sağlamıştır. Yatırım bankacılığının ülkemizdeki gelişimi içinde yabancı yatırım bankalarının ortaklarının yoğun olduğunu görmekteyiz. Bu durum, ülkemizde yatırım bankacılığının gelişme aşamasında yabancı bir bankanın desteğine ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir. Bir anlamda yabancı yatırım bankaları, Türkiye’deki yatırım bankacılığının önünü açan ve yol gösteren bankalar konumundadır.

Sanayinin finansmanında önemli bir rol üstlenmek durumunda olan yatırım bankalarının ülkemizde bu işlevi yerine getirmedikleri de bir gerçektir. Bu noktada problemin kaynağı hem sistemde, hem de ekonomik koşullarda aramalıyız. Sanayi kuruluşlarının uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılama mantığı üzerine kurulu bir bankacılık olan yatırım bankacılığı, Türkiye’de makro ekonomik dengesizliklerden, özellikle de kronikleşmiş yüksek enflasyon nedeniyle bu işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Bunun sonucu olarak da ülkemizde yatırım bankacılığının hızla kan kaybetmesi sonucu, sektöre yatırım bankası olarak girmiş bankaları mevduat bankacılığına yöneltmektedir. EGS Bank, Garanti Yatırım Bankası, Indosuez Euro Türk Merchant Bank gibi.

Türkiye’de yatırım bankacılığının gelişmemesinin en önemli nedeni, Türkiye’de ticari bankacılık gelişirken bir yandan da kalkınma

bankacılığının geliştiğini görmekteyiz. Ancak yatırım bankacılığı bu iki kesim arasında sıkışmış durumdadır. Yatırım bankacılığı, ülkemizde ticari bankacılık ile kalkınma bankacılığının gölgesinde büyümeye çalışmaktadır. Yatırım bankalarının istenilen ölçüde büyümemelerinin arkasında büyük ölçekli özelleştirmelerin gerçekleşmemiş olmasında etkisi olduğunu belirtebiliriz.

Türkiye'de ticaret bankaları evrensel banka niteliğindedir. 1980'li yılların sonuna kadar varolan ticaret-yatırım bankası ayrımının 1990'lı yıllardan itibaren değişikliğe uğrayarak evrensel bankacılığa doğru yöneldiği görülmektedir. Evrensel bankacılık uygulaması bankacılıkta büyümenin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de ticaret bankalarının sundukları hizmetler açısından evrensel bir yapılanmaya gittikleri görülmektedir. Öte yandan sunulan hizmet ve ürünlerin dünyadaki uygulamalarla karşılaştırıldığında henüz yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Ticaret bankaların bu özellikleri nedeniyle Türkiye'de kalkınma ve yatırım bankacılığının gelişmesi engellenmiştir.

TBS, 1980'li yıllardan itibaren uygulanan yapısal değişim politikaları ile kaydettiği hızlı gelişme sonucu bugün dünya finans sistemiyle entegre olma sürecine girmiştir. Mali sistemimizin en gelişmiş ve ağırlıklı kesimini oluşturan bankacılık sektörünün yaygın şube ağı ve dağılımında dolayısıyla ülke kalkınmasında etkin rolü bulunmaktadır. Bu bakımdan sektörün bugünkü durumunun ve sorunlarının belirlenmesi, bu çerçevede ileriye dönük olarak uygulanacak politikaların sağlıklı bir şekilde tesbiti sektörümüz ve genel olarak ekonomimiz açısından büyük önem taşımaktadır.

1980'li yıllarda uygulanan liberalleşme ve dışa açılma yönündeki politikalar ekonomik yapıda ve özellikle mali sektörde önemli kurumsal değişikliklere neden olmuştur. Bu gelişmeler, sermaye piyasasına duyulan ihtiyacı artırmış ve sermaye piyasası önem kazanmaya başlamıştır. Bütün bu gelişmeler Türkiye'de klasik ticari bankacılık hizmetleri yanında özellikle yatırım bankacılığı hizmetleri konusunda belirli bir potansiyel oluşturmaya başlamıştır. Bu potansiyeli gören yerli ve yabancı finans çevreleri son yıllarda Türkiye'de yatırım bankası kurmaya yönelirken, mevcut ticaret ve kalkınma bankaları da bünyelerinde yatırım bankacılığı hizmeti verebilecek birimler oluşturma yoluna gitmiştir.

Türkiye Kalkınma Bankası, 1975 yılında kurulan Devlet İşçi ve Yatırım Bankası'nın faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesiyle birlikte, 1988'de 329 Sayılı KHK ile yeni adını almıştır. Banka sanayi sektörü yanında eğitim, sağlık gibi sektörlerle finansman desteği sağlama görevi verilmiştir. Banka 1989 yılında T.C. Turizm Bankası'nın da bu bankaya devredilmesi sonucu turizm yatırımlarını da finanse etmeye başlamıştır.

Türkiye Kalkınma Bankası, amacını yerine getirebilmesi için, ekonomik açıdan kârlı olan ve ülke kalkınmasına en iyi şekilde katkı sağlayacak olan projeleri desteklemesi gerektiğinden, değerlendirme faaliyetlerine önem vermektedir.

TKB, KKDF faaliyeti ile yatırımların hızlandırılması ve ihtisas kredilerinde maliyetlerin düşürülmesi amacıyla yatırımcıya destek sağlanmaktadır. Bu desteklenen yatırımlar arasında sanayi turizm, eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık sektörlerini sayabiliriz.

TKB'nin en önemli görevlerinden biri Türkiye'deki para ve sermaye piyasalarının gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu İMKB'na üye olan Banka, kendi iştiraklerine ait hisse senetlerini halka arz veya blok satış şeklinde pazarlamakta, müşteriler adına; hisse senedi, hazine bonosu, çeşitli tahviller, yatırım fonları ve diğer menkul kıymetlerin alım satımında aracılık etmektedir.

TKB'nin kalkınma ve yatırım bankası olarak asli fonksiyonu, projeye dayalı olarak sanayi ve turizm sektöründeki yatırımlara finansman sağlamaktır. Banka, kalkınma bankacılığı fonksiyonlarına uygun olarak, sanayinin gelişimine orta ve uzun vadeli kredi desteği sağlamak suretiyle imalat sektörünün gelişiminde etkin rol oynamaktadır.

Devlet Yatırım Bankası'nın 1987'de işlerliğini kaybetmesi sonucu banka statü değişikliği ile Türk Eximbank şekline dönüştürülmüştür. Hukuken 1987'de kurulan banka, 1988'de faaliyetlerine başlamıştır. Türk Eximbank kurulduğu yıldan bugüne kadar ihracata destek sağlamaktadır.

Türk Eximbank, ihracatçılarımızın dış pazarlardaki rekabet olanaklarının artırılması, karşılaştıkları politik ve ticari risklerin üstlenilmesi, yeni pazarlara girişlerinin kolaylaştırılması ve geleneksel pazarlardaki paylarının yükseltilmesi gibi önemli işlevlerini etkin olarak yerine getirmektedir.

Kurulduğu günden bu yana aşamalı olarak uygulamaya koyduğu kredi ve garanti programları ile ihracatın ve yurtdışı müteahhitlik

hizmetlerinin gelişmesine katkıda bulunan Türk Eximbank, önümüzdeki yıllarda da ihracatçılarımızın ve yurtdışında faaliyet gösteren müteahhitlerimizin gereksinimlerini daha yakından izleyerek uzun vadeli ve belirli sistemler üzerine oturan kurumsallaşmış bir ihracat destek sisteminin oluşturulmasında daha aktif bir rol alma durumundadır.

Türk Eximbank, 1990 yılında yurt dışındaki İhracat Kredi Sigortası Kuruluşları Birliği Berne Union'un belirlediği alıcı firma raporları standartlarına uygun olarak Türk firmaları hakkında İhracat Destek Kuruluşları'na enformasyon sağlamaya başlamıştır. Böylelikle, firmalarımızın kredi değerliliğinin tesbitine ve nihai olarak Türkiye'nin kredibilitesinin yükseltilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

1933 yılında Belediyeler Bankası adı altında kurulan banka, 1945 yılında İller Bankası adını almıştır. Banka, esas olarak yerel yönetimlerin finansmanını sağlamaktadır.

İller Bankasının ana görevi, ortağı bulunduğu il özel idareleri, belediyeler ve köy idarelerinin yapacakları mahalli kamu hizmetleriyle ilgili tesislerin yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlamak, bu idare ve bunlara bağlı kurumların talepleri üzerine bunların harita, plan, proje etüdüleri tesis ve yapılarının yıllık yatırım programları içinde yapılmasını ve yaptırılmasını sağlamaktır. Bu ana görevi gerçekleştirirken de banka, belediyelere para ve hizmet yardımında bulunmaktadır. Bu görevinden dolayı İller Bankası bir kalkınma bankasından çok, yerel yönetimleri finanse eden özel bir ihtisas bankası niteliğini taşımaktadır.

Kamu kalkınma ve yatırım bankalarının 1980 sonrası çeşitli kriterler açısından mali tahlili yapılmıştır. Sonuçta kamu bankalarının yönetimine siyasi nedenlerle müdahale edilmesi bankanın verimli çalışmasını önlemektedir. Kamu kalkınma ve yatırım bankalarında bu etüdüleri azaltmak açısından yönetim kurullarında özel sektörün tecrübelerini bu kurumlara aktarabilecek nitelikte elemanlara yer verilmesi uygun olur.

KAYNAKÇA

AKINCI Ahmet,

: "Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihi Perspektifte Uluslararası Boyutu ve Günümüzde Yaşanan Dönüşümler", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.

AKINCI Ahmet,

: **TKB'nin Yapısal Dönüşümü İçin Sistematik Bir Çerçeve Önerisi ve Öncelikler**, TKB APM Raporu, Ankara, 1996.

AKINCI Ahmet,

: **İktisadi Büyüme Politikaları Piyasalar ve Kalkınma Bankaları**, TKB APM Raporu, Ankara, 1996.

AKINCI Ahmet,

PEKKAYA Semra,

YILMAZ Cahit,

: "TKB'nin Türk Finans Sistemi İçindeki Konumu Üstlenebileceği Roller ve Ürün

Yelpazesi Çerçevesinde Sonuç ve Öneriler”,
**TKB'na İlişkin Sorunların Genel Bir
 Değerlendirmesi ve Yeniden
 Yapılandırmaya Yönelik Öneriler**, TKB
 APM Raporu, Ankara, 1994.

ALTUNBAŞ Yener,
 SARISU Ayhan,

: **Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa
 Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması**,
 TBB Yayını, İstanbul, 1996.

AYAYDIN Ahmet,

: “Bankacılık Sektörü İle Sanayi Arasındaki
 Finansman İlişkilerinin Dengeli ve Sağlıklı
 Şekilde Korunması ve Geliştirilmesi”, **Türk
 Bankacılık Sektörü ve Sanayii
 Finansmanı**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1994.

AYÖZCAN Asuman,

ÖNEN Oğuzhan,

: **Türkiye’de Turizm Sektöründeki Gelişmeler
 ve TKB’nın Rolü**, TKB APM Raporu,
 Ankara, 1995.

BAYSAL Özal,

: **Dünya’da ve Türkiye’de Kalkınma
 Bankacılığının Rolü ve Geleceği**, TKB
 Yayını, Ankara, 1993.

BALAK Deniz,

SEYMEN Dilek,

: **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük
 Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi**

Üzerindeki Muhtemel Etkiler, TBB Yayını, İstanbul, 1996.

- ÇEKİNMEZ Mehmet, :“Türkiye’de Mali Kesim İçinde Yatırım Bankacılığı”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1990.
- ÇONKAR Kemalettin, :**Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye’deki Uygulama**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 374, Eskişehir, 1988.
- DEMİREL Ahmet, :“Türkiye’de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1990.
- DİKMEN Orhan, :“Açış Oturumu Konuşması”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1990.
- EKİNCİOĞLU Erdal, :**Kalkınma Bankalarının Kuruluş Nedenleri ve Fonksiyonu**, TKB Yayını, Ankara, 1989.
- EMEK Tahsin, :“Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı”, **Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi II**, TKB Yayını, Ankara, 1991.

- ERTUĞRUL Ahmet,
ZAIM Osman, : **Türk Bankacılığında Etkinlik**, Ankara, 1996.
- FINDIKÇIOĞLU Yaşar, : "Dünyada Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1990.
- GÜCENME Ümit, : **Türkiye'de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler**, TBB Yayını, Ankara, 1994.
- KABA Yasemin, : **Türk Bankacılık Sistemi ve Kalkınma Yatırım Bankaları Grubu'nun Karşılaştırmalı Kaynak Kullanım Analizleri (1980-1988)**, TKB, Ekonomik Analiz Konjektür ve Sektör İzleme Müdürlüğü, Ankara, 1990.
- KABAOĞLU Ersin, : **TKB Şubelerinin Kâr-Merkezli Yapılandırılması Üzerine Bir Yaklaşım**, TKB APM Raporu, Ankara, 1996.
- KALAFAT Elif, : **Yatırım Bankacılığı**, Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Yayını, İstanbul, 1991.
- KANDEMİR Ahmet, : "TKB'nin Kurumsal Sorunları ve Çözüm Önerileri", **TKB'na İlişkin Sorunların**

Genel Bir Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılandırmaya Yönelik Öneriler, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.

KILIÇ Berra, : "Sermaye Piyasası", **Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi II**, TKB Yayını, Ankara, 1991.

KUMCU Ercan, : "Açış Oturumu Konuşması", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Yeni Gelişmeler**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1990.

MORGİL Orhan, : "TBS'nin Sanayi Sektörünün Finansmanındaki Yeri", **Türk Bankacılık Sektörü ve Sanayin Finansmanı**, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1994.

OCAK Safa, : **Finansal Forum**, 24 Şubat 1997.

ÖNAL Yıldırım Beyazıt,

DÜZAKIN Hatice Gereklioğlu,

AKYÜZ Meltem,

: **Türkiye'de Mevduat Sigortası Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini de İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Model Önerisi**, TBB Yayını, İstanbul, 1996.

PAÇACI Cihan,

: "Bankacılık Sektörünün Ekonomik İstikrarın Sağlanmasındaki Rolü",

Bankaların Ekonomik İstikrardaki Önemi ve Görevleri, İ.A.V. Yayını, İstanbul, 1995.

PEKKAYA Semra,

:“Bankacılık Sektöründe Temel Gelişim Eğilimleri ve Rekabetin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **TKB’na İlişkin Sorunların Genel Bir Değerlendirmesi ve Yeniden Yapılandırmaya Yönelik Öneriler**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.

PEKKAYA Semra,

:“1980 Sonrası Dönemde İktisat Politikaları Işığında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Kalkınma-Yatırım Bankaları”, **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.

PEKKAYA Semra,

:**Türk Mali Sistem İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**, TKB Uzmanlık Tezi, Ankara, 1994.

SUIÇMEZ Halit,

:**Türkiye’de Kalkınma ve Yatırım Bankacılığında Proje Değerlendirme ve Verimlilik**, MPM Yayını, Ankara, 1990.

SAĞIROĞLU Mehmet,

:**Paramatik**, Aralık 1996.

- SEYMEN Dilek, : "Gümrük Birliği ve Bankacılık Sektörü", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ocak 1996, Yıl 33.
- ŞAHİN Mehmet Halim, : **Dünya'da ve Türkiye'de Kalkınma Bankacılığının Rolü ve Geleceği**, TKB Yayını, Ankara, 1993.
- ŞAHİNKAYA Serdar, : **Mali Kesim - Reel Kesim İlişkileri Üzerine Değinmeler**, TKB APM Raporu, Ankara, 1995.
- ŞAHİNKAYA Serdar, : "1923-1980 Dönemi Türkiye Bankacılık Sistemine Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı Eksenli Bir Bakış", **Kalkınma ve Yatırım Bankacılığının Tarihsel Olarak Uluslararası ve Ulusal Boyutta Değerlendirilmesi**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.
- ŞAHİNKAYA Serdar, : **DESİYAB AŞ'den TKB AŞ'ne "Bir Modelin ve Dönüşümün Kurumsal Öyküsü"**, TKB APM Raporu, Ankara, 1994.
- TEKELİ Süheyl, : İller Bankası'nın Belediyelerle Teknik Konulardaki İlişkileri ve Belediyelere Yardımları, İller Bankası Konferans Notu, Ankara, 1996.

- TORTOP Nuri, : **Mahalli İdareler**, Ankara, 1988.
- TÖRÜNER Yaman, : "Dış Ticaretin Gelişmesinde Türk Eximbank'a Büyük Görevler Düşüyor", **Türk Eximbank Bülten**, Sayı 7, Yıl 1996.
- YALIM Doğan, : "50. Yılda Yatırım ve Kalkınma Bankacılığımız", **Türk Bankacılığında 50. Yıl**, Banka ve Ekonomik Yorumlar Yayını, İstanbul, 1974.
- YARDIM Aydın, : **Finans Dünyası Dergisi**, Sayı 92, Ağustos 1997.
- AKBANK T.A.Ş. : **Türkiye Ekonomisi Bülteni**, Sayı 5, Mayıs 1997.
- Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı**, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara, 1993.
- Dünya Dergisi**, Sayı 6, Yıl 1, 5 Temmuz 1996.
- Ekonomik Trend**, "Bankacılık Sisteminin Analizi", 1 Eylül 1996.
- Ekonomik Trend**, "Bankacılık Sistemi %15 Büyüdü", 20 Ekim 1996.
- Finans Dünyası Dergisi**, Sayı 92, Ağustos 1997.

İller Bankası

: **Faaliyet Raporu 1996**

**Kuruluşundan Bugüne İller Bankası
(1933-1993).**

Türk Eximbank

: **Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş., Kanun
Esaslar Ana Sözleşme, Aralık 1996.**

**Kısa Vadeli İhracat Kredi Programları,
Nisan 1997.**

Faaliyet Raporu 1995.

Faaliyet Raporu 1996.

**Kredi ve Sigorta Programları, Ankara,
1995.**

**Türk Eximbank Bülten, Sayı 6,7,8,9,10,
Yıl 1996.**

Türkiye Kalkınma
Bankası A.Ş.,

: **1994 Yılı Raporu,**

Faaliyet Raporu 1995

Faaliyet Raporu 1996

**TKB A.Ş.'nin Kuruluşu Hakkında KHK,
Şubat 1990.**

Türkiye Bankalar Birliği

: **Bankalarımız 1996, TBB Yayın No: 202,
Ankara, 1997.**

**Bankacılar Dergisi, TBB Sayı No: 21,
Haziran 1997.**